

T.C
RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

KUR'AN KURSLARINDA ERGENLİK DÖNEMİ
ÖĞRENCİLERİNİN SORUNLARI VE
BEKLENTİLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Neslihan BAYRAKTAR

RİZE 2009

T.C
RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

KUR'AN KURSLARINDA ERGENLİK DÖNEMİ
ÖĞRENCİLERİNİN SORUNLARI VE
BEKLENTİLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Neslihan BAYRAKTAR

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ahmet KOÇ

Rize 2010

T.C
RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

**KUR'AN KURSLARINDA ERGENLİK DÖNEMİ
ÖĞRENCİLERİNİN SORUNLARI VE
BEKLENTİLERİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Neslihan BAYRAKTAR

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ahmet KOÇ

Tez savunma tarihi: 25.01.2010

Tez Jürisi Üyeleri

Başkan : Doç. Dr. Ahmet KOÇ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ahmet İshak DEMİR

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Süheyl ÜNAL

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Salih Sabri Yavuz

.... / .../ 2010

RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tezi bilimsel metotlara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu, tezde bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve sonuçları belirttiğimi ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

..... / ..... / 20

Neslihan Bayraktar

ÖNSÖZ

İnsan, doğum ile ölüm arasındaki ömür çizgisinde yol alırken farklı gelişim dönemlerinden geçmekte ve her bir gelişim döneminde bedensel, zihinsel, duygusal vb. alanlarda farklı gelişim özellikleri göstermektedir.

İnsanın geçirdiği gelişim dönemleri içinde “ergenlik” önemli bir yer tutar. Ergenlik dönemi, çocukluktan yetişkinliğe ulaşmak için önemli bir geçiş özelliği taşımaktadır. Bireyin olumlu bir kişilik geliştirebilmesi ve yetişkinlik çağına dengeli girebilmesi bu dönemin sağlıklı bir biçimde geçirilmesine bağlıdır.

Ergenlik dönemi dini sorumluluklar açısından ayrı bir önem taşımakta, bundan önceki dönemlerde verilen din eğitimi daha çok duygusal ve zihinsel hazırlık amacıyla yapılırken, ergenlikle birlikte dini sorumluluk da başlamış olduğu için, uygulamaların yapılmasına rehberlik etmek de gerekmektedir. Din eğitimi söz konusu olduğunda; ergenlik dönemi gençlerine sağlıklı bir din eğitimi verebilmek için ergenlerin genel gelişim özellikleri yanında, dini gelişim özelliklerinin de çok iyi bilinmesi gerekmektedir.

Günümüzde din eğitiminin verildiği yaygın din eğitimi kurumlarından birisi de Kur'an Kurslarıdır ve bu kurslarda öğrenim gören öğrencilerin önemli bir kısmı ergenlik dönemi gençleridir. İşte bu çalışmada 2008-2009 öğretim yılında Trabzon ve Rize illerinde Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren Kur'an Kurslarından seçilen 399 ergen öğrenci örneklem alınarak Kur'an Kurslarında öğrenim gören ergenlik çağındaki öğrencilerin sorunları ve beklentileri araştırılmıştır.

Araştırma, “Giriş” kısmından başka iki ana bölüm, bir de “Sonuç ve Öneriler” bölümünden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, araştırmanın konusu, problemi, amacı, önemi, hipotezler ve sınırlılıklar ortaya konulmuş, araştırmanın yöntemi, evreni, örnekleme ile verilerin toplanması ve analizine ilişkin teknik bilgiler açıklanmıştır.

Birinci bölümde, ankete katılan ergenlik dönemi gençlerinin genel gelişim ve dini gelişim özellikleri ile ilgili bilgiler verilmek suretiyle araştırmamızda elde edilen verilerin analiz ve değerlendirilmesine zemin hazırlanmıştır.

İkinci bölümde, ankete katılan öğrencilerle bunların aileleri ve okudukları Kur'an Kursları ile ilgili bilgilere yer verildikten sonra; bu öğrencilerin Kur'an Kursları ve burada yapılan eğitim-öğretimle ilgili düşünceleri, öğretmenlerle ilgili görüşleri, kurs disiplinini nasıl değerlendirdikleri, ibadet hayatları, kurstan sonra ne yapmayı düşündükleri, Kur'an Kurslarıyla ilgili sorunları ve beklentileri araştırılmıştır.

Sonuç kısmında ise, elde edilen bulguların genel bir özeti ve değerlendirmesi yapıldıktan sonra, ilgili çevrelere konuyla ilgili önerilerimiz sunulmuştur.

Ekler kısmında da, öğrenci anketlerinden elde edilen verilerin farklı değişkenlerle ilişkisini gösteren çapraz tablolar ve araştırmamızda veri toplama aracı olarak kullandığımız anket formu verilmiştir.

Böyle bir çalışmanın yürütülmesinde ve ortaya çıkmasında kuşkusuz pek çok kişinin emeği vardır. Öncelikle çalışmanın başından sonuna kadar her aşamasında önemli katkıları olan ve desteğini hep yanımda hissettiğim danışman hocam Doç. Dr. Ahmet KOÇ'a, yürekten teşekkür ediyorum.

Anket verilerinin çözümlenmesini sağlayan istatistik programını hazırlayan Yrd. Doç. Dr. Ahmet İshak DEMİR'e, çalışma konumuz ile ilgili kaynakların temininde yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK'a, çalışma boyunca çeşitli yönlerden katkılarını gördüğüm ve burada isimlerini tek tek sayamadığım hocalarıma, arkadaşlarıma ve Rize Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi çalışanlarına minnettarım.

Ayrıca araştırma esnasında gösterdikleri destekten dolayı Trabzon ve Rize il/ilçe müftülerine, müftülük çalışanlarına, kurs yöneticilerine ve bilhassa anketleri içtenlikle cevaplayan öğrencilere müteşekkirim.

Rize, Aralık 2009

Neslihan BAYRAKTAR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	4
TABLolar LİSTESİ	10

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ	13
II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	19
III. HİPOTEZLER	21
IV. SINIRLILIKLAR	22
V. İLGİLİ ÇALIŞMALAR	23
VI. YÖNTEM	25
VII. EVREN VE ÖRNEKLEM	26
VIII. VERİLERİN TOPLANMASI VE ÇÖZÜMLENMESİ	27

BİRİNCİ BÖLÜM

ERGENLİK DÖNEMİ GENÇLERİNİN GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

I. GENEL GELİŞİM ÖZELLİKLERİ	29
A. Bedensel Gelişim	30
B. Cinsel Gelişim	33
C. Zihinsel Gelişim	37
D. Duygusal Gelişim	41
E. Sosyal Gelişim	46
F. Ahlâkî Gelişim	49
G. Kişilik Gelişimi	55
II. DİNÎ GELİŞİM ÖZELLİKLERİ	59
A. Dini Gelişim Evreleri	62
1. Dini Şuurun Uyanışı (12-14)	62
2. Dini Bunalım ve Şüpheler (14-18 Yaş)	65
3. Dini İnanç ve Tutumların Netleşmesi (18-21 Yaş)	69
B. Gençleri Dine Yaklaştıran ve Dinden Uzaklaştıran Faktörler	71
1. Gençleri Dine Yaklaştıran Faktörler	71
2. Gençleri Dinden Uzaklaştıran Faktörler	72

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN BULGULARIN ANALİZ VE YORUMU

I. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ BİLGİLER	74
A. Öğrencilerle İlgili Bilgiler	74
1. Cinsiyet Durumu	74
2. Yaş Durumu	75
3. Öğrenim Durumu	75
4. Mezuniyet Derecesi	76
B. Öğrencilerin Aileleri İle İlgili Bilgiler	77
1. Ailenin Yaşadığı Yer	77
2. Annelerin Öğrenim Durumu	77
3. Babaların Öğrenim Durumu	78

4. Annelerin Mesleği	78
5. Babaların Mesleği	79
6. Ailenin Ekonomik Durumu	80
C. Öğrencilerin Okudukları Kur'an Kursuyla İlgili Bilgiler	80
1. Kur'an Kursunun Bulunduğu Yer	80
2. Öğrencilerin Kursu Devam Ederken Kaldıkları Yer	81
3. Masraflarını Nasıl Karşıladıkları	82
4. Kursta Devam Ettikleri Program Türü	82
II. ÖĞRENCİLERİN KUR'AN KURSLARI VE BURALARDA YAPILAN EĞİTİM ÖĞRETİMİLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ, SORUNLARI VE BEKLENTİLERİ.....	83
A. Öğrencilerin Kur'an Kursuna Gelmeden Önce ve Geldikten Sonraki Düşünce ve Kanaatleri	83
1. İlköğretimden Sonra Gitmek İstedikleri Öğretim Kurumu	83
2. Kur'an Kursuna Gelmekte Kararlılık Durumları	85
3. Kur'an Kursuna Gelmelerinde Etkili Olan Kişiler	86
4. Kur'an Kursuna Gelme Amaçları	87
5. Kursu Gelirken ve Geldikten Sonraki Duyguları	89
6. Kurs Disiplini Hakkındaki Görüşleri	89
7. Kursta En Fazla Eksiklik Hissedilen Konular	90
8. Kursta Olmasını İstedikleri Ders Dışı Etkinlikler	91
9. Kursu Bitirdikten Sonra Ne Yapmayı Düşündükleri	92
10. Dini Bir Meslek Düşünüp Düşünmedikleri	94
B. Öğrencilerin Öğreticilerle İlişkileri	96
1. Öğreticilerle İlişkilerden Memnuniyet Durumları	96
2. Öğreticileri En Çok Eleştirdikleri Hususlar	97
3. Öğreticilerde Aradıkları En Önemli Nitelikler	98
4. Sorunlarını Öğreticilerle Paylaşabilme Durumları	99
5. Öğreticilerle İletişimi Engelleyen Faktörler	100
6. Hatalı Davranışta Bulunan Öğrenciye Nasıl Davranıldığı	101
C. Öğrencilerin Program ve Uygulanmasına İlişkin Yaklaşımları	103
1. Kurslarda Okutulmakta Olan Derslerden Memnuniyet Durumları	103
2. Kurslarda Öğrenmekten En Çok Hoşlandıkları Konular	105
3. Öğreticilerin Ders İşleme Tarzından Memnun Olup Olmadıkları	106
4. Dersleri Anlayabilme Durumları	107
5. Sınıftaki Heyecan Durumları	107
D. Kursların Öğrencilerin Dini Duygu, Düşünce ve Yaşayışlarına Etkisi	108
1. Kur'an Kursunun Dini İnançlarını Nasıl Etkilediği	108
2. Dini Kavramları Öğrenmenin Öğrenciler Üzerindeki Etkileri	110
3. İbadet Anındaki Psikolojik Durumları	110
4. İbadetleri Yerine Getirmemenin Öğrenciler Üzerindeki Etkileri	112
5. İbadetlerin İnsana Güven Verip Vermemesi ile İlgili Kanaatler	112
III. ÖĞRENCİLERİN PSİKO-SOSYAL TUTUM VE DAVRANIŞLARI...	113
A. Aileleri ile İlişkileri	114
B. Kur'an Kurslarındaki Arkadaşlarıyla İlişkileri	115
C. Toplumda Nasıl Karşılandıkları	116
D. Kur'an Kursu Öğrencisi Kimliklerini Gizleyip-Gizlemedikleri	117

E. Öfkelerini Kontrol Edebilme Durumları	117
F. Moral Durumları	118
G. Gelecekleri ile İlgili Düşünceleri	120
IV. KUR'AN KURSLARIYLA İLGİLİ GENEL SORUNLARI ve BEKLENTİLERİ	120
A. Öğrencilerin Kendi Hayatlarında ve Sosyal Hayatta En Çok Değiştirmek İstedikleri Şeyler	121
B. Bir Kur'an Kursu Öğrencisi Olarak Sorunları	121
C. Bir Kur'an Kursu Öğrencisi Olarak Beklentileri	122
SONUÇ ve ÖNERİLER	123
KAYNAKÇA	129
EK 1: ÇAPRAZ TABLOLAR	135
EK 2: ANKET FORMU	150
ÖZET	155
ABSTRACT	156
ÖZGEÇMİŞ	157

KISALTMALAR

age	: Adı Geçen Eser
agm.	: Adı Geçen Makale
agt.	: Adı Geçen Tez
agb.	: Adı Geçen Bildiri
agmd	: Adı Geçen Madde
ay.	: Aynı Yer
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: Bin
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
CÜSBE	: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
DEAD	: Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi
DEM	: Değerler Eğitimi Merkezi
Der.	: Derleyen
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı,
H.z.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAV	: İslami İlimler Araştırma Vakfı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OMÜSBE	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
p	: İstatistikî Yanılma Payı
sy.	: Sayı
s.	: Sayfa
Sat.	: Satır
sd:	: Serbestlik Derecesi
SAÜSBE	: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
SDÜSBE	: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
SÜSBE	: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Süt	: Sütun
ss.	: Sayfalar Arası
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	: Tarihsiz
UÜİF	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
UÜSBE	: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yay.	: Yayınları
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve diğerleri

TABLolar LİSTESİ

Düz Tablolar

1. 1934-1950 yılları arası Türkiye’de Kur’an Kurslarının Sayısal Durumu
2. 01.01.2008 itibarıyla Kur’an Kurslarının Sayısal Durumu
3. Araştırmada Örneklem Olarak Seçilen Kur’an Kurslarının Dağılımı
4. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları
5. Öğrencilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımları
6. Öğrencilerin Mezun Oldukları Son Okula Göre Dağılımları
7. Öğrencilerin Mezuniyet Derecelerine Göre Dağılımları
8. Öğrencilerin Ailelerinin Yaşadığı Göre Dağılımları
9. Öğrencilerin Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları
10. Öğrencilerin Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Dağılımları
11. Öğrencilerin Annelerinin Mesleğine Göre Dağılımları
12. Öğrencilerin Babalarının Mesleğine Göre Dağılımları
13. Öğrencilerin Ailelerinin Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı
14. Öğrencilerin Okudukları Kur’an Kurslarının Bulunduğu Yere Göre Dağılımları
15. Öğrencilerin Okudukları Kur’a Devam Ederken Kaldıkları Yere Göre Dağılımları
16. Öğrencilerin Kurs Tahsili Esnasında Masraflarını Karşılama Durumuna Göre Dağılımları
17. Öğrencilerin Devam Ettikleri Programa Göre Dağılımları
18. Öğrencilerin İlköğretimden Sonra Gitmek İstedikleri Öğretim Kurumuna Göre Dağılımları
19. Öğrencilerin Kur’an Kursuna Gelmekte Kararlılık Durumları ile İlgili Dağılımları
20. Öğrencilerin Kur’a Gelmelerinde Kimin Etkili Olduğuna Dair Dağılımları
21. Öğrencilerin Kur’a Gelmelerinde Etkili Olan En Önemli Faktörlere Göre Dağılımları
22. Öğrencilerin Kur’a İlgili Kanaatlerine Göre Dağılımları
23. Öğrencilerin Kur’un Disiplini Hakkındaki Düşüncelerine Göre Dağılımları
24. Öğrencilerin Kur’a En Çok Eksiklik Hissettiği Konulara Göre Dağılımları
25. Öğrencilerin Kur’a Olmasını İstedikleri Etkinliklere Göre Dağılımları
26. Öğrencilerin Kurs Öğreniminden Sonra Yapmak İstediklerine Göre Dağılımları

- 27.Öğrencilerin Kurstan Sonra Dini Bir Meslek Düşünüp-Düşünmediklerine Göre Dağılımları
- 28.Öğrencilerin Öğreticilerle İlişkilerden Memnuniyet Durumuna Göre Dağılımları
- 29.Öğrencilerin Kurs Hocalarını En Çok Eleştirdikleri Konulara Göre Dağılımları
- 30.Öğrencilerin Kurs Hocalarında Aradıkları En Önemli Özelliklere Göre Dağılımları
- 31.Öğrencilerin Sorunlarını Kurs Hocalarıyla Paylaşabilme Durumuna Göre Dağılımları
- 32.Öğrencilerin Öğreticilerle İletişim Engellerine Dair Dağılımları
- 33.Öğrencilerin Kurslarında Hatalı Davranışlara Gösterilen Tepkilere Göre Dağılımları
- 34.Öğrencilerin Derslerden Memnuniyet Durumuna Göre Dağılımları
- 35.Öğrencilerin En Çok Hangi Konulardan Hoşlandıklarına Dair Dağılımları
- 36.Öğrencilerin Öğreticilerin Ders İşleme Şeklinden Memnuniyet Durumuna Göre Dağılımları
- 37.Öğrencilerin Dersleri Anlama Durumlarına Göre Dağılımları
- 38.Öğrencilerin Sınıftaki Heyecan Durumlarına Göre Dağılımları
- 39.Öğrencilerin Kur'an Kursunun Dini İnançlar Üzerindeki Etkisine Göre Dağılımları
- 40.Öğrencilerin Dini Kavramları Öğrendiklerinde Neler Hissettiklerine Dair Dağılımları
- 41.Öğrencilerin İbadetlerini Yerine Getirirken Neler Hissettiklerine Dair Dağılımları
- 42.Öğrencilerin İbadetlerini Yerine Getiremediklerinde Neler Hissettiklerine Dair Dağılımları
- 43.Öğrencilerin İbadetlerin İnsana Güven Vermesi Hakkındaki Düşüncelerine Göre Dağılımları
- 44.Öğrencilerin Aile İlişkilerine Göre Dağılımları
- 45.Öğrencilerin arkadaşlık ilişkileri ile ilgili Dağılımları
- 46.Öğrencilerin Çevrelerinin Kuran Kursunda Okumalarını Nasıl Karşıladıklarına Dair Dağılımları
- 47.Öğrencilerin Toplumda Kimliklerini Açıklama Durumlarına Göre Dağılımları
- 48.Öğrencilerin Kızgınlık Anında Arkadaşlarına Karşı Davranışları ile İlgili Dağılımları
- 49.Öğrencilerin Moral Durumlarının Nasıl Olduğu ile İlgili Dağılımları
- 50.Öğrencilerin Gelecekle İlgili Düşüncelerine Göre Dağılımları

Çapraz Tablolar

- 1.İlköğretimden Sonra Gidilmek İstenen Okulla Cinsiyet Arasındaki İlişki
- 2.İlköğretimden Sonra Gidilmek İstenen Okulla Yaş Arasındaki İlişki
- 3.İlköğretimden Sonra Gidilmek İstenen Okul ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki
- 4.Kursa Gelmede Kimin Etkili Olduğu ile Cinsiyet Arasındaki İlişki
- 5.Kursa Gelmede Kimin Etkili Olduğu ile Yaş Arasındaki İlişki
- 6.Kursa Gelmede Kimin Etkili Olduğu ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki
7. Kurstan Sonra Yapılması Planlanan İş ile Cinsiyet Arasındaki İlişki
- 8.Kurstan Sonra Yapılması Planlanan İş ile Yaş Arasındaki İlişki
- 9.Kurstan Sonra Yapılması İş ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki
- 10.İleride Gereken Eğitimi Alarak Dini Bir Mesleği Seçmeyi Düşünmekle Cinsiyet Arasındaki ilişki
- 11.İleride Gereken Eğitimi Alarak Dini Bir Mesleği Seçmeyi Düşünmekle Yaş Arasındaki ilişki
- 12.İleride Gereken Eğitimi Alarak Dini Bir Mesleği Seçmeyi Düşünmekle Öğrenim Durumu Arasındaki ilişki
- 13.Sorunları Kurs Hocalarıyla Paylaşabilmeye Cinsiyet Arasındaki İlişki
- 14.Sorunları Kurs Hocalarıyla Paylaşabilme ve Yaş Arasındaki İlişki
- 15.Sorunları Kurs Hocalarıyla Paylaşabilme ve Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki
- 16.Kur'an Kursunda Okutulan Derslerden ve Konularından Memnun Olup Olmama Durumuyla Cinsiyet Arasındaki İlişki
- 17.Kur'an Kursunda Okutulan Derslerden ve Konularından Memnun Olup Olmama Durumuyla Yaş Arasındaki İlişki
- 18.Kur'an Kursunda Okutulan Derslerden ve Konularından Memnun Olup Olmama Durumuyla Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki
19. Kur'an Kursunun Dini İnançları Etkileme Biçimiyle Cinsiyet Arasındaki İlişki
- 20.Kur'an Kursunun Dini İnançları Etkileme Biçimiyle Yaş Arasındaki İlişki
- 21.Kuran Kursunun Dini İnançları Etkileme Biçimiyle Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki
- 22.İbadetleri Yerine Getirirken Zorlanma Durumu ile Cinsiyet Arasındaki İlişki
- 23.İbadetleri Yerine Getirirken Zorlanma Durumu ile Yaş Arasındaki İlişki
- 24.İbadetleri Yerine Getirirken Zorlanma Durumu ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki
- 25.Kur'an Kursundaki Arkadaşlık İlişkileri ile Cinsiyet Arasındaki İlişki
- 26.Kur'an Kursundaki Arkadaşlık İlişkileri ile Yaş Arasındaki İlişki
- 27.Kur'an Kursundaki Arkadaşlık İlişkileri ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki
- 28.Moral Durumu ile Cinsiyet Arasındaki İlişki
- 29.Moral Durumu ile Yaş Arasındaki İlişki
- 30.Moral Durumu ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

Her alanda Müslümanların temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in öğretimi daha ilk vahiyyle başlamış ve günümüze kadar kesintisiz devam etmiştir. Kur'an öğretiminin bu denli önem arz etmesinde, Kur'an'ın, İslâm'ın ana kaynağı ve insanlar için yol gösterici bir rehber olarak takdim edilmesi¹ okunup üzerinde düşünülmesi ve anlaşılmasının istenmesi² yanında; Hz. Peygamber'in Kur'an'ın öğrenilmesi, öğretilmesi ve mesajının anlaşılabilir şekilde yaşanması yönündeki teşviklerinin³ önemli etkileri olmuştur.

Hz. Peygamber, Allah tarafından kendisine vahyolunan şeyleri etrafındakilere öğretmekle görevlendirilmiş ve ilk işi Kur'an'ı öğretmek olmuştur. Hz. Peygamber Kur'an öğretimine özel bir ihtimam göstermiş ve bizzat kendisi ashaba Kur'an öğretmek suretiyle bu görevi yerine getirmiştir.⁴ Buna ilâve olarak bazı sahabeleri de bu iş için görevlendirmiştir. Mus'ab b. Umeyr'i Medine ye Kur'an öğretimi için göndermesi buna örnek teşkil etmektedir.⁵

Hicretten sonra Mescid-i Nebevînin inşasıyla bu mescidin "Suffa" adı verilen bir bölümü eğitim-öğretime ayrılmış, Kur'an öğretim faaliyeti bu şekilde sürdürülmüştür.⁶ Suffa'da Hz. Peygamberin yanı sıra bazı önemli sahabeler de Kur'an öğretimi yapmışlardır. Ubade b. Samit, Abdullah b. Mes'ud, Muaz b. Cebel bunlardan bazılarıdır. Hz. Peygamber, burada yetişen sahabeleri Arabistan'ın çeşitli yerlerine Kur'an öğretimi için görevlendirmiştir. Nitekim Yemenlilerin isteği üzerine Muaz b. Cebel ve Ebu Musa el Eş'ari'yi oradakilere Kur'an öğretmek için görevlendirmiştir.⁷

¹ el-Bakara 2/185; el-Nisa 4/105; Yunus 10/57; İsrâ 17/9; Fussilet 41/44.

² Bakara 2/121, 219, 221, 266; Nisa 4/82; Nahl 16/44; Mü'minun 23/68-70; Sad 38/29; Muhammed 47/24; Kamer 54/22, 40; Hadid 57/17; Müzzemmil 73/20; Alak 96/1-3.

³ Bk. Buhari, *Fedâilül-Kur'ân* 17, 21; Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirîn* 250, *Zikir* 38; Ebu Dâvud, *Salât* 16, 349, *Edeb* 19; İbn Mâce, *Mukaddime* 16; Tirmizi, *Sevâbu'l-Kur'ân* 16, 18, *Edeb* 79.

⁴ Şakir Gözütok, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, Fecr Yay., Ankara 2002, s. 157.

⁵ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, Ankara 2003, I, 155.

⁶ Mehmet Dağ, H. Raşit Öymen, *İslam Eğitim Tarihi*, MEB. Yay., Ankara 1974, s. 2.

⁷ Hamidullah, *age.*, II, 770, 772.

İlk dönemlerde Kur'an öğretimi için özel yerler henüz oluşmamıştır. Hicretten birkaç yıl sonra Suffa yetersiz kalınca Hz. Peygamber bazı eğitim kurumları açmıştır. Bunlardan birisi Mahreme b. Nevfel'in evinde açılan Daru'l-Kurra'dır.⁸ Daru'l-Kurra isminin Hz Peygamber döneminde mescitler dışında Kur'an okunan ve öğretilen yerler için kullanıldığı belirtilmektedir.⁹ Bu dönemde Kur'an öğretimi daha çok büyüklere yönelik bir faaliyettir. Bu nedenle çocuklar Kur'an-ı Kerim'i ya mescitlerdeki halkalarda büyükler arasına katılarak, ya da babalarından ve diğer yakınlarından veyahut özel olarak tutulan hocalardan öğreniyorlardı.¹⁰ Aynı dönemlerde çocuklara okuma-yazma ve basit aritmetik bilgiler öğreten, "Küttab" adlı öğretim kurumlarının mevcudiyetinden de bahsedilmektedir. Verilen bilgilere göre, bu kurumlar daha sonraları çocuklara Kur'an öğretimi faaliyetini de yürütmüşlerdir.¹¹ Çocuklar bu kurumlarda Kur'an öğrenimini tamamlayınca daha üst seviyede bir eğitim için mescitlere devam ederlerdi.¹²

Hz. Peygamber'den sonra Raşit halifeler döneminde de Kur'an öğretimine büyük önem verilmiştir. Hz Ebubekir döneminde Kur'an sayfaları toplanarak Mushaf haline getirilmiş, Hz Ömer döneminde devletin sınırları hızla genişlemiştir. Halife bu şehirlere Kur'an öğretimi için bazı sahabeleri göndermiştir. Nitekim Ebu Musa el Eş'ari'yi Basra valisi tayin etmiş, onunla birlikte bir grup sahabeyi de Basra halkına Kur'an öğretmek üzere göndermiştir.¹³ Hz Osman döneminde ise Hz Ebubekir döneminde Mushaf haline getirilen Kur'an nüshaları çoğaltılarak ana merkezlere gönderilmiştir.¹⁴ Bu dönemde en önemli görevlerin verilmesinde ilk aranan şart, Kur'an'ı okuyup anlamada sahip olunan

---

⁸ Hamidullah, *age.*, II, s. 771.

⁹ Nebi Bozkurt, "DarulKurra", DİA, İstanbul 1993, VIII, 543.

¹⁰ Ahmet Çelebi, *İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi*, çev. A. Yardım, Damla Yay. İstanbul 1998, s. 29.

¹¹ Mehmet Dağ-H. Raşit Öymen, *age.*, s. 67-68.

¹² Dağ-Öymen, *age.*, ss. 71-72.

¹³ Dağ-Öymen, *age.*, s. 73.

¹⁴ Hamidullah, *age.*, II, 702-703.

maharetti. Ashap ve tabiîn devrinde her müslümanın birinci derecede görevleri arasında Kur'an okumayı öğrenmek ve öğretmek yer alıyordu.¹⁵

Raşit halifeler döneminden sonra Emeviler ve Abbasîler döneminde de Kur'an öğretimi gelişerek devam etmiştir. Bu dönemlerde camilerde Kur'an öğretiminin yapıldığı kıraat halkaları oluşmuş, birçok merkezde sahabeler Kur'an öğretimi faaliyetini yürütmüşlerdir. Ashaptan sonra tabiîn ve tebeü't tabiîn döneminde değişik lehçelere göre okuyuş tarzları şekillenmeye ve bu konuda eserler telif edilmeye başlanmıştır. Zamanla sayıları ona çıkan mütevatir kıraatler daha sonra Daru'l-Kurra'ların temel derslerinden olmuştur.¹⁶

Medreselerin kuruluşundan sonra, yüksek seviyede Kur'an öğretimi için müstakil medreseler tesis edilmiştir. Bu medreseler Eyyubiler devrinde Daru'l-Kur'an, Selçuklular devrinde Daru'l-Huffaz ve Osmanlılar devrinde Daru'l-Kurra şeklinde adlandırılmıştır.¹⁷ Osmanlı Devletinde Sıbyan mekteplerinin ortaya çıkmasından sonra, yüzünden Kur'an öğretimi bu müesseselere devredilmiştir. Sıbyan mektebini bitiren kişiler hafızlık ve yüksek seviyede Kur'an ilimlerini tahsil etmek için Daru'l-Kurra'lara devam ederlerdi.¹⁸

Cumhuriyet tarihimize gelince, bu dönemde Kur'an Kurslarının seyri şu şekilde olmuştur: 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Şer'îye ve Evkaf Vekâleti yahut özel vakıflar tarafından yönetilen bütün medrese ve mektepler kapatılınca, Kur'an'ın okutulup ezberletildiği ve bazı Kur'an ilimlerinin tahsil edildiği Daru'l-Kurra'lar da kapatılmış oldu. Bu tarihten sonra medreselerin yerine ilkokula dayalı dört yıllık İmam Hatip Mektepleri açıldığı halde Daru'l-Kurra'lar mektep olmaktan çıkarılarak birer kurs şeklinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. 2 Nisan 1925'te 50 milletvekilinin verdiği tavrile Diyanet İşleri Bakanlığı bütçesine "Hafız-ı Kur'an yetiştirmek üzere 10 kişi için

---

¹⁵ Emin Işık, "Tarihi Gelişimi İçinde Kur'an Öğretimi", *Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu*, (24-25 Mayıs 1997, İstanbul), İstanbul 2000, s. 68.

¹⁶ Bozkurt, *agmd.*, s. 543.

¹⁷ Bozkurt, *agmd.*, s. 544; Cahit Baltacı, "Türk Eğitim Sisteminde Kur'an Kurslarının Yeri", *Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu*, s. 16.

¹⁸ Ziya Kazıcı, "Bir Eğitim Kurumu Olarak Daru'l-Kurra", *Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik*, s. 37.

50 bin liralık tahsisat konulması” kabul edilmiştir. 1928 yılında Harf İnkılâbı neticesinde Arap harfleriyle Türkçe yazma yasaklanınca 1929’da mevcut kurslar da kapatılmıştır.¹⁹

Medreselerin yerine açılan İmam Hatip Okullarına gelince bu okullar, 1924 yılında İstanbul başta olmak üzere 29 merkezde açılmıştır. Ancak çok geçmeden öğrencisizlik dolayısıyla 1930’da kapatılmışlardır.²⁰ Bu tarihten sonra resmi sahada din eğitimi verilen tek kurum olarak sadece Kur’an Kursları kalmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Tevhid-i Tedrisat Kanununa dayanarak bu kursları kendi bünyesine almak istemişse de, dönemin Diyanet İşleri Reisi Rıfat Börekçi buna engel olmuş ve sayılarını artırmaya çalışmıştır.²¹

10.12.1930’da “12 yaşından küçüklere hiçbir şey öğretilmemek, 12 yaşından büyüklere ise sadece Kur’an-ı Kerim ve namaz sure ve dualarını sıkı kontroller altında öğretebilmeleri için bazı hoca efendilere izin verilmiştir.”²² 1932 yılında bütün Türkiye’de resmen 9 kurs ve 9 öğretici tespit edilmiştir.²³ Bundan sonra 1950’ye kadar Kur’an Kurslarının sayısal durumu şöyle oluşmuştur:²⁴

Tablo 1:1934-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Kur’an Kurslarının Sayısal Durumu

Yıllar	Kurs sayısı	Öğrenci sayısı
1934-35	19	256
1935-36	15	393
1936-37	16	409
1940-41	56	1.689
1941-42	65	1.763
1943-44	38	1.552
1944-45	46	1.953
1945-46	61	2.765
1947-48	99	5.751
1949-50	127	8.706

¹⁹ Cahit Baltacı, “Cumhuriyet Döneminde Kur’an Kursları”, *DEAD*, İstanbul 1999, sy. 6, s. 183.

²⁰ İsmet Parmaksızoğlu, *Türkiye’de Din Eğitimi*, Ankara 1966, s. 25; Halis Ayhan, *Türkiyede Din Eğitimi*, İstanbul, 1999, s. 35 vd.; Ayrıca bk. Gotthard Jaschke, *Yeni Türkiye de İslamlık*, çev. Hayrullah Örs, Bilgi Yay., Ankara 1972, s. 75.

²¹ Jaschke, *age.*, s. 75; Mustafa Çağrırcı, “Kuran Kursu”, *DİA*, İstanbul 2002, XXVI, s. 424.

²² Cahit Baltacı, *age.*, s. 16.

²³ Şükrü Öztürk, “Kur’an Kurslarının Eğitim ve Kültür Hayatımıza Katkıları”, *Kur’an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu*, s. 179; Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye de Din Eğitimi*, Akçağ Yay., Ankara 1996, s. 201.

²⁴ Jaschke, *age.*, s. 76.

1950'lerden sonra Kur'an Kursu sayısında sürekli bir artış görülmektedir. Bu yıllarda Kur'an Kursu binaları halk tarafından yaptırılmış, Diyanet İşleri Başkanlığı maaşını kendi bütçesinden verdiği bir öğretmen tayin etmiştir. Kursların maddî ihtiyaçları da halk tarafından oluşturulan yardım dernekleri vasıtasıyla karşılanmıştır. Bu yıllarda Kur'an Kurslarının çalışma şeklini ve amaçlarını düzenleyecek herhangi bir program mevcut değildir.²⁵

1965 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun, 1971 yılında da Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliğinin²⁶ çıkarılmasıyla bu belirsizlik belli ölçülerde aşılmıştır. Bu tarihten sonra Kur'an Kurslarının sayısı artarak devam etmiş, statülerinin belirlenmesiyle de yeni bir gelişim sürecine girilmiştir.

Nitekim 1949-1950 öğretim yılında kurs sayısı 127, öğrenci sayısı 8.706²⁷ iken, 1980-1981 öğretim yılında kurs sayısı 2.610, öğrenci sayısı 67.816; 1989-1990 öğretim yılında ise kurs sayısı 4.714, öğrenci sayısı ise 165.416 olmuştur.²⁸ 1990 yılında günün ihtiyaçlarına uygun yeni bir Kur'an Kursları Yönetmeliği hazırlanmış, bu yönetmelik 16.11.1990 gün ve 20697 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğin yürürlüğe girdiği 1990-1991 öğretim yılında kurs sayısı 4.998, öğrenci sayısı 164.367 olmuştur.²⁹

Bu gelişmeler devam ederken 1997 yılında 4306 sayılı Sekiz Yıllık Kesintisiz İlköğretim Kanunu 18.08.1997 ve 23084 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girmesinden önceki öğretim yılında Kur'an Kursu sayısı 5.241, öğrenci sayısı 180.823'dür.³⁰

Kanunun uygulamaya geçtiği ilk yıllarda kurs ve öğrenci sayılarında düşüşler olmakla birlikte birkaç yıl sonra toparlanma dönemine girilmiş, kurs ve öğrenci sayısı tekrar yükselmiştir. Kanunun uygulanmaya başlandığı 1997-1998

²⁵ Şaban Sitebölükbaşı, *Türkiye'de İslamın Yeniden İnkişafı*, TDV Yay., Ankara 1995, s. 89.

²⁶ 17.10.1971 gün ve 13989 sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliği*.

²⁷ Jaschke, *age.*, s. 76.

²⁸ DİB, *İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı*, Ankara 1990, ss. 66-68.

²⁹ Aynı istatistik s. 69.

³⁰ DİB *1996 Yılı İstatistikleri*, Ankara 1997, s. 105.

öğretim yılında kurs sayısı 4.890'a, öğrenci sayısı 177.120'ye³¹; 1998-1999 öğretim yılında kurs sayısı 3.705'e, öğrenci sayısı 160.073'e³²; 1999-2000 öğretim yılında kurs sayısı 3.498'e, öğrenci sayısı 108.642'ye düşmüştür.³³

2004-2005 öğretim yılında kurs sayısı 4.322, öğrenci sayısı 155.285³⁴; 2005-2006 öğretim yılında ise kurs sayısı 5654, öğrenci sayısı 184.983 dür.³⁵

2007-2008 öğretim yılı sonu itibariyle Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak eğitim-öğretim veren Kur'an Kurslarının çeşitli yönlerden ülke genelindeki sayısal dağılımı şöyledir:

Tablo 2: 2008 Yılı İtibarıyla Kur'an Kurslarının Sayısal Durumu³⁶

Kur'an Kursu Sayısı	Öğretici Sayısı			Öğrenci Sayısı				TOPLAM
				Yüzünden okuyan		Hafızlığa çalışan		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
7.230	1.082	8.693	9.775	15.832	231.767	5.830	11.367	264.796

Aynı istatistiğe göre araştırma yaptığımız bölgede Kur'an Kursu ve öğrenci sayısı ise şu şekildedir: Trabzon ilinde toplam 150 kurs ve 6688 öğrenci, Rize ilinde ise 69 kurs 2867 öğrenci bulunmaktadır.

Kur'an öğretimi ile ilgili verilen kısa bilgilerden de anlaşılacağı gibi Kur'an öğretimi vahyin başlangıcından günümüze kadar farklı şartlar altında kesintisiz olarak devam etmiştir. Günümüzde Kur'an Kursları, Cumhuriyet döneminin kendi şartları içinde oluşan ve işleyiş bakımından önceki dönemlerden farklılık arz eden yapılanmanın bir devamı olarak görülse de, bu dönem içerisinde pek çok gelişmeler kaydedilmiştir.

³¹ DİB 1997 Yılı İstatistikleri, Ankara 1998, s. 111.

³² DİB 1998 Yılı İstatistikleri, Ankara 1999, s. 115.

³³ DİB 1999 Yılı İstatistikleri, Ankara 2000, s. 115.

³⁴ DİB 2005 Yılı İstatistikleri, Ankara 2006, s. 87.

³⁵ DİB 2006 Yılı İstatistikleri, Ankara 2007, s. 187.

³⁶ DİB 2008 Yılı İstatistikleri, Ankara, 2009, s. 114.

³⁸ M. Faruk Bayraktar, *Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul 1992, s. 7; M. Emin Ay, *Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Kur'an Kurslarının Problemleri ve Beklentileri*, Bursa 1995, s. 45; Süleyman Zihni Şen, *Kur'an Kursu Öğrenci ve Öğreticilerinin Beklenti ve Sorunları*, (basılmamış yüksek lisans tezi) UÜSBE, Bursa 1995, s. 8.

Bu kurslar günümüzde yeni şartlara uygun olarak din eğitimi görevini yürütmektedir. Milletimizin dini değerlere verdiği önem ve bunun milli kültürümüze katkısı nedeniyle, başlangıçta çok mütevazı şartlarda açılan Kur'an Kurslarının yerini hem fizikî olarak gelişmiş yapılar, hem de içerik olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan yönetmeliklerle statüsü belirginleştirilen sistemli eğitim kurumları almıştır.

Bu gelişmeleri de dikkate alarak Kur'an Kurslarının durumunu tespit etmek gayesiyle öğrenci ve öğretici üzerinde yapılacak olan araştırmalar, bu kurumlarda yapılan eğitimin daha verimli hale getirilmesi için alınacak tedbirler konusunda yol gösterici olabilir. Bu amaçla araştırmamızda Kur'an Kurslarında eğitim gören ergenlik çağındaki öğrencilerin beklenti ve sorunları incelenecektir. Araştırmanın temel problemi; ergenlik çağındaki Kur'an Kursu öğrencilerinin Kur'an Kursu eğitiminden beklentileri, kursa geliş amaçları, kurslardan memnuniyet durumları, eğitim-öğretim sürecinde yaşadıkları sorunlar, Kur'an Kurslarının ergenlerin dini gelişimini nasıl etkilediği, ergenlerin kursu bitirdikten sonra ne yapmak istedikleri ile Kur'an Kurslarının beklentilerini karşılayıp karşılayamadığına ilişkin bilimsel veri toplamak ve bunların ışığında verimliliği arttıracak öneriler geliştirmektir.

Kur'an Kurslarında verilen din eğitiminin ergenlik döneminde yaşanan dini şüphe ve bunalımlar üzerinde olumlu katkı sağladığı düşüncesindeyiz. Ancak bu eğitim sağlıklı bir şekilde verilmediği takdirde ergenin dini ve ruhsal gelişimine katkı sağlamak yerine olumsuz etkilere neden olabilir. Bu nedenle çalışmamızda ergenlik çağındaki Kur'an Kursu öğrencilerinin beklentilerine ve onlara eğitim verilirken dikkat edilmesi gereken hususlara da yer geldikçe dikkat çekilecektir.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Sekiz yıllık kesintisiz ilköğretim kanununun yürürlüğe girmesiyle Kur'an Kursu öğrencilerinin yaş seviyelerinde bir artış görülmüştür. Bu durum yapılan araştırmalarla da ortaya konulmuştur. Kanunun yürürlüğe girmesinden önce yapılan araştırmalarda yaş seviyesi genellikle 15 veya daha düşüktür.³⁸ Kanunun

yürürlüğe girmesinden sonra ise en küçüğünün yaşı 15 olmak üzere, tamamı bu yaşın üzerindedir.³⁹ Araştırmaların yanı sıra istatistikler de göstermektedir ki günümüz Kur'an Kurslarındaki öğrencilerin önemli bir kısmı ergenlik dönemi gençlerinden oluşmaktadır.

Ergenlik dönemi, çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecidir. Ergenlik kavramını psikolojiye kazandırdığı kabul edilen Stanley Hall'e göre ergenlik, "stres ve fırtınalar dönemi"dir.⁴⁰ Ergenlik döneminin hangi yaşlar arasında olduğu konusunda farklı görüşler olmakla birlikte, genel bir yaklaşımla 13-21 yaşları arasındaki dönem olarak kabul edilmiştir.⁴¹

Ergenliğin tanımlarından da anlaşıldığı gibi bu dönem insan hayatının önemli devrelerinden biridir. Bu dönemde çocukluk devresi geride bırakılmıştır. Buna rağmen henüz yetişkinlik devresine de adım atılamamıştır. Ara bir dönemi yaşayan, bedeninde, duygularında ve dünyaya bakış açılarında önemli değişiklikler olan genç, bunalımlı bir devre geçirmektedir. Çünkü bedeni bu yeni yaşam devresi için hazır değildir. Bunlara ilâve olarak bu dönemde genç, kişiliğini, dünya görüşünü, ahlâkî yapısını da oluşturmaya çalışmaktadır. Bu nedenle insan hayatının en bunalımlı devresi olarak da bu dönem karşımıza çıkmaktadır.

Ergenlik çağının bu problemleriyle beraber Kur'an Kursuna gelen öğrencilere Kur'an eğitimi verilirken acaba hangi hususlar göz önüne alınmalıdır? Bu sorunun cevabı çok önemlidir. Çünkü bu devrede çeşitli gelişim alanlarında desteğe ihtiyaç duyan, içindeki şüpheler ve tereddütler konusunda yardım bekleyen bir gence nasıl yaklaşılabileceği bilinmiyorsa sağlıklı bir eğitim ortamının oluşması söz konusu değildir.

Bu dönemin genel gelişim ve dini gelişim özellikleri dikkate alınmadan verilecek din eğitimi başarısız olacağı gibi zararlı sonuçlara da yol açabilmektedir.

---

³⁹ Mustafa Büyükdiñç, *Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Temel eğitim Sonrası Kur'an Kurslarında Eğitim ve Öğretim*, (basılmamış yüksek lisans tezi), SAÜSBE, Sakarya 2001, s. 30; Ahmet Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, İlahiyat Yay., Ankara 2005, s. 41.

⁴⁰ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2008, s. 19.

⁴¹ Refia Uğurel Şemin, *Gençlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi İstanbul 1992, s. 18.

Bu nedenle din eğitimcilerinin öncelikle dikkat etmeleri gereken husus, öğrencilerin gelişim özellikleri ile ilgi ve ihtiyaçları olmalıdır.

Bu husus dikkate alınarak tezimizin birinci bölümünde ergenlerin genel gelişim ve dini gelişim özellikleri incelenecektir. Böylece araştırmamızda elde edilen verilerin analiz ve değerlendirilmesine zemin hazırlanmış olacaktır.

İşte bu araştırmanın amacı Kur'an Kurslarında okuyan ergenlik çağı öğrencilerinin beklenti ve sorunlarını tespit etmek ve bu konuda Kur'an Kursları ile ilgili birimlere bilimsel veriler sunmak, çözüm önerileri getirmek ve Kur'an Kurslarında yürütülen eğitim öğretim faaliyetlerinin etkili ve verimli olmasına katkıda bulunmaktır.

III. HİPOTEZLER

1. Kur'an Kursuna gelen öğrenciler genellikle kendi istekleriyle gelmişlerdir.
2. Kur'an Kursuna gelen öğrencilerin çoğu, kırsal kesimde yaşayan kültürel ve ekonomik bakımından orta ve alt düzeyde olan ailelere mensuptur.
3. Araştırma evreninde ergenlik dönemindeki Kur'an Kursu öğrencilerinin büyük bir kısmı hafızlık yapmayı düşünmektedir.
4. Kur'an Kursu öğreniminden sonra öğrenimine devam ederek dini bir meslek edinmek isteyen öğrenci oranı yüksektir.
5. Kur'an Kursu eğitimi, öğrencilerin büyük çoğunluğunun dini inançlarını olumlu yönde etkilemekte ve öğrenciler genellikle "Kur'an Kursu öğrencisi" kimliğini benimsemektedir.
6. Kur'an Kursu öğrencilerinin çoğunun aile ve arkadaş ilişkileri olumludur.
7. Öğrenciler, genel olarak Kur'an Kursunda bulunmaktan memnundur.
8. Öğrencilerin çoğu Kur'an Kurslarında okutulan derslerden memnundur ve dersleri anlamada fazla sorun yaşamamaktadır.
9. Kur'an Kurslarında okuyan ergenlik dönemi öğrencileri aldıkları dini eğitimin etkisiyle, gelişimsel özelliklerinin doğal sonucu olarak yapmış

oldukları bazı hatalı davranışlardan dolayı manevî-psikolojik ikilemler ve gerilimler yaşamaktadır.

10. Öğrencilerin çoğu öğretmenlerle olan ilişkilerden memnun olmakla birlikte ergenlik dönemi bunalımları ve sıkıntıları öğretmenlerle yeterince paylaşamamaktadır.
11. Kur'an Kurslarında hatalı davranışta bulunan öğrenciye genellikle uyarı ve öğüt metodu kullanılmakla birlikte öğrencilere davranışları konusunda yeterince rehberlik yapılamamaktadır.
12. Ergenlik dönemi genel gelişiminin tabii bir sonucu olarak öğrenciler "arkadaşların yanında uyarılma" ve "öğrenciler arasında ayırım yapma" gibi davranışlardan oldukça rahatsız olmaktadır.
13. Kurs binaları; oyun alanları, bilgisayar laboratuvarı, kütüphane gibi destek üniteleri bakımından yetersizdir.
14. Özellikle yatılı kurslarda öğrenime devam eden öğrenciler, derslerin yanı sıra çeşitli kültürel ve sportif faaliyetlerin düzenlenmesini istemektedirler.

IV. SINIRLILIKLAR

Bölgesel temelli olarak yapılan araştırmamız 2008-2009 eğitim-öğretim yılında Trabzon ve Rize illerinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren uzun süreli Kur'an Kursları ve buralarda eğitim gören ergenlik çağındaki öğrenciler arasından seçilen örneklem grubu üzerinde yapılmıştır.

Araştırma; öğrencilere uygulanan anket sonuçları, gözlem, yüz yüze görüşme teknikleri, literatür taraması, konuyla ilgili yapılmış diğer araştırma sonuçları ve bunların değerlendirilmesi ile sınırlıdır. *Yaz Kur'an Kursları* ve *Camilerdeki Kuran Eğitimi* araştırma alanımızın dışındadır.

Elde edilen veriler değerlendirilirken uygulandığı tarih göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca insan merkezli olarak gerçekleştirilen Sosyal Bilimler için var olan sınırlılıklar bu araştırma için de geçerlidir. Bu sınırlılıklara rağmen çalışma sonunda elde edilen verilerin belli oranda ülke geneline kıyaslanabilme imkanı vereceği kanaatindeyiz.

V. İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Kur'an Kursları ile ilgili olarak yapılmış müstakil araştırmalar sınırlıdır. 1980 yılından sonra lisans tezi seviyesinde başlayan bu araştırmalar 1990'dan sonra artmaya başlamıştır. Konuyla ilgili olarak bugüne kadar yapılmış müstakil çalışmalardan ulaşabildiklerimiz tarih sırasına göre şunlardır:

- Necdet Bal, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye 'sinde Yaygın Din Eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları*, (Lisans Tezi, AÜİF), Ankara 1985.

- Haluk Karlık, *Türkiye 'deki Kur'an Kurslarının Din Eğitimi ve Öğretimimiz İçindeki Yeri*, (Lisans Tezi, AÜİF), Ankara 1986.

- Abdurrahman Güneş, *Malatya 'da Dini Eğitim Kurumlarının Sosyolojik Temelleri*, (Lisans Tezi, AÜİF), Ankara 1989.

- Hatice K. Alioğlu, *Toplumsal Değişme Sürecinde İstanbul 'da Cami ve Kur'an Kursu Derneklerinin Gelişimi (1946-1987)*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Nihal Kaya, MÜSBE), İstanbul 1989.

- M. Faruk Bayraktar, *Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul 1992.

- Ali Rıza Aydın, *Kur'an Kursu Öğreticilerinin Meslekî Problemleri*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman Hüseyin Peker, OMÜSBE), Samsun 1991.

- Yaşar Yürük, *Kur'an Kursu Öğrencilerinin Psiko-Sosyal Problemleri*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Hüseyin Peker, OMÜSBE), Samsun 1992.

- Vahdettin Akgün, *"İstanbul 'da Kur'an Kursları ve Kur'an Kursu Öğreticileriyle İlgili Sosyolojik Bir Değerlendirme-I"*, Din Öğretimi Dergisi, S. 40, Mayıs-Haziran 1993, s. 94-112; *"İstanbul 'da Kur'an Kursları ve Kur'an Kursu Öğreticileriyle İlgili Sosyolojik Bir Değerlendirme-II"*, Din Öğretimi Dergisi, S. 41-42, Ağustos-Ekim 1993, s.116-127.

- M. Emin Ay, *Diyanet İşleri Başkanlığı 'na Bağlı Kur'an Kursları 'nın Problemleri ve Beklentileri*, Bursa 1995.

- Süleyman Zihni Şen, *Kur'an Kursu Öğrenci ve Öğreticilerinin Beklenti ve Sorunları*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Mustafa Öcal, UÜSBE), Bursa 1995.

- Necla Burhan, *Kur'an Kursu Örencilerinde Din Duygusunun Gelişimi*, (Lisans Tezi, UÜİF), Bursa 1995.
- Engin Bağcı, *Türkiye'deki Kur'an Kurslarının Tarihi*, (Lisans Tezi, UÜİF), Bursa 1995.
- Eyüp Kirpitçi, *Kur'an Kursları Ders Programlarının Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Abdullah Özbek, SÜSBE), Konya 1996.
- Hasan Öztürk, *Camilerin Çocuk Eğitimindeki Yeri ve Yaz Kursları Üzerinde Deneysel Bir Araştırma*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Mustafa Tavukçuoğlu, SÜSBE), Konya 1996.
- Yusuf Genç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Toplum (Sakarya Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Sami Şener, SAÜSBE), Sakarya 1997.
- Sinan Cırık, *Yaz Kurslarında Din Eğitimi*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Mustafa Tavukçuoğlu, SÜSBE), Konya 1997.
- *Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik*, İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi-30, (24-25 Mayıs 1997, İstanbul) Ensar Neşriyat, İstanbul 2000.
- Ramazan Buyrukçu, *Kur'an Kurslarında Din eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)*, Isparta 2001.
- Mustafa Büyükdiñç, *Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Temel Eğitim Sonrası Kur'an Kurslarında Eğitim ve Öğretim*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Recep Kaymakcan, SAÜSBE), Sakarya 2001.
- Ayhan Ergün, *Kur'an Kursu Öğrencilerinde Dini Tutum ve Davranışlar (Isparta Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Habil Şentürk, SDÜSBE), Isparta 2002.
- Ahmet Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, İlahiyat Yay., Ankara 2005.
- M. Akif Kılavuz, *Kur'an Kurslarında Yetişkin Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi Yay., Bursa 2005.

-Mehmet Akköprü, *Bir Eğitim Kurumu Olarak Kestanepazarı Kur'an Kursu*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Halit Ev, DEÜSBE), İzmir 2005.

-Suat Cebeci - Ünsal Bilal, "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(11), İstanbul 2006, s. 27-52.

- İrfan Başkurt, *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları*, DEM Yayınları, İstanbul 2007.

- Muhammet Fatih Genç, *Kur'an Kurslarında Toplam Kalite Yönetimi*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Nevzat Yaşar Aşıkoglu, CÜSBE), Sivas 2007.

- Şule Loras, *Kur'an Kursu Müfredatının Çoklu Zekâ Tekniği İle İşlenişi*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Mustafa Tavukçuoğlu, SÜSBE), Konya 2007.

- Özlem Öztürk, *Kur'an Kursu Öğrencilerinde Depresyon Düzeyi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Abdulkerim Bahadır, SÜSBE), Konya 2007.

- Zeynep Günaydın, *Diyanet İşleri Başkanlığı Yaz Kur'an Kursu Müfredatı II. Kur'unun Çoklu Zeka Ortamlarında İşlenmesi Üzerine Bir Deneme / (Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Mustafa Tavukçuoğlu, SÜSBE)*, Konya 2008.

- M. Şevki Aydın, *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu*, DİB. Yay., Ankara, 2008.

Bunların dışında Kur'an Kursları ile ilgili olarak yapılmış bazı çalışmalar daha vardır ki, bunlar bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler, makaleler ya da bir kitap içerisinde yer alan bilgilerden ve değerlendirmelerden oluşmaktadır. Bunlara da çalışmanın ilgili bölümlerinde işaret edilecektir.

VI. YÖNTEM

Araştırmada Betimleme Yöntemi'nin özel bir şekli olan Survey (Tarama) Modeli kullanılmıştır. Bu yöntemle yapılan araştırmalarda ilişkiler, inanışlar, görüşler, davranışlar, gelişmekte olan yön ve eğilimler üzerinde durulurken, olay ve olguların, kavramların "ne" oldukları açıklanmaya çalışılmakta, mevcut durum olduğu gibi ortaya konulmaktadır. Bu tür araştırmalar aynı zamanda mevcut olayların daha önceki olay ve şartlarla ilişkilerini dikkate alarak durumlar

arasındaki etkileşimi de açıklamaya çalışmaktadır. Niteleme ağırlıklı olmakla beraber bu yöntemde verilerin analizi ve açıklanması suretiyle yorumlama, değerlendirme ve yeni durumlara uygulanacak şekilde genellemelere varma gibi daha yüksek seviyede işlemlere yer verilmesi de beklenmektedir.⁴²

Bu yönetime uygun olarak araştırmamızda, veri toplama aracı olarak anket tekniği esas alınmış olmakla birlikte, gözlem ve mülakat tekniklerinden ve literatür taraması yapılarak konuyla ilgili daha önce yapılmış olan araştırma sonuçlarından da yararlanılmıştır. Bunların yanı sıra istatistikî bilgilerin ve elde edilen bulguların yorumlanması ve değerlendirilmesinde çeşitli kaynaklardan ve bilimsel çalışmalardan istifade edilmiştir. Böylece araştırmanın teorik bilgiler kısmı, belge tarama metot ve teknikleri ile, uygulamalı araştırma kısmı ise tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir.

Ergenlik çağının genel özellikleri de dikkate alınarak hazırlanan ankette öğrencilerin sorunları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ankette ayrıca öğrencilerin kurslarda eksik gördükleri veya olmasını istedikleri faaliyetlere de bu doğrultuda yer verilmiştir.

VII. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evreni 2008-2009 öğretim yılında Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren Trabzon ve Rize il merkezlerinde, ilçe ve köylerinde eğitim öğretim veren Kur'an Kursları ve buralarda eğitim gören ergenlik dönemi öğrencileridir.

Örnekleme ise Trabzon ve Rize il merkezleri, ilçe ve köylerdeki Kuran Kurslarında eğitim gören ergenlik çağındaki öğrenciler arasından evreni temsil edeceği düşünülen ve tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilen grup oluşturmaktadır.

Müftülüklerden alınan resmi kayıtlara göre araştırmanın yapıldığı 2008-2009 eğitim-öğretim yılında Trabzon ve Rize illerinde eğitim öğretime açık 233

---

⁴² bk. Saim Kaptan, *Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemleri*, Rehber Yay., Ankara, ts., s. 65 vd.; Birgül Karataş, *Araştırma Teknikleri*, İstanbul, 1984, s. 93 vd.; Zeki Arslantürk, *Araştırma Metod ve Teknikleri*, Çamlıca Yay., İstanbul 2001, s. 101.

Kur'an Kursu bulunmaktadır. Bu kurslarda toplam 9282 öğrenci öğrenim görmektedir. Bunların 6482'si yüzünden Kur'an okuma programında olup, 2634'ü ise hafızlık yapmaktadır. Bu sayılar dikkate alınarak toplam 399 öğrenci örneklem olarak seçilmiştir. Bu sayı evrenin yaklaşık %4'üne karşılık gelmektedir.

Tablo 3: Araştırmada Örneklem Olarak Seçilen Kur'an Kurslarının Dağılımı

İL	İLÇE	KURSUN ADI	KURSUN TİPİ
TRABZON	Merkez	Merkez	Yatılı Erkek
		Temel Aras	Yatılı-Gündüzlü Kız
	Of	Merkez	Yatılı Kız
		Bölümlü	Yatılı Karma
	Akçaabat	Derecik	Yatılı-Gündüzlü Kız
	Araklı	Yeşilyurt Köyü	Yatılı Kız
	Arsin	Kuzguncuk Köyü Kevser	Yatılı-Gündüzlü Kız
		Yeşilyalı Merkez	Yatılı Erkek
	Sürmene	Aşağı Çavuşlu	Yatılı-Gündüzlü Kız
	Çaykara	Ulu Cami Köyü	Yatılı-Gündüzlü Kız

RİZE	Merkez	Mehmet Mataracı	Yatılı-Gündüzlü Kız
		Güzelsırt	Yatılı-Gündüzlü Kız
		Kömürcüler Köyü	Yatılı Erkek
		Kendirli	Yatılı-Gündüzlü Erkek
		Bıldırcın Köyü	Yatılı Kız
	Çayeli	Merkez	Gündüzlü Kız
		Büyükköy Merkez	Yatılı Erkek
	Pazar	Merkez	Yatılı Kız
	Kalkandere	Soğuksu Köyü	Yatılı Erkek
		Çayırılı Köyü	Yatılı Karma
	Derepazarı	Merkez	Yatılı-Gündüzlü Kız
		Merkez	Yatılı Erkek

VIII. VERİLERİN TOPLANMASI VE ÇÖZÜMLENMESİ

Araştırma ile ilgili olarak hazırladığımız anket formu genel olarak çoktan seçmeli sorulardan oluşmaktadır. Bununla birlikte deneklerin önceden belirlenmiş olan cevap seçenekleriyle sınırlandırılmaması için “başka” seçeneğine ve açık uçlu sorulara da yer verilmiştir.

Anketler deneklere uygulandıktan sonra alınan cevaplar teker teker bilgisayara işlenmiştir. Alınan cevapların bilgisayara işlenmesinden sonra düz tablolar oluşturulmuştur. Bunların yanı sıra farklı değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesi için çapraz tablolar oluşturulmuştur. Bunun için ki-kare (x^2) testi kullanılmıştır. Ki-kare testi, çapraz tabloda iki değişkenin birbirinden bağımsız olup olmadığını test etmektedir ve ki-kare testinin anlamlı bulunması iki değişken arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir.⁴³

Ankette yer alan bazı sorularda verilerin önem sırasına göre sıralanmasını ve daha anlamlı olmasını sağlamak bakımından birden fazla seçeneğin işaretlenmesi istenmiş ve bu tür sorularda işaretlenen her bir seçeneğin toplam denek sayısına göre yüzdelik oranı ayrı ayrı hesaplanmış ve değerlendirilmiştir. Bu nedenle bu tür tablolarda dikey frekansların toplam satırına, o sütunun frekansı değil, ankete katılan deneklerin sayısı verilerek her bir seçeneğin bu toplama göre oranlandığı belirtilmek istenmiştir.

Sosyal Bilimler alanında yapılan araştırmalarda genellikle kabul edilen anlamlılık düzeyi, yani en çok yanılma payı (p) bu araştırmada da 0.05 olarak alınmıştır. Ancak analiz sonucu daha yüksek anlamlılık düzeyinde bulunduğu durumlarda bunlar $p < 0.01$ ve $p < 0.001$ olarak belirtilmiştir.

Elde edilen bulgularla ilgili düz tablolar metin içerisinde verilip yorumlanmıştır. Çapraz tablolar “Ekler” bölümünde verilmiş ve metin içerisinde gerekli yerlerde oraya atıfta bulunulmuştur.

Ankette yer alan açık uçlu sorulara öğrencilerin verdiği cevaplar da ayrı ayrı işlenmiş ve belli başlıklar altında kategorize edilmiştir.

Elde edilen veriler konuyla ilgili çeşitli bilimsel disiplinlerin desteği ile yorumlanmaya çalışılmış ve somut neticelere ulaşılmaya gayret edilmiştir.

Tespit edilen önemli hususlar çalışmanın sonuç bölümünde vurgulandıktan sonra genel öneriler sunulmuştur.

---

⁴³ Kaptan, *age.*, s. 263; Mustafa Ergün, *Bilimsel Araştırmalarda Bilgisayarla İstatistik Uygulamaları*, Ocak Yay., Ankara 1995, s. 85.

BİRİNCİ BÖLÜM

ERGENLİK DÖNEMİ GENÇLERİNİN GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

Araştırmada ergenlik dönemi Kur'an Kursu öğrencileri konu edinileceği için öncelikle ergenlerin genel gelişim özelliklerinin ve bunlara bağlı olarak dini gelişim özelliklerinin ana hatlarıyla incelenmesi uygun görülmüştür. Nitekim bu durum ilerideki bulguların isabetli yorumlanabilmesine katkı sağlayacaktır.

I. GENEL GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

Ergenlik, genellikle çocukluğun sonu olarak kabul edilen 12. yaş ile başlayarak yetişkinliğe adım atma yaşı olarak kabul edilen 21 yaşına kadar devam eden yaklaşık 7-8 yıllık bir dönemdir. Bir başka ifadeyle “ergenlik; bedence, boyca büyümenin hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, zihinsel değişme ve gelişmelerin olduğu bülüş ile başlayan ve bedence büyümenin sona ermesiyle sonlandığı düşünölen özel bir evredir.”¹ Ergenlik kızlarda adet kanamasının görülmesiyle, erkeklerde ise sperm üretimi sonunda meydana gelen uykuda kendiliğinden boşalma ile başlar.²

Ergenlik dönemi genellikle üç evreye ayrılarak incelenmektedir:

İlk Ergenlik: Kızlarda 12-14; erkeklerde 15-16 yaşlar arası dönemi,

Orta Ergenlik: Kızlarda 14-16; erkeklerde 16-17 yaşlar arası dönemi,

Son Ergenlik: Kızlarda 16-21, erkeklerde 17-21 yaşlar arası dönemi kapsamaktadır.³

Ergenlik dönemi bu şekilde gruplara ayrılmış olmakla birlikte biz uygulamada daha yararlı olacağı düşöncesiyle bu evreyi gelişim alanlarına göre incelemeyi uygun göröyoruz. Söz konusu gelişim alanları; Bedensel gelişim, Cinsel gelişim, Duygusal gelişim, Zihinsel gelişim, Sosyal gelişim, Ahlâkî gelişim, Kişilik gelişimi ve Dini gelişim olarak incelenecektir. Bu alanlar incelenirken, yer yer dönemler arasındaki farklılıklara da vurgu yapılacaktır.

---

¹ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 34.

² Kulaksızoğlu, *age.*, ss. 46-47; Cavit Binbaşoğlu, *Gelişim Psikolojisi*, Kadioğlu Matbaası, Ankara 1990, s. 220.

³ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 34.

A. Bedensel Gelişim

Çocukluğun sonu ile ergenliğin başlangıcı sayılan erinlik devresi insan hayatının en önemli gelişim dönemlerinden birisidir. Kızlar için 10, erkekler için 12 yaşları buluş öncesi bedensel farklılaşmaların başladığı yıllardır.⁴ Bu dönemde beynin hipotalamus bölgesinden gelen uyarılarla hipofiz bezi hormon salgılamaya başlar. Salgılanan bu hormonların etkisiyle kızda ve erkekte erlik ve dişilik salgıları artarken, tüm bedende büyüme ve gelişme atılımı başlar.⁵ Bu atılım boy ve kilo artışı ile başlar. Ergenliğin en belirgin işareti boy uzamasıdır. Ergenliğin ilk yılları olarak nitelendirilen erinlik dönemi, salgılanan büyüme hormonunun da etkisiyle boy artışının en fazla olduğu yıllardır. Bu dönemde ergenin vücudu yavaş yavaş yetişkinlikte alacağı şekle doğru biçimlenmeye başlamıştır. Kas ve kemik gelişimi sonucunda ağırlık artışı boy uzamasına paralellik arz etmektedir.⁶

Büyüme özellikle 11-16 yaşlarında hızlanır. Bu yıllar arasında boy uzaması 10-30cm arasındadır. Daha sonra büyüme yavaşlayarak 18-20 yaşına kadar devam eder. 20-21 yaşlarında ergenin bedeni, yetişkin bedeninin şeklini almıştır. Bu yaştan sonra büyüme durur.⁷

Ergenlik evresinde, erkeklerin kan basıncı ve kalp atışı, yaşlıları kızlara göre daha yüksektir. Ergenlikten sonra kızların hareketli oyunlara karşı ilgileri azalır. Erkeklerde, olgunlaşmadan önce atletik yarışmalar önemlidir. Bunlar delikanlının kendini göstermesi için bir fırsattır.⁸

Hızlı beden gelişimi sırasında gençlerin bazı organları diğerlerinden daha önce gelişir. Meselâ beden bölgesinde eller ve ayaklar, yüz bölgesinde ise burun ve çene bedenin diğer bölümlerinden daha çabuk gelişir. Bu durum organlar

---

⁴ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 34.

⁵ Mary J. Gander - Harry W. Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, çev. Bekir Onur, İmge Yayınevi, Ankara 1993, ss. 410-411; Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994, s. 279-280; Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı*, Özgür Yayınevi, İstanbul 1993, ss. 33-34

⁶ Elizabeth B. Hurlock, "Ergenlikte Beden Gelişimi", çev. Gülseren Günçe, *Ergenlik Psikolojisi*, Der: Bekir Onur, Hacettepe-Taş Kitapçılık, Ankara 1987, s. 113-114; Yavuzer, *age.*, ss. 280-281.

⁷ Binbaşoğlu, *age.*, s. 61; Yörükoğlu, *age.*, s. 34.

⁸ Şemin, *age.*, s. 28.

arasında orantısızlık meydana getirir. Kas ve kemikler de aynı hızda ve zamanda gelişmediğinden beden kontrol edilmesi güçleşir. Bu dönemde gençlerde beceriksizlik ve sakarlık çok sık gözlenebilir. Bu orantısız yapı ve kontrol edemedikleri hareketler gençleri rahatsız eder ve onlarda gerginliğe yol açar. Ancak bu, geçici bir durumdur. Bedensel gelişimin tamamlanmasıyla vücuttaki organlar normal hale gelir ve gençlerin rahatsız olduğu beden yapısı normale döner.⁹

Ergenlik dönemi gençlerinde görülen beceriksizce davranışların ve sakarlığın iki önemli nedeni tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi, ergenin hızlı büyümesi ve uzamasının kasların eş güdümlü çalışmasını aksatmasıdır. Daha önceki yıllarda kazanılan beceri ve denge yeni boyutlara uymaz. Yeni denge ve beceri geliştirme ise büyüme hızına yetişemez. İkincisi, ergenin utangaçlığıdır. Ergen, yeni yeni girdiği topluluklarda ve ilişkilerde sıkılgan davranır. Deneyimsiz olduğunun bilincinde olan genç, önüne ardına bakmadan bir şeyler devirmeye, tökezlemeye müsait yapıdadır. Bu duruma yetişkinlerin ergenden yaşına değil, boyuna bakarak olgun davranış beklemesi de etki etmektedir.¹⁰

Gençlerin beden gelişimi sırasında görülen gelişim sorunlarından biri de kalbin büyümesi ile damarların büyümesi arasındaki dengesizliktir. Gençler zor bir iş yaparken, bedene gereken kan, kalp tarafından yeterince pompalanamadığı için, çabuk yorulurlar. Bu nedenle kimi kez başlarının döndüğü, çarpıntı, sindirimsizlik, bayılma gibi durumlar geçirdiği görülür.¹¹

Büyümeyi çeşitli faktörler etkilemektedir. Kalıtım, beslenme, iklim koşulları ve değişik hastalıklar bunların bazılarıdır. Ergenin normal bir şekilde büyüme ve gelişmesini sürdürebilmesi için iyi bir beslenmeye ihtiyacı vardır. Yeterli besini alamayan gelişme çağındaki insanın büyümesi durur, sonrasında da bozuk beslenmenin etkileri ortaya çıkar. Karbonhidrat ağırlıklı beslenen çocuklar

---

⁹ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 41; Yörükoğlu, *age.*, s. 33.

¹⁰ Yörükoğlu, *age.*, s. 38; Kulaksızoğlu, *age.*, s. 41; Gander - Gardiner, *age.*, s. 410.

¹¹ İbrahim, Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, Aydan Web Tesisleri, Ankara 1998, s. 49.

bülüğa daha geç girmekte ve bunların gelişmesinde aksaklıklar ortaya çıkmaktadır.¹²

Beden şekli ve oranlarındaki önemli değişiklikler ergenlik döneminde kızlar ve erkekler arasında belirgin farkları ortaya çıkarır. Çocukluk döneminde kızlar ve erkekler arasında şekil açısından çok az farklılık olmasına rağmen ergenlik döneminde bu farklılıklar giderek artmaktadır. Erkek ergen bedeni genellikle dümdüz uzanan bacaklar, dar kalça, geniş omuzlar şeklinde olur. Kızlarda eğimli olarak uzanan bacaklar, geniş kalçalar, dar omuzlar biçiminde olur.¹³

Ergenlik çağında gençler bedensel görünüşleri açısından hassas bir dönemde bulunmaktadır. Bu dönemde gençlerin bedensel görünüşlerine olan ilgileri artmıştır. Saatlerce aynanın önünde durabilir ve kendi kendilerini izleyebilirler. Dikkat edilmesi gereken bir durum ise, gençlerin bedensel özelliklerinin herhangi bir şekilde küçümsenmemesi ve eğlence konusu yapılmamasıdır. Gelişen ve değişen beden özellikleri dolayısıyla bunalımlı bir dönem geçiren gençler, yetişkinlerin bu şekildeki davranışlarından dolayı daha da gerilirler ve bedensel özelliklerinden endişeye kapılırlar. Bundan dolayı bedenlerinin bazı bölümlerini saklamaya çalışırlar. Bu endişeye kapılan gençlerin kendilerine güven duymaları ve çevreleriyle sağlıklı bir şekilde iletişimde bulunmaları engellendiği için toplumsal gelişimlerinde gecikmeler meydana gelir. Bu durum ergenlik boyunca devam edebileceği gibi bundan sonra da devam ederek yetişkinlik hayatını bile etkileyebilir.¹⁴

Gençler, başkalarının yargılarına hastalık derecesinde duyarlıdır. Ahlâkî ve kültürel türden yargılara olduğu kadar, bedensel görünümüne ilişkin yargılara karşı da aşırı duyarlıdır. Bu yargıların ya da bu eleştirilerin açıkça belirtilmesi gerekmez; bir bakış, bir jest, bir mırıltı yeter. Genç, onlar yapmasalar bile, başkalarının kendisinden söz ettiklerini düşünür. Beden tamamen başkalarının

---

¹² Yörükoğlu, *age.*, s. 34; Kulaksızoğlu, *age.*, s. 38.

¹³ Yavuzer, *age.*, s. 282.

¹⁴ Arthur Jersild, *Gençlik Psikolojisi*, çev. İbrahim N. Özgür, Gün Matbaası, İstanbul 1974, s. 70-71.

değerlendirilmelerine sunulmuştur. Bedenin görünümünü değiştirmek olanaklı değildir. O halde kişi uyumlu olmayı başarabilmek için fiziksel görünümü konusunda yeterli bir duygusal denge kazanmak zorundadır. Bütün bu tepkiler, gencin fiziksel görünümü hakkında değerlendirmelerde bulunan kişiler tarafından etkilenir. Bu nedenle bedensel değişiminin etkisinin, kültürel, toplumsal ve ailevî etkenlerle belirlendiği söylenebilir.¹⁵

Görüldüğü gibi, ergenlik çağındakilerle iletişimde bulunurken, onların kendi bedenleri hakkında eksiklik duygusuna kapılmalarına sebebiyet verecek ifade ve davranışlardan kaçınılmalıdır. Bu dönemde gencin beden yapısını kabullenmesi ve kendine güvenmesi için ona rehberlik edilmelidir. Bu hem gençlerin gelişimi, hem de gençlerle yetişkinlerin sağlıklı bir iletişim kurmaları için gereklidir. Bunun aksini düşünmek gençlerle iletişimin bozulmasına hatta kopmasına neden olabilir.

B. Cinsel Gelişim

Cinsel gelişim, kişinin kendi cinsinin devamını sağlayan üreme organlarının büyüüp gelişmesini ve bunlardan doğan sorunlarla ilgili davranış değişikliğini kapsar.¹⁶

Ergenliğin başlangıcı kabul edilen erinlik döneminde kız ve erkek çocukta cinsiyetle ilgili içsalgı bezleri işleve başlar. Böylece kadın ve erkek olmakla ilgili bedensel değişme ve gelişme süreci öncelik kazanır ve hızlanır. Kadın ve erkeğin cinsel kimliğini ve yaşamını sağlayacak olan birincil ve ikincil cinsel değişimler ortaya çıkar. Cinsel organlar gelişir. Cinsel organların çevresinde ve koltuk altlarında kıllanma olur. Kızlarda göğüsler büyür. Erkeklerde sakal çıkar. Böylece kız ve erkek çocuk cinsiyetlerine uygun beden yapısını tamamlayarak gençlik çağına girerler.¹⁷

---

¹⁵ D. Origgia - H. Oillon, "Ergenlikte Kişilik", çev. Bekir Onur, Der. Bekir Onur, *Ergenlik Psikolojisi*, Hacettepe-Taş Kitapçılık, Ankara 1987, s. 160.

¹⁶ Binbaşoğlu, *age.*, s. 215.

¹⁷ Özcan Köknel, "Ergenlik Dönemi", *Ana- Baba Okulu*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994, s. 85.

Kızlarda ergenliğe girerken görülen en önemli değişiklik adet kanamasıdır. Erkeklerde ise er bezlerinin sperm üretmeye başlaması ve halk arasında “rüyalanma” adı verilen cinsel kaynaklı rüyaların görülmeye başlanmasıdır.¹⁸

Beden gelişimi gençlere, yetişkin görünümü verdiği gibi hormonların gelişimiyle de yetişkine özgü cinsel duygular belirir. Ergen bu yeni yoğun ve güçlü duygularla tanışmak ve ortaya çıkan yeni duruma uyum sağlamak zorundadır. Bu durum kendiliğinden oluvermez. Gençten gence değişen bir bocalama ve yadırgama döneminden sonra gerçekleşir.¹⁹

Ergenlik süresi boyunca yaşanan fizyolojik değişimler, psikolojik değişimleri de beraberinde getirir. Bu evrede çocuk kendini çok rahatsız ve huzursuz hisseder. Özellikle kızlarda halsizlik, dermansızlık, baş ve bel ağrıları görülür. Çok çabuk yorulurlar ve çoğu zaman kendilerini yorgun hissederler. Çevresindekilere karşı duyarlı hale gelir ve olmadık şeylere sinirlenirler. Sevinç ve öfkelerini denetim altında tutamaz, karşıt cinsi hor görür, kendilerini de acımasızca eleştirirler. Gençler, bu evrede belli bir süre gerçekleri göremez hale gelirler.²⁰

Genellikle ilk adet görme kızlarda psikolojik bir etki yapar. Genç kız, eğer bunun normal olduğunu ve nedenini bilirse korku duyması hatta paniğe kapılması önlenmiş olur. Kızların birçoğu genç kızlığa atmış oldukları bu adımdan dolayı mutlu olurlar. Ama hiçbir açıklama yapılmamışsa, bir hastalığa yakalanmış olmaktan korkarlar. Bu durum ruhsal çöküntüye varacak kadar ilerleyebilir. Bu aşamadan sonra bu korkuyu gidermeye çalışmak zor olur.²¹

Ergenlik çağı cinsiyetle ilgili farklılıkların ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde gençler cinsel kimlik karmaşasına düşerler. Ergenlik çağının gelişim fonksiyonlarından biri de bu karışıklık evresinden sağlam bir kimlikle genci yetişkinlik çağına ulaştırmaktır. Genç bu dönemde cinsel kimliğini oluşturmak

---

¹⁸ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 46-47; Binbaşoğlu, *age.*, s. 220.

¹⁹ Yörükoğlu, *age.*, s. 55.

²⁰ Binbaşoğlu *age.*, s. 220.

²¹ Yavuzer, *age.*, s. 350; Yörükoğlu, *age.*, s. 56-57.

için kim olduğuna ve neler yapması gerektiğine dair arayış içine girer.²² Bu arayışlar sonucunda her iki cins de kendi kimliğini oluşturmaya başlar. Ergenliğin ilk yıllarında etkisini hissettiren bu karmaşa ve ardından gelen arayış, 16-18 yaşlarında cinsel kimliğin oluşmasıyla son bulur. Ergenliğin ilk yıllarında her iki cins de birbirlerini hor görürken bu yaşlardan sonra karşıt cinse ilgi artar. Taraflar artık birbirleri için sevgi objesi haline gelmiştir. Gençler bu devrede romantik öykü ve olaylara büyük ilgi gösterirler.²³

Gencin cinsel kimliğini benimsemesinde ya da yadsımada en önemli rol ailenindir. Anne-baba ve çocuklar arasında sevgi ve saygıya dayalı bir ilişki olduğu ölçüde çocuklar sağlıklı yetişirler. Hayatın ilk yıllarından beri, her türlü sorununu anne ve babasıyla konuşabilen bireyin buluş döneminde sorunları daha az olur. Çünkü kendilerine danışabileceği, güvenebileceği yetişkinlere sahiptir. Gerçekte bu eğitim aile içinde, çocukluğun ilk yıllarından başlayarak ergenliğin sonlarına kadar devam etmelidir. Çocuklar 3-4 yaşlarında kendi cinsiyetlerinin ne olduğunu bilirler ve bu yaşlarda geçirdikleri sorgulama döneminde anne-babalarına, nereden geldiklerine ilişkin sorular yöneltirler. Anne-babanın bu tür sorulara doğru, çocuğun anlayabileceği dili kullanarak, ihtiyacı oranında bilgi vermesi gerekir. Anne-babanın söyledikleri yanında davranışları da önemlidir. Çocuklar, anne ve babalarının birbirlerine olan davranışlarını gözleyerek farklı cinsiyetlerin rolleri hakkında bilgi sahibi olurlar. Bu nedenle, anne-babalar çocuklarına örnek olabilecek şekilde dengeli bir hayat sürmelidirler.²⁴

Gençlerin sağlıklı bir insan olarak yetişebilmeleri için büyüme ve gelişme aşamasında karşılaşacakları fiziksel duygusal ve cinsel değişikliklerin niteliği konusunda uyarılmaları ve bilgilendirilmeleri gerekir. Çok kısa denebilecek bir sürede vücutta ortaya çıkan bu büyüme ve farklılaşma sırasında gençler artan bir kaygı ve sıkıntı duyabilirler. Gençler bütün bu değişikliklere uyum sağlama ihtiyacıdadırlar. Vücutundaki biyolojik ve cinsel kaynaklı değişikliklere uyum

---

²² Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, Nesil Yay., İstanbul 2002, s. 143.

²³ Binbaşoğlu *age.*, s. 220; Başaran, *age.*, s. 121.

²⁴ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 55.

sağlamak için ne şekilde davranması gerektiğini önceden öğrenmiş bir genç, kendi vücudundaki farklılaşmalara daha kolay alışabilir ve bundan doğacak sorunları daha kolay çözebilir. Bu durumdaki gencin cinsel kimliğini kazanması da daha kolay olur.²⁵

Çocuğa cinsellikle ilgili bilgilerin ne zaman verileceği hususu önemli bir konudur. Ergenlik dönemine kadar çocukların cinsiyet ile ilgili sorularına karşı kısa cevaplar vermek, bu konuda fazla ayrıntıya girmemek doğru bir davranıştır. Erinlik döneminde ise çocukların cinsiyet ile ilgili soruları değişmiştir. Bu dönemde sadece sorulara cevap vermek yeterli değildir. Çocukların cinsiyet eğitimleri konusunda tecrübeleri olan eğitimciler ve psikologlar, her çocuğun, ergenliğe ulaşmadan önce, cinsel organların anatomileri ve çalışma tarzları hakkında tam bir bilgiye sahip olması gerektiği hususunda anlaşmaktadırlar.²⁶

Cinsel gelişim ve sorunları hakkında gençlere rehberlik edilmezse, onlar bu sorunlarını çözmek için farklı yollara başvururlar. “Gençler evlerinde bilgi yerine öğüt, tam bir açıklama yerine belirsiz uyarılar ve korkutmalarla karşılaşılır”²⁷ Bu durumda gençler, çoğunlukla akran grubundan veya bazı yayınlardan bu bilgileri edinmeye çalışırlar. Bu kaynakların da, sağlıklı ve yeterli olmamasından ötürü gençler, eksik ve yanlış bilgilerle yetişeceklerdir.²⁸

Bu dönemde gençlere cinsellikle ilgili bilgiler verilirken amaç, onlara kendi vücutlarının fiziksel, duygusal ve cinsel gelişimleri hakkında aydınlatıcı bilgiler sunmak ve onlarda oluşabilecek kaygıları azaltmaktır. Bunun dışında herhangi bir şekilde gençlerin ilgilerini cinsel konulara yönlendirecek tutumlardan kaçınılmalıdır.²⁹

Doğal gelişim sürecinin bazı dönemlerinde gençlerin ilgilerinin cinsel konulara kayması doğal bir durumdur. Bu ilgi gençleri zaman zaman cinsel tatmin davranışlarına götürebilir. Bu davranışlara karşı asla cezalandırıcı bir tutum

---

²⁵ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 56.

²⁶ Oswald Schwarz, *Cinsiyet Psikolojisi*, çev. Halis Özgü, Özgü Yay., İstanbul 1971, s. 102.

²⁷ Yörükoğlu, *age.*, s. 58

²⁸ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 56.

²⁹ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 56.

takınılmamalıdır. Burada yapılması gereken, gençlerin ilgilerini farklı yönlere yönlendirmektir. Genç, bu dönemde kendi yeteneklerine uygun etkinliklere yönlendirilmelidir. Böylece gençler, zamanlarını ve enerjilerini yapmaktan mutlu olacakları etkinliklerde kullanacak, kendi bedeni ve cinsel istekleriyle ilgilenmeye zaman bulamayacaklardır. Bunlara ek olarak cinsel sapmaların neden olduğu hastalıklar hakkında bilgilendirmek ve bunların gösterildiği müzelere götürmek de tavsiye edilen bir durumdur.³⁰

C. Zihinsel Gelişim

Zihinsel gelişim alanı denince akla algılama, bellek, düşünme, akıl yürütme ve sorun çözme gibi zihinsel faaliyetler gelmektedir. Bireyin çevresindeki dünyayı öğrenmesini ve algılamasını sağlayan bu aktif zihinsel faaliyetlerdeki gelişim, zihinsel gelişim olarak tanımlanmaktadır.³¹

Bedensel ve cinsel değişimlerle birlikte ergenler, zihinsel yeteneklerinde de değişimler yaşarlar. Bilişsel gelişim olarak bilinen olgu, ergenlerin yalnız kendilerini, ailelerini, yaşlılarını, arkadaşlarını ve öğretmenlerini değil; dünyalarını görme biçimi üzerinde uzun süreli etkiler taşır. Ergenlerin tüm düşünme süreçleri değişir, gittikçe artan biçimde geleceğe yönelik ve soyut düşüncelerle ilgili olurlar. İdealizm kazanır, cinsellik, ahlâk ve din gibi konularla ilgili gerçekten kendilerine ait bir takım değerler edinirler.³²

Zihinsel gelişim alanında araştırmalar yapan J. Piaget bilişsel gelişimi; Duyu Hareket Dönemi, İşlem Öncesi Dönem, Somut İşlemler Dönemi ve Soyut İşlemler Dönemi olmak üzere dört döneme ayırmaktadır.

1. *Duyu Hareket Dönemi (0-2 Yaş)*: Doğumla başlayarak ikinci yaşın sonuna kadar devam eder. Bu dönemde, çocuk duyularını kullanmaya, uyaranlara uygun tepkiler vermeye ve hareketlerini tekrar etmeye çalışır. Yürüme ve konuşma en önemli faaliyettir.

---

³⁰ Binbaşoğlu, *age.*, s. 227-228.

³¹ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002, s. 29.

³² Gander - Gardiner, *age.*, s. 422.

2. *İşlem Öncesi Dönem (2-7 Yaş)*: ikinci yaşın sonundan başlayarak yedi yaşına kadar devam eden bu dönemde nesnelere yerini simge alır. Dil gelişir ve nesnelere zihinde canlandırılır. Korunum ilkesi henüz kazanılmamıştır. Canlı ve cansız varlıklar birbirlerine karıştırılır. Bu dönemde çocuklar etrafındakileri taklit ederler. En önemli faaliyetleri oyundur.

3. *Somut İşlemler Dönemi (7-11 Yaş)*: Bu dönemde maddenin korunması ilkesi gerçekleşir. Somut işlemler gerçekleştirilebilir. Soyut düşünce henüz gelişmemiştir. Çocuklar bu dönemde bazı sosyal kavramları kullanmalarına rağmen içeriğini kavrayamazlar. Sınıflama becerilerini edinirler. Nesnenin değişmezliği ve korunumu bu dönemde gerçekleşir.

4. *Soyut İşlemler Dönemi (11-18 Yaş)*: Ergenlik çağını da içine alan bu dönemde soyut düşünce gerçekleşir. Zihnin soyut düşünme düzeyine ulaşmasıyla çeşitli ideal düşünceler, inançlar ve değerler gelişmeye başlar. Bu dönemde aynı zamanda tümevarım ve tümdengelim yolları ile düşünebilme yeteneği kazanılır.³³

Bütün çocuklar bu dönemleri sırasıyla geçirmektedir. Ancak, ergenlik dönemi ve sonrasına denk gelen soyut işlemler dönemine herkesin ulaşması mümkün olmayabilir. Bazı kişiler yetişkinlik dönemlerinde bile somut işlemler döneminde bulunabilirler.³⁴

Somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine geçişin nasıl olduğu, kesin olarak bilinmemektedir. J. Piaget, bunu ergenlik çağının başlarında görülen nöro-fizyolojik yapı değişikliğine bağlamaktadır. Bununla birlikte, kişinin içinde yaşadığı toplumun toplumsal ve kültürel yapı ve özelliklerinin de bunda rol oynadığı kabul edilmektedir.³⁵

Gencin ailesi ve yetiştiği ortam ile zekâ arasında sıkı bir bağlantı vardır. Üst sosyal sınıflarda ve yüksek düzeyde meslek sahibi anne-babaların çocukları zekâca 8-18 yaşları arasında alt sosyo ekonomik sınıflardan gelen çocuklara göre

---

³³ Gander - Gardiner, *age.*, s. 424; Ramazan Arı - Ömer Üre - Hasan Yılmaz, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Mikro Yay., Konya 1999, ss. 60-74.

³⁴ Ziya Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, Pegem Yay. Ankara 1997, s. 72.

³⁵ Binbaşıoğlu, *age.*, s. 95.

ortalama 10 puan daha ilerde. Yoksulluğun çok belirgin olduğu yörelerde ise gençlik yıllarında zekânın gittikçe düşüş gösterdiği saptanmaktadır.³⁶

Gencin sosyal ilişkileri de zihinsel gelişimi etkileyen faktörlerden biridir. Bireyler arası sosyal etkileşim bebeklik döneminden itibaren başlar. Çocuklar bu dönemde çevresindeki çocuklarla ve yetişkinlerle etkileşim kurarlar. Bu etkileşim esnasında birçok kelime, kavram, ilke ve kurallar öğrenilir. Ergenlik döneminde arkadaş gruplarıyla ve çeşitli yayınlar tarafından etki altına alınan gencin zihinsel gelişimi buna paralel olarak gelişim gösterir.³⁷

Ergenlik dönemi, bu çağa ulaşan gençlerin soyut düşünme kabiliyeti bakımından üst düzeye ulaştığı yılları kapsamaktadır. Bu dönem genel olarak 11 yaşından sonra başlamakta ve soyut işlemler dönemi olarak adlandırılmaktadır. Soyut işlemler döneminde çocuk artık yetişkin gibi soyut düşünebilir hale gelmektedir. Çocuk ya da ergen bu dönemde tümevarım ve tümdengelim yöntemleriyle düşünebilecek düzeye erişir.³⁸ Çocuk düşüncesi daha çok şimdiki zamanla sınırlı olduğu halde, ergen şimdiki zamanın yanında geleceği de hesaplayabilir. Geleceğe yönelik soyut biçimde düşünebilir, varsayımlar ileri sürerek çeşitli ihtimaller üzerinde akıl yürütebilir.³⁹

Gözlemler yaparak bundan ilkeler çıkarmak, varsayımlar ileri sürerek onları denemek ergen düşüncesinin temel özelliklerindedir. Ergenin soyut sözcükleri kullanma ve anlama becerisi gelişmiş, felsefe, din, siyaset ve ahlâk gibi soyut konularda akıl yürütmeye başlamıştır.⁴⁰ Ergenliğin son yıllarına doğru genç, doruk noktasına ulaşan zekasından faydalanarak pek çok alanda bilgi ve görgüsünü artırmaya devam etmektedir.⁴¹

Birçok açıdan düşünebilme ergene yeni bir düşünce esnekliği sağlar. Çocuğun eylem çerçevesinde sınırlı olmasına karşılık, ergen zihninde birçok

---

³⁶ Gander - Gardiner, *age.*, s. 427.

³⁷ Selçuk, *age.*, s. 68.

³⁸ Binbaşoğlu, *age.*, s. 95.

³⁹ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 137.

⁴⁰ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 138.

⁴¹ Feriha Balkış Baymur, *Genel Psikoloji*, İnkılap Kitabevi, İstanbul ts., s. 250.

seçeneği gözden geçirip inceleyebilir, kuramlar biçimlendirebilir ve düşsel dünyaları kavrayabilir. Gerçek ya da olası sosyal sistemlerin çeşitliliği konusuna ilgisinin artması sonucu, genç kendi standartlarına eleştirici bir tavır takınır. Böylece kendisine ve üyesi olduğu çeşitli grupların görüşlerine tarafsız bir gözle bakmaya başlar. Toplumun gelenek ve göreneklerine, kurallarına karşı tutumu değişir. Bunların değişmez olduğunu düşünen çocuğun tersine, genç bunların yetişkinler tarafından kararlaştırıldıklarını ve değişik gruplara göre farklılıklar gösterebileceklerini kavrar. Örneğin, oyun oynarken diğerlerinin onayı olursa, oyun kurallarını değiştirebilir. İyi bir insanın bazı kötü yanlarının da bulunabileceğini kabul eder.⁴²

Bir kimsenin zihin kabiliyeti ile ilgili fikirleri sadece onun kendisinin kim ve ne olduğuna dair görüşü değil aynı zamanda, ileride ne olacağı ve ümitlerine dair görüşünü de etkisi altında bulundurmaktadır. Eğer ergenlik çağı gencinin, gerçek kabiliyetinin aksine yararsız kabiliyetlerinin olduğuna dair sabit bir fikri varsa, ya da zihin gelişiminin imkânlarını hiçe sayarsa o takdirde genç kendini, gerçek şekilde takdir etme hususundan alıkoyacaktır. Gençlerin kendini olduğundan yüksek veya düşük seviyede görmesi zihinsel kabiliyetler bakımından zararlı bir durumdur. Bu nedenle yetişkinler, onların gerçek düzeylerini bulmaları için çaba harcamalıdır.⁴³

Gençlerle iletişim kuran yetişkinler, onlara hitap ederken zihinsel kabiliyetlerini yerici ifadelerden kaçınmalıdırlar. Çünkü yetişkinlerin fikirleri gençlerin kendilerini değerlendirmeleri hususuna etki etmektedir. Eğer gençler, doğru veya yanlış olarak kendi zihin kabiliyetinin yetersizliğine inandırılmışsa, bu kanaat hayatta onun için açık olabilecek bütün yolları kapayabilir. Bu nedenle anne-baba ve öğretmenler gençlere zekâlarını yerici ifadelerle hitap ettikleri zaman, bu gençlerde çok derin duygusal yaralanmalar meydana gelebilir.⁴⁴

---

⁴² Yavuzer, *age.*, s. 283.

⁴³ Jersild, *age.*, s. 120.

⁴⁴ Jersild, *age.*, s. 124.

Bu husus dikkate alınarak gençlerle onları rencide etmeyecek ve herhangi bir şekilde bir eksiklik duygusuna kapılmalarına neden olmayacak şekilde iletişim kurulmalıdır.

D. Duygusal Gelişim

Duygu ve heyecan ruhsal değişimler için kullanılan kelimelerdir. Duygu, insanın çevresiyle etkileşiminde, duyabildiği fiziksel güçlere karşı haz ya da elem yönünden uyarıldığını anlatan bir tepkidir. Heyecan, duygunun güçlüsüdür. Duygusal gelişim, insanın kişilere, nesnelere ve olaylara karşı yaşına, yerine ve zamanına uygun olarak beğenilen duygusal davranışlar yapma; başkalarına ve kendine zarar verecek duygularının denetim altına alma sürecini ifade eder.⁴⁵

Duygularla ilgili gelişme doğumdan itibaren başlar ve ömür boyu devam eder. Çeşitli hayat dönemlerinde bireylerin duygusal tepki biçimleri, duyguyu doğuran olaylar ve duygusal durumlardaki değişimler farklılıklar gösterir. Ergenlik dönemi duygusal çalkantıların yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde gençler, bir yandan gelişen ve değişen bedenlerine, bir yandan da cinsel gelişimlerinin neden olduğu yeni ve yabancı duygulara uyum sağlamak zorundadırlar. Bu ikili duygular ergende duygusal çatışmalara neden olur. Bu nedenle gençlerin zaman zaman tutarsız hareket ettikleri görülür.⁴⁶

Gençlik çağı, abartılmış, aşırı, çabuk ve kolay değişen duygulanım ve coşkularla yaşanır. Genç kaygıdan mutluluğa, sevinçten sıkıntıya, kızgınlıktan taşkınlığa değişen, çeşitli duygulanım ve coşku durumlarından kaynaklanan iletişimler kurar. Başkasının tatlı ve yumuşak bakışı, gülümseme, bir iki övgü sözcüğü onu mutlu eder. Asık bir yüz, sert mimik ya da jest, örseleyici bir iki sözcük onu kaygının, kızgınlığın, umutsuzluğun derinliklerine sürükler. İlgi ve sevgiyle iletişim kurduğu insanlara karşı bir süre sonra kin ve nefret duyar. Kızıp öfkelenildiğini beğenip yüceltir. Çekinip korktuğuna sokulup yaklaşır.⁴⁷

---

⁴⁵ Başaran, *age.*, s. 98.

⁴⁶ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 65.

⁴⁷ Köknel, *agm.*, s. 88.

Gençler, uzun ve dengeli bir davranış dönemi olan çocukluk evresinden sonra, ansızın kendilerini dengesiz ve düzensiz bir evre olan ergenlik döneminin eşiğinde bulurlar. Bu anî değişim gençleri her alanda bir bunalım içine soktuğu gibi duygusal olarak da bir karmaşanın içine sürükler. Bütün duyguları alt üst olan genç, artık çevresi tarafından şaşkınlıkla izlenen bir birey haline gelmiştir. Bazen kendisi de bu duruma bir anlam veremez. Bu dönemde duygular anî değişimler gösterir. Genç, çabuk sevinir, çabuk üzülür, birden sinirlenir, olur olmaz şeyleri sorun yapar. Tepkileri önceden kestirilemez olur. Derslere ilgisi azalır, çalışma düzeni bozulur. Bencilleşir, istekleri artar, konan yasakları saçma, kendisine tanınan hakları yetersiz bulur. Evdeki kuralların çokluğundan ve sıkılığından yakınıır. Anne-babanın uyarılarına birden tepki gösterir, kabalaşır, kabına sığmaz gibidir. Evde durmak istemez. Dağınık ve savruk olur. Eve geç gelmeye başlar.⁴⁸ “yap” denilenleri yapmaz, “yapma” denilenleri yapar. Öfkeli, korkulu ve üzüntülü olur.⁴⁹

Bu dönemde gençlerin ilgileri artmış, gel geç hevesleri çoğalmıştır. Gürültülü müziğe bayılırlar. Süse ve giyime düşkünlük gösterirler. Ayna karşısında saatler geçirir, bir sivilceyle gün boyu uğraşırlar. Uzun uzun hayaller kurarlar. Günlük tutmaya başlar, şiir ve öykü yazmaya özenirler. Mektuplarının ve yazdıklarının okunmasına büyük tepki gösterirler.⁵⁰

Gençlik çağı bağımsızlık çağıdır. Genç evden kopar, çevreye yönelir. Gerçekten bu çağda evde oturmak gence işkence gibi gelir. Spora ilgi artar. Sporun bir dalında kazanacağı başarı gencin kendine güvenini artırır. Daha da önemlisi toplu sporlar gence yaşlılarıyla kaynaşma fırsatı verir. Kendisini arkadaşlarıyla karşılaştırır. Onların da bağımsızlık çabasında oluşları, sorunlarının benzerliği kümeleşmeye yol açar. Anne-babasından kopma eğilimi onu bir bakıma boşlukta bırakmıştır. Bu boşluğu yeni yakınlıklar ve ilişkiler kurarak doldurmak ister. Yaşlılarının davranışlarını, giyim kuşam ve beğenilerini benimser. Genç,

---

⁴⁸ Yörükoğlu, *age.*, ss. 38-39.

⁴⁹ Binbaşoğlu, *age.*, s. 220.

⁵⁰ Yörükoğlu, *age.*, s. 39.

kümede kalmak için kendisini arkadaşlarının etkisine bırakır. Onlardan ayrı düşmekten korkar gibidir. Kendisini benimsetmek için arada bir kendisine aykırı gelen davranışlara bile katılır. Evde arkadaşlarının eleştirilmesini tepkiyle karşılar; onlara söz söyletmez. Ailesiyle bu konuda sık sık tartışır.⁵¹

Sosyal gruplara katılan ergen, çevresinin istediği biçimde davranmak ve duygularını gizlemek için içine kapanır. Ergenin kontrol altında tuttuğu duyguları, çoğunlukla sosyal grup tarafından hoş karşılanmayan korku, öfke ve kıskançlık gibi duygulardır. Ergenlikte sık sık görülen sertlik ve kabalık gibi duyguların ardında, diğer insanlara duyulan ilgi azlığı ve sadece kendi düşünce ve fikirleriyle ilgilenme gibi nedenler bulunmaktadır.⁵²

Ergenlikte görülen saldırgan davranışlar ve kıskançlığın en önemli nedeni de karşı cinse başlayan ilgidir. Gencin karşı cinse ilgisinin artışı yüzünden çıkan sorunlar ve yasaklamalar; başkalarının kendisine sataşması; gururunun incitilmesi ve arkadaşları ile olan ilişkilerin bozulması gibi durumlar ergeni öfkelenendirir ve saldırganlığa neden olur.⁵³

Genç, bu dönemde bir yandan büyümek için sabırsızlanır, ancak çocuksu davranışlarından birden sıyrılamaz. Yetişkin boyutlarına ulaşmış bir gövdede çocuk kişiliği vardır. Anne ve babasının çelişkili tutumlarıyla büsbütün bocalar. Genç, bir yandan bazı davranışları nedeniyle yeterince olgun davranmadığı için anne ve babası tarafından sürekli eleştirilirken diğer yandan kendisine çocuk muamelesi yapılır.⁵⁴ Bu durum kuşaklar arasındaki farklı duyuş ve düşünüş nedeniyle anne-baba ve ergen arasında, yeterli düzeyde dostça bir ilişki kurulamamasından kaynaklanmaktadır. Bunun sonucu olarak da bazı davranışlarından dolayı kendisine çocuk muamelesi yapılan gençler âdeta isyan etmektedirler.⁵⁵

---

⁵¹ Yörükoğlu, *age.*, s. 40.

⁵² Yavuzer, *age.*, s. 285.

⁵³ Başaran *age.*, s. 101.

⁵⁴ Yörükoğlu, *age.*, s. 39.

⁵⁵ Yavuzer, *age.*, s. 287.

Bu çağ, utangaçlık duygusunun ve dikkati çekme korkusunun yoğun olarak görüldüğü dönemdir. Genç bir taraftan başkasının kendisi hakkındaki düşüncelerini merak ederken, bir taraftan da gelecek olumsuz bir tavır karşısında korkuya ve öfkeye kapılır.⁵⁶ Bu ikili duygular başka şekillerde de tezahür eder. Yalnızlıktan duyulan hazzın yanı sıra, bir gruba katılma özlemi, yetişkini hor görme, ama ona dayanma; endişe ve umutsuzluğa karşın geleceğe coşkuyla yöneliş bu evrenin belirgin çelişkili duyguları arasında sayılabilir.⁵⁷

Gençlik evresinde korkunun, utangaçlık, bıkkınlık gibi duyguların gençte görülen belirgin sonuçları, davranışlarda donma, beceriksizlik, terleme, şaşkınlık ve kaçmadır. Toplumdaki konumunu yitirme korkusu en belirgin olanıdır. Gencin korkuları azalır; ama geçmişteki korkularının yerini endişe ve üzüntü alır. Gencin başarısız olma, parasız kalma, iş bulamama, karşı cinslerce beğenilmeme, dostlarını yitirme, ailesine yük olma gibi üzüntüleri koşullara bağlı olarak artabilir. Bu yüzden ergenlik yılları korku evresi olmaktan çok endişe ve üzüntü evresidir. Geçim sıkıntısı ve istenilen öğrenimi görememe, gencin bu üzüntülerini artırır. Gencin endişe ve üzüntüye karşı yaptığı tepki bir köşeye çekilip düşünmektir. Korku kaynaklarına karşı saldırı davranışlarında bulunduğu da görülebilir.⁵⁸

Ergen, karamsarlık, huzursuzluk ve iç sıkıntısı gibi hoş gitmeyen duygulardan bunalır. Kendisine güven verecek ve bu duygusal durumların yaşa bağlı, bu çağa has ve geçici olduğunu anlatacak bir anne babaya ihtiyacı vardır. “anlaşılmamak” bu yaş gencinin en belirgin sorunlarından. Anne ve babanın gencin söylediklerini onu eleştirmeden, küçümsemekten ve yargılamadan dinlemesi ve böylelikle kendisini anlatmasına fırsat tanınması genci rahatlatacaktır. Özellikle karşı cinsle ilgili hayal kırıklıklarında genç, kendisini anlayacak birine ihtiyaç duyar. Ergen, anne ve babasından daha fazla izin ister. Bağımsızca davranışları engellenince gerginleşebilir ve anne-babası ile çatışmaya düşebilir.

---

⁵⁶ Yavuzer, *age.*, s. 286.

⁵⁷ Yavuzer, *age.*, s. 284.

⁵⁸ Başaran, *age.*, s. 101.

Anne ve babanın genci istediğinden farklı alanlara yöneltmesi, ondan yapabileceğinin üstünde görevler beklemesi, onu aşağılaması, onu başkaları ile kıyaslaması, ona akranları yanında kaba davranması, sık sık eleştirmesi ve çocuklarının yanında birbirleriyle kavga etmesi, genci kaygılandıran tipik anne-baba davranışlarıdır.⁵⁹

Sosyal baskı ile oluşturulan güvensizlik ve şüphencilik duyguları yerine, gence bir kişiliğe sahip olduğu hissettirilmeli, işinde ve sosyal yaşamında arzularını, yetenek ve gereksinimlerine uygun bir biçimde gerçekleştirebilmesine yardım edilmelidir.⁶⁰

Şüphesiz gençlik çağında yaşanan değişikliklerin hepsi olumsuz değildir. Duygusal alanda yaşanan çalkantı yanında pek çok olumlu gelişme de gözlenir. Gencin düşünme yeteneğinde önemli bir sıçrama olur. Soyut kavramları daha iyi anlar ve kullanır. İlerde seçeceği meslekle ilgili konulara yönelir. Bir şeyler yapmak, başarılı olmak, kendini kanıtlamak eğilimi güçlenmiştir. Yeteneklerinden kimisi sivrilir ve öne çıkar. Toplumsal olaylara ilgi artar. Politika ve toplumsal konularda fikirler ileri sürer. Başlangıçta derme çatma olan bu düşünceler okuyup tartışıkça daha tutarlı olmaya başlar. Kendini ve başkalarını gözlem yeteneği güçlenmiştir. Coşkuludur, hayalcidir, idealisttir. Duygu ve düşüncelerini inançla savunur. Haksızlıklara karşı acımasız bir tutum takınır. Yaşanan gerçeklere pek aldırmandan toplum düzeni birden değişsin, eşitsizlikler ortadan kalksın ister. Hakça bir düzenden, doğruluktan, eşitlikten yanadır. Başlangıçtaki hiçbir şeyi beğenmeyen tutumu giderek yerinde eleştirilere ve yorumlara dönüşür.⁶¹

Sevme, beğenme, kıskanma, kızma vb. ergenlerdeki duygusal tepkilerde genel ortak özellikler vardır. Bunun yanında ergen, her insan gibi çeşitli yaşlarda ve farklı durumlarda değişik durumlar hissedebilir. Çocukluk dönemi ile ergenlik dönemi arasında duygusal yönden en belirgin fark, çocuklar öfke, kızgınlık ve sevinç gibi duygularını daha açık davranışlarla ve anında ifade ederken, buna

---

⁵⁹ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 79.

⁶⁰ Yavuzer, *age.*, s. 287.

⁶¹ Yörükoğlu, *age.*, s. 41.

karşılık ergenler bu duygularını daha fazla gizleyip maskelerler. Ergenlikte genel olarak kızların erkeklerden daha önce duygusal olgunluğa ulaştıkları söylenebilir. Aynı yaşta iki farklı cinsiyetteki ergenden kız olanı erkeğe göre heyecan dengesine daha sahip ve duygularını kontrol etme bakımından daha olgundur.⁶²

Ergenliğin son yıllarına doğru gencin duygusal çalkantıları sona erer. Bu dönemde onlar kendilerini olduğu gibi kabul etmeye başlarlar. Kendi yeteneklerinin ve özelliklerinin farkına varan, kendi görünüşünü oluşturmaya başlayan gençler artık yetişkinlerin duygusal seviyesine ulaşır.⁶³

E. Sosyal Gelişim

Sosyal gelişme, kişinin içinde yaşadığı toplumun norm ve değerlerini içselleştirerek, toplumsal rolleri yerine getirmeyi öğrenme ve toplumun üyesi haline gelme sürecidir.⁶⁴ Bu süre içinde, kişi içinde doğup yaşadığı toplumun dilini, dinini, gelenek, görenek ve törelerini, kültürünü, değerlerini, ortak amaçlarını tanır, anlar, öğrenir ve benimser.⁶⁵

Toplumsallaşma süreci bebeğin başka insanlara tepkiler vermesi ile başlar ve ömür boyu devam eder. Sosyal gelişimin ilk evresi ailede başlar. Çocuklar çevresindeki insanların, öncelikle anne ve babasının davranışlarını gözler ve onları örnek alır. Çocuğun diğer insanlarla olan sosyal ilişkilerinin nasıl olacağı hayatının ilk yıllarındaki öğrenmelerine bağlıdır. Anne baba tarafından gösterilen sevgi, dengeli bakım ve beslenme, çocuğun temel güven duygusunu pekiştirir. Bu yıllarda çocuğun anne ve baba ile ilişkilerinde sıcak izlenimler varsa, başkalarına karşı da benzer biçimde davranacaktır. Sosyal gelişme ömür boyu devam eden bir süreç olduğuna göre, insan büyüdükçe yeni çevrelere girdikçe ve statüsü değiştikçe farklı tipte ilişkiler geliştirir. Ancak çocuk ve anne-baba arasındaki ilk etkileşim, çocuğun hayat boyu başkaları ile ilişki kurma biçimini belirleyen temel

---

⁶² Kulaksızoğlu, *age.*, s. 66.

⁶³ Başaran, *age.*, s. 102.

⁶⁴ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara 1999, s. 760.

⁶⁵ Köknel, *agm.*, s. 91.

yoldur. Özellikle otoriteyi temsil eden birisi ile bir sosyal ilişki kurulduğunda, çoğunlukla çocuklukta anne ve baba ile kurulan sosyal ilişki model alınır.⁶⁶

Ergenliğin ilk yıllarında genç, yavaş yavaş ailenin kontrolünden sıyrılmaya başlar. Çevresindekilere kendine yeterli olduğunu göstermeye çalışır. Ancak hala anne-babasını başlıca yol gösterici ve dayanak olarak görmektedir. Genç, çözümleyemeyeceği yeni olaylar karşısında ailesine sığınır. Çocuklarına yeterince sevgi göstermeyen anne- babalar, onların kendilerini değersiz bulmalarına ve yeni ilişkilerden çekinmelerine neden olurlar. Fazla himaye gören çocuklar da başkalarıyla yakın ilişkiler kuramazlar, çünkü anne-babalarına uzun süre bağlı kalmışlardır. Onlar kendisini hala korunulması gereken bir çocuk gibi görmektedirler.⁶⁷ Demokratik ailelerde büyüyen çocukların benlik kavramı daha yüksek olur. Bu tip ailelerde bağımsızlık daha kolay kazanılır. Dolayısıyla da çocuğun çevresiyle ilişki kurması daha kolay olur.⁶⁸

İlkokul yılları uyumlu geçen bir çocuğun ergenlikle tepkilerinde ve davranışlarında beliren değişimler pek çok anne-babayı hazırlıksız yakalar ve şaşırtır. Çünkü anne-babalar, çocuk büyüdükçe daha uslanır ve daha az sorun çıkarır sanırlar. Her şeyin yoluna girdiğini sandıkları bir dönemde birden ortaya çıkan huysuzluklara tedirginliğe ve nedensiz öfke patlamalarına anlam veremezler. Eve dilediği gibi girip çıkan, hiçbir şeyi beğenmeyen, en ılımlı uyarılara sert karşılıklar veren genç karşısında soğukkanlı kalamazlar. Çünkü gençteki değişmeyi ergenlik dönemine bağlamak istemezler. Bu nedenle onların tepkileri de sert olur. Sevecen ve yumuşak bir yaklaşımı bile geri çeviren, üstüne varılınca öfkeden deliye dönen genç karşısında bocalar, nasıl tutum takınacaklarını bilmezler. Çocuklarının kendilerinden uzaklaştığını, hatta kendilerine düşman gözüyle baktığını anlayınca üzüntüye kapılırlar. Öğütleri batar, iyi niyetli sözleri geri teper. Böylece iletişim kopar, ilişkiler karşılıklı

---

⁶⁶ Kulaksızoğlu, *age.*, ss. 82-83.

⁶⁷ Şemin, *age.*, s. 150.

⁶⁸ Gander - Gardiner, *age.*, s. 445.

bağrıışmaya, çağrıışmaya ve meydan okumaya dönüşür. Gencin kurallara aldırmaıışı, yasaklara boş verişı onları çileden çıkarır.⁶⁹

Anne-babaların çocuklarının bu olumsuz davranışları karşısında ümitsizliğe kapılmaları yersizdir. Çünkü gençler, daha önce de dile getirildiği gibi bir bunalım devresi yaşamaktadır ve bu, geçici bir durumdur. Anne-babalar gençleri anlamaya çalışmalıdır. Gençten anlayış beklemek yerinde bir davranış değildir. Çünkü onlar da en çok “anlaşılmamaktan” şikâyetçidirler. Hatta bu çalkantılı dönemde kendi kendilerini anlamakta dahi güçlük çekmektedirler.⁷⁰

Ergenin gelişiminin bir yönü de ailesinin etkisinden uzaklaşmaya başlamasıdır. Bazı anne-babalar bu durumu kendilerine karşı alınmış bir tavır olarak değerlendirirler. Çocukların ilgisinin dışarıya kaymasını önlemek için onlara soğuk davranarak bazı kurallar koymaya çalışırlar. Bağımsızlığını kazanma aşamasında olan genç, bu kurallara aldırmaı. Hatta bu tür yaklaşımlar genci saldırgan davranışlara yöneltebilir.⁷¹

Evde anne-babasından anlayış görmeyen, onlarla çatışma içinde olan genç, evde bulamadığı güveni arkadaş çevresinde arar. Onlara daha çok bağlanır ve benimser. Onlardan ayrı kalmamak için kendisine aykırı gelen düşünce, tutum, davranış ve eylemleri bile benimser.⁷²

Bu dönemde gencin ailesinden kopmaya başlaması ve akran gruplarıyla daha çok zaman geçirmesi doğal bir durumdur. Bunun sonucu olarak da genç, çocukluk döneminden daha fazla arkadaşlarının etkisinde kalmaktadır. Ancak ergenlerin akranlarından etkilendiği konular kısıtlıdır. Anne-baba, gencin önemli gördüğü konularda başvuru kaynağı olmaya devam etmektedir. Genç, özellikle eğitim, meslek seğimi ve gelecekle ilgili konularda anne-babanın fikirlerini önemli bulmaktadır.⁷³

---

⁶⁹ Yörükoğlu, *age.*, ss. 135-136.

⁷⁰ Yörükoğlu, *age.*, s. 137.

⁷¹ şemin, *age.*, s. 152.

⁷² Köknel, *agm.*, s. 93.

⁷³ Kulaksızıoğlu, *age.*, s. 86.

Bir gruba ait olma duygusu sosyal gelişme için önemli bir duygudur. Grubun insana en önemli etkisi “grup arzusuna uyumdur”. Her grubun kendine has bir sosyal havası vardır. Bir grupta, gruptaki insanların benzer davranma eğiliminde olduğu gözlenmiştir. Herhangi bir grupta olduğu gibi, ergenlerin gruplarında da üyeler benzer davranışlar gösterirler. Bu, ortak tavır ve hareketlerde, giyimde, dinlenen müziğin türünde ve konuşmada da gözlenebilir. Ergenlerden oluşan arkadaş gruplarında zamanla ve arkadaşlık ilişkilerinin artması ile bütünlük duygusu artabilir. Bu da “ben” duygusundan “biz” duygusuna geçişi sağlar.⁷⁴

Ergenlik dönemindeki genç, tutum ve davranışlarını örnek alacağı, kendisini onlarla özdeşleştireceği uygun bireylere ihtiyaç duyar. Modelin kişiliği sosyal gelişme açısından önemlidir. Bu ergen için en etkili örnekler kendi anne ve babasıdır. Erkek çocuğun baba ile kız çocuğunun anne ile özdeşlik kurabilmesi gerekir. Anne ve babanın ev içi rollerindeki aksaklıklar ergenin uygun olmayan modelleri gözlemelerine yol açar, bu da ergenin gelişiminde aksamalara neden olabilir.⁷⁵

Anne-baba ve çevredeki yetişkinler, örneklik vasfını yerine getirerek henüz sosyalleşmesini tamamlamayan gence model olacak davranışlar sergilemelidirler. Çevresinde olumlu modeller gören ve sosyalleşmesine rehberlik edilen genç, ergenlik döneminin sonuna doğru toplumsal olaylarla daha çok ilgilenmeye ve yetişkinlere özgü toplumsal rolleri benimsemeye başlayacaktır.

F. Ahlâkî Gelişim

Ahlâk, insanın başka varlıklarla belli normlara göre gerçekleşen ilişkiler toplamını, insanın söz konusu ilişkileriyle bu varlıklara yönelen eylemlerini düzenleyip anlamlandıran norm, ilke, kural ve değerler bütünüdür.⁷⁶ Ahlâkî gelişim toplumsal gelişim ve kişilik gelişimiyle yakından ilgilidir. İlk

---

⁷⁴ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 90.

⁷⁵ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 98.

⁷⁶ Ahmet Cevzci, *Etiğe Giriş*, Paradigma Yay. İstanbul 1992, s. 3.

çocukluk döneminde başlayan ve ergenlik döneminde soyut düşüncenin de gelişmesiyle en yüksek düzeye erişir.

Psikolojide ahlâklı davranışın ortaya çıkışıyla ilgili üç temel kuram bulunmaktadır. Bunlar psikoanalitik kuram, öğrenme kuramı ve zihinsel ahlâk gelişimi kuramıdır. Zihinsel ahlâk gelişimi kuramının temsilcileri olan J. Piaget ve L. Kohlberg ahlâkî davranışın zihinsel gelişme ve yaşla olgunlaştığını ileri sürmektedirler⁷⁷.

J. Piaget'e göre ahlaki gelişim basamakları şunlardır:

1. *İşlem Öncesi Dönem*: İşlem öncesi dönemindeki çocuklar (2-7 yaş arası) çevresince istenilen davranışları yapar, istenilmeyen davranışları yapmazlar. Kendilerine mutluluk veren şeyler iyi kendisini üzen şeyler ise kötüdür. İşlem öncesi dönemdeki çocuklar için yetişkinler hata yapmayan insanlar olduklarından onların verdikleri cezaları da âdil olarak düşünmektedirler.

2. *Somut İşlemler Dönemi*: Çocuklar yedi yaşından sonra somut işlemler dönemine girerler. Somut işlemler dönemindeki çocuk oyun kurallarını kesin, değişmeyen ilkeler olarak görmez. İstenildiğinde ve herkes aynı görüşü paylaştığında kuralın değişebileceğini kabul eder. Piagetye göre yaş büyüdükçe ahlâkî yargılarda olgunlaşma olmakta ve olumsuz bir davranış sergileyen bireyin bu davranışı niyetine göre değerlendirmektedir.

3. *Soyut İşlemler Dönemi*: Bu dönem ergenlik ve sonrasındaki dönemleri içine almaktadır. Soyut işlemler döneminde çocuklar artık ahlâkî bir değerlendirmede bulunurken kişinin niyetini de dikkate almaktadırlar. Bu dönemde başkalarına zarar vermek için yapılan bir davranış, hata sonucu yapılan davranıştan daha kötü olarak değerlendirilmeye başlanır.⁷⁸

Kohlberg ise ahlâkî gelişimde belli başlı üç evre tanımlamaktadır:

---

⁷⁷ bk. Meral Çileli, *Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi*, V Yay. Ankara 1986, s. 11.

⁷⁸ bk. Çileli, *age.*, ss. 32-33.

1. *Gelenek Öncesi Düzey*: Bu dönem okul öncesi dönem denk gelmektedir. Çocuk kendi için iyi olan her şeyi iyi, kendi için kötü olan ve acı veren her şeyi kötü olarak algılar.

2. *Geleneksel Düzey*: Bu aşama okul çağıyla başlayarak ergenliğin başlangıcına kadar devam eder. Somut düşünce yeteneğinin gelişmesiyle birlikte çocukta toplumun iyi-kötü, doğru-yanlış kavramları yerleşir. Ancak bu evrede çocuk, iyi ve doğru olanı ödülle sonuçlandığı için benimsemekte, kötü ve yanlış olandan *ceza getirdiği için* kaçınmaktadır. Başka bir ifadeyle iyi-kötü, doğru-yanlış kavramlarını içine sindirip özümseyememiştir.

3. *Gelenek Ötesi Düzey*: Bu aşama ergenlik dönemiyle başlayarak ömür boyu devam eder. Ergenlik çağının başlangıcında mantıklı ve soyut düşüncenin başlamasıyla ahlâk değeri akla-kara gibi görülmez olur. Genç, işlenen bir kabahatin bilerek mi, bilmeyerek mi yapıldığına bakar. Kişinin niyetine göre değişik yargıya varabilir.⁷⁹

Ergenlik çağında iyi davranış artık başkalarını sevindiren ve başkalarınca onaylanan davranıştır. Kurallar, doğru ve iyi kavramları, ortak değer yargıları gencin üst benliğinin bir parçası olmuştur. Yanlış davranmaktan, ceza korkusuyla değil, kendisinde doğru ve uydun bulmadığı için kaçınır. Uygun davranışı hem kendi yararına, hem de toplum değerlerine ve düzenine uyduğu için benimser. Bir sonraki basamakta genç, ahlâk değerlerinin yere, zamana ve koşullara göre değişebildiğini, bunların göreceli olduğunu kavrar.⁸⁰

Ahlâkî gelişim sürecinde insanın karakteri önemli rol oynar. Karakter kişiliğin ahlâkla ilgili yönü olarak tanımlanmaktadır. Ergenliğin başlangıcı sayılan erenlik dönemi, karakterin sarsıntı geçirdiği bir dönemdir. Bu dönemde, çocuğun karakter gelişimine yardım edecek toplumsal yaşamı yeniden düzenlemek gerekir. Özellikle bu çağda, çocuklar iyi karakter örneklerine ihtiyaç duyar. Okuduğu

---

⁷⁹ bk. Çileli, *age.*, ss. 59-60.

⁸⁰ Yörükoğlu, *age.*, s. 52.

kitaplar, gördüğü filmler, konuştuğu insanlar, toplumda yaşanan olaylar, gencin karakter gelişimini etkiler.⁸¹

Karakter esas itibariyle çocukla anne-baba arasındaki sıkı ilişkilerden ve çok kuvvetli duygusallıktan oluşmaktadır. Karakter doğrudan doğruya anne-babanın çocuğa yaptıkları muamelelerden doğmaktadır. Anne-babası çocuğa nasıl davranmışsa, çocuk başkalarına karşı öyle hareket edecektir. Karakterin oluşumunda ve çocuk anne-baba etkileşmesi sürecinde sevgi ve disiplin önemli rol oynamaktadır. Aileden başkasını örnek almak ahlâk değerlerini, davranış biçimlerini yeniden meydana getirmekten çok ailede öğrenilenleri kuvvetlendirmeye yaramakta ve anne-babanın öğrettiği değerleri farkına varılacak derecede değiştirmemektedir. Aile dışında hiçbir şey, hatta okul bile, doğrudan doğruya kuvvetli bir etki yapmamaktadır.⁸²

Ergenlik döneminde gençler, genellikle yetişkinlerin kendilerinden istediği törel davranışları sorgulama, anlama ve bunlardan beğendiklerine inanma çabası içindedirler. Anne-babanın veya diğer yetişkinlerin, bir davranışın kötülüğüne ya da iyiliğine ilişkin görüşlerini, körü körüne benimsemek istemezler. Ahlâkî değerlerini önceki görüşlerinin üzerine kurmakla birlikte, gereksinmelerini yanıtlayacak biçimde değişikliğe uğratarak yeniden oluştururlar.⁸³

Bu dönemde gençler, duruma göre esnek hareket edecek bir yetenek kazanırlar. Her şeyi aklın süzgecinden geçirme eğilimindedirler. Bunun sonucu olarak vicdan, oldukça yüksek bir düzeye erişir. Kişi, artık kendi kendini denetleyebilir hale gelmektedir. Bu çağda gençler, ahlâkî şahsiyetlerini büyük ölçüde kazanmış olduklarından bundan sonraki hayat tecrübeleri onların ahlâkî yargıları üzerinde fazla etkili olamamaktadır.⁸⁴

Ergenlik döneminde gençler kendilerine ülküsel ahlâkî değerler seçerler. Ahlâkî davranma istekleri güçlüdür. Eğer gençler, kafalarında canlandırdıkları bu

---

⁸¹ Binbaşoğlu, *age.*, ss. 196-198.

⁸² Şemin, *age.*, ss. 110-111.

⁸³ Başaran, *age.*, s. 153.

⁸⁴ Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Yay. İstanbul 1997, s. 17.

yüksek ahlâkî değerlere ulaşamazlarsa suçluluk ve utanma duygusu geliştirirler. Gençler ülküleştirdikleri ahlâkî değerlere göre, yalnız kendilerini değil başkalarını da değerlendirirler.⁸⁵ Bunun sonucu olarak “hak ve eşitlik” görüşü kişinin davranışlarına egemen olur. Haksızlık yapan, eşit davranmayan kimselere karşı sert tepki gösterirler. Özellikle ergenliğin ilk yıllarında görülen bu durum, ergenliğin sonlarına doğru kısmen azalır. Fakat yine de yaşam boyunca sürer gider. Bu nedenle, bu çağdaki çocuklara daha âdil davranmak gerekir.⁸⁶

Gençler disipline karşı değildirler. Ancak, onların istedikleri disiplin, çocukluk yıllarına göre değişmiştir. Gençler, kötü davranışlarından dolayı cezalandırılmayı ya da yerilmeyi hoş karşılamazlar. Verilecek birçok cezayı çocuksu bulur ve bağımsızlıklarını göstermek için bu cezalara karşı gelirler.⁸⁷ Bu nedenle bu çağ, çocuğun eğitilmeye en çok gereksinme duyduğu bir dönemdir. Bu sebeple gençlere rehberlik edecek davranışlar sergilemek gerekmektedir. Yani, öğüt verme yerine iyilikle yardım etmek, doğru yolu somut örneklerden yararlanarak göstermek vb. örnekler verilmelidir. Zaten bu dönemde gençlerin hiç katlanamadıkları şeylerden biri de öğüt dinlemektir.⁸⁸

Ergenlik çağından başlayarak gençler soyut düşünce yetilerini kullanarak anne-babalarının davranışlarını yeniden değerlendirmeye başlarlar. Onların doğru dediklerinin her zaman geçerli olmadığını görürler. Tutarsız davranışlarını daha iyi ayırt eder, çelişkileri anlayarak onları eleştirirler. Genç bunu yaparken kendine özgü bir ahlâk anlayışı, tutarlı bir değer sistemi oluşturmaya çalışmaktadır. Kimi zaman toplumun değer yargılarını tümenden yadsıyormuş gibi konuşur. Bir süre sonra katıksız bir idealist kesilir. Toplumun bir anda düzene sokacak, kötülükleri ortadan kaldıracak çözümler önerir.⁸⁹ Aslında genç durmadan değişen duygularıyla, çeşitli dış etkiler arasında bocalamaktadır. Arkadaş kümelerinin ve

---

⁸⁵ Başaran, *age.*, s. 153.

⁸⁶ Binbaşoğlu, *age.*, s. 201.

⁸⁷ Başaran, *age.*, s. 153.

⁸⁸ Binbaşoğlu, *age.*, ay.

⁸⁹ Güngör, *age.*, s. 52.

diğer yetişkinlerin davranışlarıyla, basında okudukları ve çevresinde tanık olduğu karmaşık gerçekler, onların seçim yapmasını zorlaştırmaktadır.⁹⁰

Gençler için her koşulda en doğru davranışı seçmek, en uygun tutumu takınmak kolay değildir. Anne-babasından öğrendiği sade kurallar gencin yeni karşılaştığı durumlarda yetersiz kalabilir. Bu nedenle yeni koşullara uyum sağlaması, birçok seçenektan birini seçmesi gerekmektedir. “Annem-babam her şeyin doğrusunu bilir” inancı çocuklukta kaldığı için kendi kararını kendi vermek zorundadır. Kimi zaman çıkış yolu bulamaz, o zaman doğru da olsa anne-babasının öğüdüne karşı gelmek ona bağımsızca verilmiş bir karar gibi görünür. Arkadaşlara uymak da onu kendi başına karar vermenin zorluğundan bir süre için kurtarır.⁹¹

Ergenliğin son yıllarında kişi, ahlâkî bakımdan da “olgun” hale gelir. Bu halde kişi, çevresine etkin uyumda bulunabilecek bir yetenek kazanır. Böyle bir kimse çevreye uyumda, hem kendisi bir rahatlık içinde bulunur, hem de çevredekiler onun davranışlarını beğenirler. Böyle bir kimse, davranışlarını, hem kendi isteğine hem de başkalarının isteklerine göre düzenleyebilir. Kendi anlayışına uygun olmayan çevresel davranışları anlayışla karşılayabilir.⁹² Ahlâkî davranışlarında durulaşma ve süreklilik görülür. Ona göre bir davranış, bir yerde iyiye başka yerde de iyidir. Bir durumda kötüyse benzeri durumlarda da kötüdür.⁹³

Ahlâkî gelişimin her evresinde örneklik esastır. Bu nedenle gençlerle iletişim halinde bulunan yetişkinler davranışlarına dikkat etmeli ve gençlere örneklik vasfını yerine getirmelidir. Gençler bu dönemde ahlâkî yargılarını oluşturmak için yetişkinlerin desteğine ihtiyaç duyarlar. Yetişkinler bu konuda gençlere rehberlik etmelidir. Rehberlik esnasında ise gençlere ne çok baskı yapılmalı ne de aşırı özgürlükçü tutumlar takınılarak onlar başıboş bırakılmalıdır.

---

⁹⁰ Yörükoğlu, *age.*, s. 53.

⁹¹ Yörükoğlu, *age.*, s. 54.

⁹² Binbaşoğlu, *age.*, s. 210.

⁹³ Başaran, *age.*, s. 154.

Gerekli serbestlik verilerek ahlâkî gelişimleri için ihtiyaç duydukları konularda onlara destek olunmalı ve ahlâkî yargılarını oluşturmak için rehberlik yapılmalıdır.⁹⁴

G. Kişilik Gelişimi

Kişilik, bireyin sosyal ve psikolojik tepkilerinin tümüne verilen isimdir. Bir bireyi diğerinden farklı kılan bütün ayırıcı özellikleri onun kişiliğidir.⁹⁵

Kişiliğin tohumları yaşamın ilk yıllarında atılır. Altıncı yaşta ana çizgileri belirir. Ancak son biçimini alması gençlik çağının sonuna doğru olur. Kişilik bireyin çevresiyle sürekli etkileşimi ve uyum çabası sonucu oluşur. Çocuk denediği ve yararını gördüğü davranışları tekrar ederek uyumunu sürdürür. Kendisine ödül getiren davranışları benimser, acı veren ya da zor duruma düşüren davranıştan da kaçınmayı öğrenir. Böylece alışkanlık durumuna gelen özellikler çocuğun kişilik gelişiminde etkili olur.⁹⁶

Erikson'a göre ergenlik döneminin en önemli sorunu kimlik arayışıdır. Dengeli bir kimliğin sağlanması, bireyin kendisinde süreklilik ve bütünlük görme yeteneğine ve tutarlı yaşantı biçimleri geliştirebilmesine bağlıdır. Erinlik ve daha sonra ergenlikle gelen bedensel değişmelere ve cinsel olgunlaşmayla birlikte artan yeni duygulara uyum sağlamak, aileden kopma ve bağımsızlık duygusu genci, kendine ait bir değerler sistemi edinmeye zorlar. Bu dönemde genç, kim olduğu ve nereye gittiği, ne tür imkânlarla sahip olduğu sorularını yanıtlayacak bir kimlik duygusu oluşturmak zorundadır.⁹⁷

Ergenlik döneminin bir özelliği de gencin düşünce yapısının “benmerkezci” bir tutum arz etmesidir. Ergenlik çağı benmerkezliliği içindeki bir genç, dünyayı değiştirebileceğini zanneder ve kendi düşüncesinin en doğru düşünce olduğunu iddia eder.⁹⁸ Erinlik döneminin ilk yıllarında genç, duygu ve düşünceleriyle bir

---

⁹⁴ Binbaşoğlu, *age.*, s.213.

⁹⁵ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 106.

⁹⁶ Yörükoğlu, *age.*, s. 81.

⁹⁷ Yavuzer, *age.*, s. 304.

⁹⁸ Selçuk, *age.*, s. 81.

düş dünyası kurar ve bunun içinde yaşar. Kişiliğin gerçek sınırlarını çizemez. Gerçekle düşü kolayca ayıramaz. Kendisini çok önemser. Bütün duygu ve düşüncelerinin benzersiz, tek, kendisine özgü olduğunu düşünür. Kendisinin bütün duyguları en yoğun biçimde yaşadığını acılarının, elemelerinin derin ve sonsuz; düşüncelerinin kesin olduğuna inanır.⁹⁹

Birçok ergen, büyüme döneminde yaşadığı arzuları, korkuları, gereksinimleri bastırılmış olsa da sıradan bir ergenin büyüme sürecinin tümünü, tam anlamıyla kavradığı söylenemez. Kişinin kimliğini açık şekilde bulması, başkalarına ne denli bağımlı olursa olsun, kendini diğerlerinden ayrı bir varlık, bir birey olarak algılamasına ve kendini bir bütünlük içinde görmesine bağlıdır.¹⁰⁰

Ergen boyunun hızla uzaması, vücutça serpilip gelişmesi ve cinsel gelişim açısından hızlı bir değişim süreci yaşamaktadır. Bütün bu değişmelerin, hem kızlarda hem erkeklerde kişiliğin benimsenmesinde olumsuz etkileri vardır. Ergenin bütün bu değişiklikleri özümseyerek olumlu bir kimliğe kavuşması ve kendine güvenmesi zamanla kazanılacak olan bir özelliktir.¹⁰¹

Kimlik kazanma sürecinde ergen, anne-babanın etkisinden kurtulmaya çalışır. Gençlik çağının başlangıcına kadar onlara benzemek, onlarca beğenilmek, başka bir deyişle onlarla özdeşleşmek için harcadığı çabayı seçtiği yeni örneklerle yöneltir. Çevresinde onu etkileyen kişi ve kişiler, benzemek istediği yeni örneklerdir. Duygusal olarak bağlandığı bu kişilerin iyi ve kötü yönlerini benimser. Bir süre sonra onlardan kopup başka örnekler bulur. Her örnekten kişiliğinde bir iz kalır. Gençlik çağının özdeşleşme sürecini tamamlarken, çocukluk çağında özdeşleşme yaptığı, anne-babasını eleştirmeye başlar. Onları yeniden değerlendirir. Çocuklukta anne-babasıyla yaptığı özdeşleşmenin derecesine ve onlardan edindiği davranış kalıplarının gücüne göre, anne-babasının duygu, düşünce, tutum ve davranışlarına karşı çıkar. Duygularını, sevgilerini, ilgilerini gereksiz görür. Düşüncelerini eskimiş, zamanı geçmiş bulur. İnançlarını,

---

⁹⁹ Köknel, *agm.*, s. 89.

¹⁰⁰ Yavuzer, *age.*, s. 305.

¹⁰¹ Yavuzer, *age.*, s. 305.

amaçlarını kuşkuyla karşılar. Davranışlarını yersiz olarak niteler, beğenmez, hatta alay eder. Anne-babadan gelen her öneriye karşı çıkar.¹⁰²

Ergenlik döneminde kişilikte birbirine zıt durumlar görülebilir. Bu durum gencin davranışının önceden tahmin edilmesini engeller. Nitelikçe ergenin kişiliği kararsızdır. Bazen gençte haz ve elem birbiri ardınca görülür; gözyaşlarını gülmeler izler.¹⁰³ Bu dönemde gencin yaşadığı ikilemler başka alanlarda da göze çarpmaktadır. Genç, özerklik ve sorumluluk arasındaki dengeyi kurmaya çalışır. Kimliğini, kişiliğini kazandığını sanan, anne-babasını, yakın çevresini sürekli olarak eleştiren, küçümseyen genç, kendisi ve çevresiyle ilgili tüm kararlarda bağımsız ve özgür olmak ister. Buna karşılık içinde bulunduğu ailede, çevrede kendisine düşen sorumlulukları yüklenmez. Alabildiğine bağımsız ve özgür yaşamak için her türlü çabayı gösterirken ailenin ekonomik durumunu görmezden gelir. Çalışmak, başarılı olmak gibi sorumlulukları olduğunu unuttur.¹⁰⁴

Anne-babanın çocukları ile etkileşimi, çocuğun fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel gelişiminin ve kişiliğinin ortaya çıkmasının yapı taşlarını oluşturmaktadır.¹⁰⁵ Ergenin anne-babası sağlam ve tutarlı insanlarsa ve aralarında anlaşıyorlarsa, genç yetişkinliğe adımlarını ahenkli bir biçimde atacaktır. Böyle bir ailede çocuklar küçük yaştan başlayarak sorumluluk almaya hazır hale getirilirler.¹⁰⁶

Ergenlik döneminde gençler, sorunlarını kendi kendilerine çözebilecek seviyeye henüz ulaşmamışlardır. Bu nedenle onlara sorunlarını çözme hususunda yardım edilmelidir. Ancak gençlerin sorunlarını onların yerine çözmek doğru değildir. Güçlüğe uğrayan bir gencin ilk hareketi, sevdiği bir yetişkine koşup sorunu ona çözdürmektir. Bu davranışa müsaade edilmemelidir. Çünkü genç, er geç kendi davranışının mantıksal sonuçlarından sorumlu olmayı öğrenmelidir. Gençlerin çoğunun deneyimleri azdır, bundan dolayı danışmaya gereksinme

---

¹⁰² Köknel, *agm.*, s. 91.

¹⁰³ Şemin, *age.*, s. 99.

¹⁰⁴ Köknel, *agm.*, s. 89.

¹⁰⁵ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 118.

¹⁰⁶ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 119.

duyarlar. Ancak kendi yanlış hareketlerinden doğan sonuçlardan sıyrılmalarına izin verilmemelidir.¹⁰⁷

Özerklik ile sorumluluk arasındaki denge sağlıklı iletişim ve özdeşleşmeyle kurulur. Böylece genç dengeli, düzenli, tutarlı ve gerçekçi davranmayı öğrenir. Özdeşleşme süreci içinde gencin art arda kurup sürdürdüğü iletişimler, denediği roller, kullandığı davranış kalıpları birbirleriyle çatışır, birbirine karışırsa kimlik gelişimi bozulur. Genç kendi kimliğini algılayamaz, ona yabancı kalır. Bu duruma “kimlik bunalımı” adı verilir. Erikson tarafından tanımlanan bu tablo, gençlerin iç dünyalarında kendi benlikleriyle sağlıklı iletişim kuramamalarından kaynaklanır. Ergen, davranışları üzerindeki denetimi kaybeder. Aynı anda türlü özdeşleşmelerden kazandığı, ancak benimseyip pekiştirmediği davranış kalıplarını kullanmak ister. Hepsini birbirine karıştırır.¹⁰⁸

Anne-baba ve diğer yetişkinler, gençlerin yanlış düşmelerini normal bulmalı, onların işlerine karışmaktan kaçınmalıdırlar. Böylece genç, kendi yanlışının sonucunu görür ve ondan ders alır. Tecrübelerden kaçınarak çocuğu eğitmek olanaksızdır. Bu hal, çocukluk dönemini uzatır. Gençler için ideal olan şey, anne-babalarının kendilerini yetişkin düzeyine getirmek için teşvik etmeleridir.¹⁰⁹

Dönemin sonuna doğru ergen, sorunlarını daha olgun biçimde karşılamayı öğrenir. Bu devrede ergen için sorun olan meselelerin içeriği değişmektedir. Çünkü gençler artık olaylar karşısında daha gerçekçi tepkiler geliştirmeye başlamıştır. Duygusal çalkantılarında sona ermesi nedeniyle ergenliğin başlangıcından daha dengeli davranışlar gösterir. Toplumsal olaylara daha çok ilgi duyan ve giderek yetişkin davranışları benimsemeye başlayan gençler artık yetişkin kimliğine bürünmeye başlamışlardır.¹¹⁰

---

¹⁰⁷ Şemin, *age.*, s. 175.

¹⁰⁸ Köknel *agm.*, s. 89.

¹⁰⁹ Şemin, *age.*, s. 176.

¹¹⁰ Kulaksızoğlu, *age.*, s. 130.

II. DİNİ GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

Ergenliğin başlangıcı sayılan “bülüğa erme”, dinde sorumluluğun başlangıç işareti olarak kabul edilmiştir. Bu durum, bu dönemin önemini artırmaktadır. Ergen, din nazarında yetişkin kişi statüsünde yer alır. O artık dinin emir, yasak, görev ve kuralları çerçevesinde davranışlarının sorumluluğunu yüklenmiş birisidir. Bu bakımdan, bu dönemin gelişim özelliklerinin çok iyi bilinmesi, gençlerin din eğitim-öğretiminden sorumlu kişiler açısından büyük önem taşımaktadır.¹¹¹

Ergenlik evresi, bir bakıma dini uyanış çağıdır. Bu evrede ergen, çocukluk yıllarındaki duygusal inançların yerine zamanla akli inançları yerleştirmeye başlar. Genç, erinlik evresinde edindiği dini inançları çok sıkı bir sorgulamadan geçirir. Bu sorgulamanın sonunda bazı dinsel inançları yerleştirir, bazılarını atar; bazılarına ilişkin kuşkularını da sürdürür. Ergenlik döneminde genç, dinsel konuları büyük bir merakla anlamaya çalışır. Bir yandan da bu konuları arkadaşlarıyla, yetişkinlerle tartışmaktan haz duyar. Gencin dinsel konularda başvurduğu kişiler ve okuduğu kitaplar, dini bilgilerini yansız ve doğru olarak verdiğinde, dinsel inançlarında daha bilinçli bir gelişme görülür. Bütün bu çabalar, genci ergenliğin son yıllarına doğru dinsel inançlarında durulmaya, belirginleşmeye götürür.¹¹²

Aslında din duygusu ve ona bağlı heyecanların ortaya çıkması daha erken dönemlerde olmakta fakat asıl dini uyanma ergenliğe yakın bir zamanda gerçekleşmektedir. Çünkü gerçek dini uyanışta duyguya eşlik eden ve dinin muhtevasına yönelmiş bir düşünce de bulunmaktadır. Dinin insanın duygu ve düşünce dünyasına sonsuza doğru açılma imkânı sunan tabiatı, düşünce ufuklarını maddî dünyanın sınırlarına hapsedmeyen özgürlükçü yapısı, bireysel gelişimine sınırsız imkân taşıyan idealist özelliği, bedenle birlikte fitratında yeşerip boy attığı ergenlik yıllarında gencin rahat nefes alabileceği yegâne iklim olmaktadır. Bu dönemdeki bir gencin iç ve dış dünyasını anlamlandırma çabası ve hakikat arayışı,

¹¹¹ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, TDV Yay., Ankara 2001, s. 266.

¹¹² Başaran, *age.*, ss. 154-155.

gelişim özelliklerini bilen bir kişi tarafından desteklenmeyi ve doğal seyrine yönlendirilmeyi beklemektedir. İşte din ve ahlâk eğitimi, farklı boyutlarda gencin gelişim sürecine en uygun, en tabii ortamı ve motivasyonu sağlayacak yegâne aracı olarak görünmektedir.¹¹³

Ergenlik çağında sağlıklı bir dini gelişimin en önemli unsuru ailedir. Dine dair ilk inançların kişiliklerin çocukluk çağındaki dini yetişmelerin etkisi olmakla birlikte, dine ait görüşlerin bilinçli gelişimi ergenlik ya da ilk gençlik çağında ortaya çıkar. Din, bu dönemde, ailenin daha önce verdiği dini eğitim doğrultusunda gencin dünyasında şekillendirici bir etki yapabilir.¹¹⁴

Çocuğun gençlik çağına girmesiyle birlikte ailenin onun üzerindeki etkisi azalmakta ve genç kendine yeni özdeşim modelleri seçmektedir. Fakat bu yeni özdeşim modellerini seçiminde, çocukluk döneminde ailede hâkim değerlerin etkisi devam etmektedir.¹¹⁵ Bu nedenle ailenin genç üzerindeki ayrıcalıklı etkisi, büyük oranda çocukluk dönemindeki etkisiyle sınırlı kalır. Aile, gençlik döneminde çocuklarının sahip olmasını istediği düşünce ve değer sistemini, ancak çocukluk döneminde ailede yaşamak ve yaşatmak suretiyle kazandırabilir. Dolayısıyla gençlik dönemi din ve ahlâk eğitimi, çocukluk döneminde alınan dini ve ahlâkî temeller üzerinde yükselir. Fakat bu temellerin, gençlik döneminde daha da genişleyen yani sosyal çevre ve kültürel ortamlarca da desteklenmesi durumunda hayatın daha sonraki yıllarında güçlü dini ve ahlâkî bir hayata zemin oluşturabilmesi mümkün olur.¹¹⁶

Ergenlik dönemi dini gelişimi, çeşitli gelişim alanlarından etkilenir. Bunun yanı sıra sağlıklı bir dini gelişim, çeşitli gelişim alanlarına olumlu katkıda bulunabilir. Nitekim ergenliğin en önemli hedeflerinden olan sağlam bir kişilik oluşumu, dini gelişimden etkilenen bir alandır. Ergenlik döneminde genç,

---

¹¹³ Turgay Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi, Bursa 2002, s. 213.

¹¹⁴ W. H. Clark, "Ergenlik ve Gençlik Çağında Din I", çev. Mehmet Dağ, *Eğitim Hareketleri Dergisi*, XXII/ 256-257, 14.

¹¹⁵ M. Akif Kılavuz, "Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi", *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli, DEM. Yay. İstanbul 2006, s. 266.

¹¹⁶ Gündüz, *age.*, s. 281.

kişiliğini oluşturma arayışına girmiştir. Toplum gence birçok hazır kimlik temin eder ve din bu noktada tutarlı bir kimliğin modellerini ve yaşama şekillerini teklif etme suretiyle katkıda bulunur.¹¹⁷ Bu dönemde genç, toplumda yaşanan haksızlıklara ve çarpıklıklara şiddetle karşı çıkar. Adalet, hakperestlik vb. duyguları çok yoğun olarak yaşayan genç, bunların dinin temel esaslarıyla örtüştüğünün bilincine varınca, dine karşı ilgisi artacaktır. Böylelikle genç, dine karşı olumlu tepkiler geliştirecek, dolayısıyla da dini inançlarını belirlemesine katkıda bulunmuş olacaktır.¹¹⁸

Ergenlik dönemi dini gelişimini etkileyen alanlardan biri de cinsel gelişimdir. Ergenlik döneminde yaşanan ruhsal ve fiziksel değişikliklerle allak bullak olan ve yorgun düşen genç, çeşitli kaynaklardan yardım beklemektedir. Ancak ne kendisi ne de yetişkinler ona yeterince yardım edemezler. Bu durumda genç, ne yapacağını şaşırır. Daha yeterli, daha iyi yardım yapan bir varlık arayışına girer. Böylece gencin dine yönelme ihtiyacı kendini gösterir. Bu dönemde cinsiyet duygusunun uyanması ergenin yaşadığı bunalımın en önemli nedenidir. Bu duygular genci, kendisine destek olabilecek, kendisini tamamlayabilecek ve kendisi için huzur kaynağı haline gelebilecek bir başka varlığa doğru iter. Bu onu, Allah'a daha çok yaklaştıran bir ihtiyaçtır. O, Allah'tan her şeyin üstünde bir destek ümit eder. Bu durum genci dine yönelten önemli unsurlar arasında yer alır.¹¹⁹

Ergenlik dönemi dini gelişimi, gelişim psikologları tarafından genellikle üç dönem halinde incelenmiştir. Bu dönemler; ilk ergenlik, orta ergenlik, son ergenlik olarak adlandırılmıştır. Her üç dönem de birbirinden farklı özellikler taşımaktadır. İlk ergenlik döneminde dini duygular olumlu bir özellik arz ederler. Orta ergenlik döneminde bu duygular yerini olumsuz tepkilere bırakırlar. Son dönemde ise dine karşı olumlu duygular yeniden ön plâna çıkmaktadır. Bu dönemde dini duygular artık son şeklini almış bulunmaktadır. Bu özellikler

---

¹¹⁷ Hökeleki, *age.*, s. 110.

¹¹⁸ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, İFAV Yay. İstanbul 1996, s. 273.

¹¹⁹ Shcwarz, *age.*, s. 109.

dikkate alınarak I. Dönem: “Taklidi İman”, II. Dönem: “Buhanlı İman” ve III. Dönem “Kişiselleşmiş İman” şeklindeki tanımlamalarla kendi içinde değerlendirmeye tabi tutularak ele alınmıştır.¹²⁰

Ergenlik dönemi dini gelişimi burada, yukarıdaki tasnifi de yansıtan üç evre halinde incelenecektir.¹²¹

A. Dini Gelişim Evreleri

1. Dini Şuurun Uyanışı (12-14)

Çocukta dini hayat, duygusal bir düşünce özelliği içerisinde kendini gösterir. O, inandığı şeylerin derinine nüfuz etmeden, onları tam anlamıyla kavramadan dini bir inanç besler. Bu, çocuktaki somut ve gerçek olaylar dünyası dışında kalan gerçeklikleri algılamaya güç yetiremeyen bir zihin yapısının tabii bir sonucudur.¹²²

Ergenlik dönemindeki fizikî ve ruhî değişme ve gelişmelere paralel olarak dini gelişimde de bir canlanma söz konusudur. Çünkü ergenlik döneminin ilk yıllarında özellikle 12-14 yaşları arasında soyut düşünme kabiliyetinin başlaması ve okulun, çevrenin de yardımıyla, ergende çevresindeki olayları tahkik etme, her şeyin hakikatini anlama, problem tahlilleri ve üst seviyede genellemeler yapma becerisi meydana gelir. Ergendeki bu zihni gelişme onun aynı zamanda dini ve metafizik olayları düşünmesini sağlar.¹²³

Çağının gereği olarak bu yıllarda genç, bir yandan fiziksel anlamda yeniden doğuşu yaşarken, diğer yandan da dini anlamda yeni bir oluşum içine girmektedir. “Dini Şuur” kavramıyla ifade edilebilen bu yeni süreç, ergenlik çağı dini gelişiminin ilk basamağını teşkil eder.¹²⁴ Gençte dini şuurun uyanması, dini gelişime bağlı olmakla birlikte, aynı zamanda ruhî yapıda yaşanan duygusal

---

¹²⁰ Guittard Louis, “Gençlerde Dini Gelişim”, çev. Ömer Özyılmaz, *UÜİFD*, II/2, 229.

¹²¹ bk.Hökelekli *age.*, s. 267 vd.

¹²² Hökelekli, *age.*, s. 267-268.

¹²³ Naci Kula, “Gençlik Döneminde Kimlik ve Din”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli, DEM Yay. İstanbul 2006, s. 41.

¹²⁴ Abdulkerim Bahadır, “Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli DEM Yay. İstanbul 2006, s. 309.

karışıklıkların etkisiyle de ilgilidir. Gençte oluşan ruhî değişiklikler, onun kendini yeni bir oluşumun içinde olduğunu fark etmesini sağlar. Bu durum gençte bir şaşkınlık da meydana getirir. Duygusal ortamın karışıklığı gencin şaşkın, ne yapacağını tam bilmeyen bir kararsızlık içinde olmasına neden olur. Bu karışıklık ve şaşkınlık ortamı içinde olan genç, için dini inanç ve değerler önem kazanır. Böylece yaşanan bu karışıklıklar, çocuklukta yaşanan fakat tam olarak dışa vurulmayan dini duyguları da açık şuur seviyesine çıkartır. Ruhun duygusal derinliğinden hız alan bu dini arzu ve arayış, zihin gelişiminin yardımıyla şuurlu bir dini uyanışı hazırlar.¹²⁵

Ergenliğin asıl bunalımlı safhasına girmeden önceki bir iki yıl içerisinde dini ilginin yüksek bir seviyesi yaşanır. İbadetleri yerine getirme, cami ve cemaate katılma, helâl-haram, günah-sevap gibi konulara ilgi ve duyarlılıkta belirgin bir artış müşahede edilir.¹²⁶ Ancak, çok geçmeden bu dini coşkunluk daha sonra gölgelenmeye başlar. Çünkü bir taraftan gittikçe gelişen zihinsel-entelektüel kabiliyetler, diğer taraftan baskısını her an güçlenerek hissettiren bağımsızlık duygusu ve buna eşlik eden diğer duygular gencin ruhunda her türlü otoriteye karşı reaksiyoner oluşumların doğmasına imkân sağlar.¹²⁷

Dini gelişimin bu safhasında gençlerin Allah hakkındaki duygu ve düşünceleri, korku ile ümit arasındadır. O'nu yer yer korkulacak bir varlık olarak algılamak, yer yer de sevilen ve saygı gösterilmesi gereken, rahmeti bol bir varlık olarak benimserler ve güven duygusu içinde yaşarlar. Artık onlarda cennet-cehennem, günah-sevap kavramları ve düşüncesi de uyanmıştır. Cuma ve dini bayramlardan etkilenirler. Böyle gün ve gecelerde ibadet ve dua etme arzuları artar. İbadet ve dua yaptıkça da içleri sürurla dolar.¹²⁸

Bu dönemde genç; inanç, değerler, vatan, din ve Allah gibi soyut varlıklar üzerine düşünce ve fikir üretebilir. Henüz başlangıç döneminde olmasına rağmen

---

¹²⁵ Hökelekli, *age.*, s. 268

¹²⁶ Hökelekli, *age.*, s. 269.

¹²⁷ Bahadır, *agm.*, s. 309.

¹²⁸ Mustafa Öcal, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*, TDV Yay. Ankara 2007. s. 109.

gençteki bu gelişme hem soyut düşünebilmeyi hem de din gibi soyut konulara eğilimli olmayı sağlar. Bu nedenle söz konusu gelişim, gencin hem ailesi hem de çevresi tarafından desteklenmelidir. Bu gelişimin olabilmesi için, gencin fikirlerini tartışabileceği, uygun, demokratik, karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı, entelektüel bir ortamda bulunması gerekir. Zira bu dönemde ergenin en çok ihtiyaç duyacağı şeylerin başında, çalışmada işbirliği, fikirlerde alış-veriş ve karşılıklı kontrol gelmektedir.

Tartışmalarda konular hem onun ilgi duyacağı konular olmalı, hem de yavaş yavaş somuttan soyuta doğru bir yöneliş izlemelidir. Çünkü ilgisini çeken konularda tartışmak gencin dikkatini cezbeder. Bu noktada dini konuların bu tartışmada bolca gündeme gelmesine özen gösterilmelidir. Bunun için de gencin bir yandan bu konuları incelemesine olanak sağlanmalı, bir yandan da onları rahat bir şekilde tartışma imkânı bulabilmelidir. Tartışmalarda gencin, konuya müspet ya da menfi yaklaşmasına asla karşı çıkılmamalıdır. Aksine onun ulaştığı olduğu fikri noktaya saygı duyulmalı, fakat yanlış olduğu düşünülen yönleri varsa sadece ikna edilmeye çalışılmalıdır.¹²⁹

Din dilini anlamak bakımından bu çağ, bundan öncekilerden oldukça ileridir. Gençler kelimelere bağlı, dış, somut anlamının ötesinde, soyut terimlerle düşünebilir, manevî alanı anlayabilirler. Az yetenekli olanlarda Allah'ı insana benzetme eğilimi nispeten sürer, fakat gelişmiş olanlar Tanrı'yı maddeden öte aşkın bir varlık; vahyi insan sesinin dışında bir içten kavrama olayı olarak düşünebilirler.¹³⁰

Bütün bu özellikler dikkate alınarak bu dönemdeki gençlerin dini ihtiyaçlarının, gelişen zihinsel ve duygusal dünyasına uygun bir şekilde

---

¹²⁹ Ömer Özyılmaz, *Çocukluk ve Gençlik Çağında İslami Eğitim ve Psikolojik Temelleri*, Pınar Yay. İstanbul, 2003, ss. 271-273.

¹³⁰ Beyza Bilgin-Mualla Selçuk, *Din Öğretimi*, Akid Yay. Ankara 1991, s. 75.

karşılanması önemlidir. Bunun içinde sorunlarının çözümü için sevgi prensibinden hareketle rehberlik edilmesi tavsiye edilen bir durumdur.¹³¹

2. Dini Bunalım ve Şüpheler (14-18 Yaş)

Ergenlik dönemi dini gelişiminin ikinci aşaması olarak kabul edilen bu dönemde gençler, geleneksel kabullerine olduğu kadar yenilerine karşı tenkitçi bir tutum geliştirirler. Teslimiyetçi tutumlarını hemen tümüyle terk ederler. O artık tüm dünyasını soru süzgecinden geçirmekle meşguldür. Tabiatıyla dini kabulleri de bu yeni eğiliminden büyük ölçüde etkilenir. Aslında şüphelerin ardında reddetme niyetinden çok, hakikate ulaşma arzu ve ihtiyacı yatar. Şiddetle duyduğu bu ihtiyaç nedeniyledir ki, şüphe ve tenkit süreci ergen için büyük ölçüde endişe ve ızdırapla yüklüdür. Buna rağmen yeni bir hayat felsefesi oluşturma çabasında olduğu için, böyle bir yapılanmadan geçmesi genellikle kaçınılmazdır.¹³²

Bu dönemde genç, daha önce hiçbir tenkide tabi tutmadan kabul ettiği dini inançları tenkide tabi tutmaya başlar. Zihinsel bakımdan bütünleşmiş benliğinin şuuruna varan genç, hayat görüşünü tenkitçi bir şekilde ele alma ihtiyacı duyar. O, artık gerçeği tecrübe etmeksizin kabul etmez. Zihinsel olarak dinin içyapısını ve gerçeğini anlamaya çalışır. Akıl ile ispatlanabilir olmayan her şeyin karşısında bir tenkit ve güvensizlik tutumu taşır. Gençlerin büyük bir çoğunluğu varlıkla ilgili olarak ileri sürülen dini meselelere bir güvensizlik ve şüphe duygusuna kapılırlar. Bu tenkitçi tutum, on yedi yaşında en yüksek seviyesine erişmektedir. Gençler, şüpheleri ve tenkitleri daha sonra yavaş yavaş dinin muhtevasına, Allah'ın sırlarına ve inayetine saldırmak için, önce dıştaki dini hayata yöneltirler. Tenkit etme hürriyetinin uyanması, genç için dini gerçeğin artık bir apaçıklık olmadığı tecrübesini, kaçınılmaz olarak ihtiva eder. İman şüphesi, çocukluğun kayıtsız şartsız imancılığından, şahsî rıza ile iman devresine geçiş zemin hazırlar.¹³³

---

¹³¹ Yaşar Fersahoğlu, *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, Marifet Yay., İstanbul 1998, s. 73.

¹³² Bahadır, *agm.*, s. 309.

¹³³ Hayati Hökelekli, *Ergenlik Çağı Gençlerinin Dini Gelişimi* (basılmamış doktora tezi), Bursa 1983, s. 108.

Bu dönemdeki en önemli değişikliklerden biri cinsiyet duygusunun uyanmasıdır.¹³⁴ Cinsi duyguların uyanması, dini duygularda geçici olarak bir gerilemeye sebep olabilir. Çoğu zaman cinsiyet duygusu ve buna bağlı zevk ve heyecanlar, din duygusunun gücünü azalttığı gibi, gencin ruhundaki dini ve ahlâkî idealizm ile çatışmaya girerler. Bu durum ergenler de bir şüphe faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira cinselliği sınırsız bir şekilde göz önüne seren ve bu yolla elde edilen zevk ve tatmini hayatın başlıca amaçlarından birisi olarak takdim eden çağdaş kültüre rağmen, cinsi faaliyet toplumda yasaklarla kuşatılmıştır. Bu yasaklar çoğu zaman dini tasviple desteklendiği için, din ile cinselliğin gencin zihninde çatışmaya konu olması kaçınılmaz gözükmemektedir. Cinsellik ve saldırganlık dürtülerinin baskın çıkması, onun, dini emir ve yasaklara yönelik şüphe ve tereddütler geliştirmesine neden olur.¹³⁵

Gençte görülen şüphe ve tereddütlerin bir sebebi de bağımsızlık duygusudur. İç dünyasının keşfinde krizlerle dolu olan genç, bağımsızlığını aramaktadır. Önceki hayat tamamen çocuksu bağımlılığın çizgisi altında yaşanmış olduğu gibi, ekseriya bütün himayelerden kurtularak sadece bağımsızlığına ulaşma duygusunu taşımaktadır. Fakat açıkça ona din, her ahlâk ve otoritenin başvurduğu basit bir olayın, bağımsızlığın son temeli ve en önemli alameti olarak görünebilir. Bağımsızlığını tasdikte ergenin eğilimi o zaman, otoriteyi reddeden isyankâr bir şekil alabilir.¹³⁶

Ergenlik döneminin bunalımlı havasında başkalarının, anne-babasının, öğretmeninin ve arkadaşlarının kendisine besledikleri sevgiden şüphe eden genç, bu nedenle hayatın anlamsızlığı ve mantıksızlığı duygusuna kapılır.¹³⁷ Ergende hayatın anlamsızlığı ve mantıksızlığı duygusunun uyanmasında aile ortamının ve anne-baba ile olan ilişkilerin önemli bir rolü vardır. Özellikle aile üyeleri arasında anlaşmazlık, maddî sorunlar vb durumlardan ileri gelen sıkıntı ve gerginlikler, gencin temel güven duygusunu zedeleyici bir etki meydana getirirler. Sevgi, ilgi

---

¹³⁴ Yörükoğlu, *age.*, s. 45.

¹³⁵ Hökeleli, *age.*, s. 274.

¹³⁶ Antoine Vergote, "Ergenlikte Din", çev. Erdoğan Fırat, *AÜİFD*, sy. 24, Ankara 1981, s. 589.

¹³⁷ Vergote, *agm.*, s. 590.

ve güven eksikliği içerisinde bir hayatı sürdürmek durumunda olan gençlerin iç dünyasında büyük karışıklık ve bunalımlar oluşur; terk edilmişlik ve mahrumiyet duyguları canlanır. Böylesi olumsuz duygular ergenin dini yaşayışı üzerinde de olumsuz etkiler meydana getirir. Herkes ve her şeye reaksiyoner, şüpheli ve güvensiz bir tutum geliştiren genç için hayat anlamsız ve saçma gözükebilir.¹³⁸

Ergenlik döneminin dini şüphe ve tereddütlerinde etkili olan bir husus da bilimsel veriler ve toplumda ön plâna çıkan yaşam tarzı ile dini esaslar arasında çelişkili durumların var olduğu şeklinde yapılan yorumlardır. Buna göre gençlerin yaşadığı çevre şartları ve dinin öngördüğü hayat tarzı arasında birçok çelişkili durum bulunmaktadır. Bu durumda kimisi dine sığınmakta fakat topluma yabancılaşmakta, kimisi de dini bir tarafa bırakarak rahat bir yaşam tarzını seçmektedir. Her iki durumda da geçici ya da sürekli bir dini bunalım yaşanmaktadır.¹³⁹

Bu dönemde yaşanan şüphe ve tereddütlerin nedenlerinden birisi de dini konularda onlara yeterince rehberlik edilememesidir.¹⁴⁰ Ergenlik döneminde dini konularda bilgisizlik ya da yanlış bilgilenmeler gencin dine karşı şüpheli bir yaklaşım içinde olmasına neden olur. Gençlerin yeterince demokratik olmayan bir ortamda, din hakkında eksik ve yanlış bilgilerle yetişmeleri onların dine karşı olumsuz tavır almalarına neden olur.¹⁴¹

Ergenlerin yaşadıkları dini şüphe ve çatışmaların iki temel özelliği olduğu görülmektedir. Birincisi bunlar son derece duygusaldır.¹⁴² İkincisi çoğu zaman başka sahalardaki intibaksızlık ve çatışmalardan kaynaklanmaktadır. Bu özellikleri göz önüne alındığı zaman, duygu ve heyecan hayatının olgunlaşmaya

---

¹³⁸ Nezahat Yıldız, *Ergenlik Çağında Din Eğitimi* (basılmamış yüksek lisans tezi), SAÜSBE, Sakarya 2002, s. 77.

¹³⁹ Hökeleli, *agt.*, ss. 59-60.

¹⁴⁰ Clark, *agm.*, s. 4.

¹⁴¹ Bahadır, *agm.*, s. 320.

¹⁴² Vergote, *agm.*, s. 589.

başlaması ve ergenlik bunalımının yatışmasına bağlı olarak 17-18 yaşlarına doğru iman şüphelerinin de yatışmaya başladığı görülür.¹⁴³

Bütün şüphe ve tereddütlerine rağmen gençlerin, dinin esrarlı yönleri ile ilgilenmek ve kesin bir inanca sahip olma arzuları da gözden kaçmaz. Yetişkinler bu dönemde gençlerin bu durumlarını anlayışla karşılamalı ve şüpheye düştükleri konularda onlarla demokratik üslûpla tartışmalı, onları şüpheye düştükleri konularda aydınlatmalıdır. Bu şekilde rehberlik edilen gençlerin şüphe ve tereddütleri yavaş yavaş zail olabilir.¹⁴⁴

Gençlerde görülecek dine karşı tavırlar, yetişkinlerin onları eleştirirken dini kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Gençlerin zihinlerinde, yetişkinlerin otoritesi, mutlak itaat isteği ve baskıcı fikirler hep dine bağlanır. Çocukluklarından beri tekrarlanan hikâyeler onları sıkar. Şimdi gençlere neyin öğretildiği kadar neyin nasıl öğretildiği önem taşıyacaktır. Onlar artık çocuk olmadıklarını fark etmektedirler. Gençler, hem yaşlıları ile birlikte özgür davranma eğilimi gösterirler hem de hangi ahlâk davranışının en mükemmel olduğunu kendileri arayıp bulmak isterler. Gayeleri büyükleri aşmaktır. Yetişkinler, onları hala çocuk kabul eder, onların yeni kişiliğini tanımazsa, gençlerin ilgisini büsbütün kaybedebilirler.¹⁴⁵

Gerek çocukluk çağında, gerek daha sonraki ergenlik çağında, yetişkinlerin her konuda olduğu gibi dini konularda da onlara olabildiğince sağlıklı bilgiler sunmaları gerekir. Bu durum, hem çocuk veya gencin sağlıklı bir ruhî gelişim göstermesi bakımından, hem de bilgi kaynağı olan yetişkinlere güvenin zedelenmemesi bakımından gereklidir.¹⁴⁶

Bu dönem gençlerine hoşgörülü bir yaklaşımla anlayış ve ilgi göstermek gerekmektedir.¹⁴⁷ Gençlere sevgi prensibinden hareketle yaklaşılması onların dine olumlu duygular beslemesine katkıda bulunacaktır. Yapılan bir araştırmaya göre

---

¹⁴³ Hökelekli, *ag.*, s. 272.

¹⁴⁴ Öcal, *age.*, s. 112.

¹⁴⁵ Bilgin-Selçuk, *age.*, s. 75.

¹⁴⁶ Yıldız, *agt.*, s. 82.

¹⁴⁷ Fersahoğlu, *age.*, s. 77.

sevgi motifinin kullanılarak yapılan din eğitiminde gençlerin dine karşı olumlu tepkileri diğer türlü yaklaşımlardan daha fazla olmuştur.¹⁴⁸

3. Dini İnanç ve Tutumların Netleşmesi (18-21 Yaş)

Ergenliğin son döneminde genel olarak dini arayışlar, bocalamalar, şüphe ve kararsızlıklar yatıştır ve bir sonuca ulaşır. Çünkü genç, artık din konusunda kendi tutumunu tam olarak belirleyebilecek zihni ve duygusal olgunluğa ulaşmış olur. Bu devrede, din ile ilgili kesin tercihler ve kararlar kendilerini açıkça gösterirler. Gençlerin bir bölümü, dini bunalıma yol açan çatışma süreci içerisinde, çocukluk inançlarından çok farklı olarak, dini değerler dünyasını yeni baştan kurarlar. Bu noktada, toplumdaki dini cemaat ya da grupların destek ve tasvibine ihtiyaç duymaları sebebiyle, bağlandıkları ve katıldıkları gruba olan üyeliklerini de iyice pekiştirirler. Bir bölümü, aileden aldıkları dini inanç ve değerleri geleneksel kalıpları içerisinde olduğu gibi ya da çok az bir değişiklik ile sürdürürler. Bunlar içinde aile bağları büyük önem taşır. Dini ilgi ve bağlılık böylece aile modelini esas alan bir çizgi üzerinde varlığını sürdürmeye devam eder. Bir bölümü de bu dönemde dini bütünüyle reddederek ilgisiz, dinsiz veya agnostik olurlar. Fakat gençler arasında din karşıtı ya da büsbütün dine ilgisiz olanların oranı diğerlerine göre çok alt seviyelerdedir.¹⁴⁹

Denilebilir ki gençlerde, artık dini samimî olarak benimseme veya reddetme şeklindeki kesin tercih, bu dönemin sonlarına doğru iyice belirginleşmiş olur. Şayet gençler, olumlu yönde etkilenecek, dinin gerçekleri ve güzellikleri kendilerine anlatılarak yetiştirilmişlerse, kendileri de akıl ve mantıklarını kullanabiliyorsa, artık bir problem söz konusu değildir. Onlar, kesin bir inanca sahip oldukları gibi, arkadaşlarını ve çevrelerindeki insanları da din adına olumlu yönde etkileyerek yeni gelişmelere katkıda bulunabilirler.¹⁵⁰

---

¹⁴⁸ Ahmet Albayrak, "Ergenin Dini Gelişiminde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği", *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli, DEM Yay., İstanbul 2006, s. 397.

¹⁴⁹ Hökelekli, *age.*, s. 281.

¹⁵⁰ Öcal, *age.*, s. 114.

Eğer gençlere küçüklüklerinden beri Allah mefhumu gereği gibi anlatılmamışsa veya hep korkutucu yönleri kendilerine aktarılmışsa, dini duyguları olumsuz yönde etkilenmiş olabilir. Üstelik kendileri de, din adına insanlar tarafından yapılan bazı davranışlara şahit olmuşlarsa, olumsuz kanaatlerinin iyice pekişmiş olması muhtemeldir. Bundan dolayı onlar, “din” kavramından ürkebilirler. Din ve dini konulara karşı çıkabilir ve aleyhte tavır alabilirler. Bu şekilde şartlanan gençlerden bir kısmı, duygu ve düşüncelerini alenen ortaya koyabilecekleri gibi, bir kısmı da çevreden alacakları tepkilerden çekinerek şuur altlarına gizleyebilirler ve dine karşı ilgisiz kalmayı tercih edebilirler.¹⁵¹

Bu döneme ulaşan bir genç, belli bir dünya görüşünü benimsemiş ve o dünya görüşünü benimseyen diğer insanlarla yani fikirdaşlarıyla, hem fikir hem de kadro bakımından çok güçlü bir ekip oluşturduklarına inanmaktadır. Bu genç ve ekip arkadaşları, kendi ideallerine sıkı sıkıya bağlıdırlar. Bu kadrolarıyla birlikte ideolojilerinin hem kendilerini hem de diğer insanları kurtaracağına inanmaktadırlar. Aynı durum, inancın ilk bilgilerini öğrenip hazmetmiş olan dindar genç için de söz konusudur. Bu haliyle genç kendisine, fikirdaşlarına ve ideolojilerine güvenmekte olup, toplumu ve ülkesindeki her türlü haksızlık, yolsuzluk, eşitsizlik, geri kalmışlık ve diğer kötülükleri ancak kendilerinin ortadan kaldıracıklarına inanmaktadır. Bu özelliklerdeki genç, aynı zamanda çok idealisttir, vatanseverdir, hasbîdir. Bütün haksızlıkları giderecek güçte olduğuna inanır. Dolayısıyla kendisine aşırı derecede güvenmektedir. Hiçbir karşılık beklemeden davası için, her türlü fedakârlığı yapacak durumdadır.¹⁵²

İnanç konuları, gençlerin düşüncelerinin içinde önceki dönemlere göre daha geniş yer kaplar. Onlar, Allah’ın varlığını kabul etme hususunda fazla güçlük çekmezler. Dinin ahlâk kurallarını gereği gibi benimseyebilecek durumdadırlar. Öyle ki, gençler hiçbir otoritenin ahlâk kurallarının doğruluğunu imandan daha iyi gösteremeyeceğini anlayabilecek çağdadırlar. Onların düşünce ve iradeleri

---

¹⁵¹ Öcal, *age.*, s. 114-115.

¹⁵² Özyılmaz, *age.*, ss. 319-320.

yeterince olgunlaşmıştır. Duyguların çılgınca arzuları yatışmış ve belli bir düzene girmiştir.¹⁵³

Bu dönemde gençlerin dini duygularını geliştiren ve onları dine yaklaştıran bir takım faktörler vardır. Meselâ; Ramazanlardan, Cuma ve dini bayramlardan, Kandil gecelerinden nasiplerini alan gençler, şüphesiz ki dini bakımdan olumlu yönde etkilenirler. Keza onlar, camilerin kendilerine has loş ve lâhutî manzarasından etkilendikleri gibi bir tabiat güzelliğinden, dinledikleri güzel bir Kur'an-ı Kerim'den ve hatta musiki parçasının hoş nağmelerinden de etkilenebilirler. Psikolojik olarak hazır oldukları bir anda ve özellikle bir sabah vaktinde kulaklarına gelen ve güzel sesle okunan bir ezan, gencin içindeki din duygusunu kabartarak, onu Allah'a yaklaştırabilir.¹⁵⁴

B. Gençleri Dine Yaklaştıran ve Dinden Uzaklaştıran Faktörler

Konuyla ilgili yapılmış olan bir araştırmaya göre¹⁵⁵ gençleri dine yaklaştıran ve onları dinden uzaklaştıran faktörler şu şekilde sıralanmıştır:

1. Gençleri Dine Yaklaştıran Faktörler

a. Psikolojik etkenler

- 1) Sonsuzluk duygusu
- 2) Sevgi ve sığınma ihtiyacı
- 3) Güven içinde olma ihtiyacı
- 4) Suçluluk ve günahkârlık duygusu
- 5) Yalnızlık duygusu ve teselli ihtiyacı
- 6) Bedensel ve ruhsal bazı sıkıntılar

---

¹⁵³ Öcal, *age.*, s. 114.

¹⁵⁴ Öcal, *age.*, s. 143.

¹⁵⁵ Hökekleli, *agt.*, s. 29 vd..

b. Zihinsel etkenler

Dinin insana bir dünya görüşü ve yaşama gayesi vermesi bu çağdaki gençleri dine yönelten önemli bir etkidir. Çünkü bu dönemde genç için dünya görüşünü oluşturmak ve yaşam felsefesini belirlemek temel hedeftir.

c. Sosyal etkenler

- 1) Politik ve ideolojik akımlar
- 2) Dine karşı olanların varlığı
- 3) Toplum yapısındaki bozukluklar
- 4) Kur'an Kursları, camiler, dini toplantılar.¹⁵⁶

2. Gençleri Dinden Uzaklaştıran Faktörler

a- Psikolojik etkenler

- 1) Sıkıntılar
- 2) Cinsel arzuların yoğunluğu

b. Zihinsel etkenler

- 1) Yanlış ve Hurafe bilgiler
- 2) Dini anlatım dilinin yetersizliği
- 3) Rehbersizlik

d. Sosyal etkenler

- 1) Müsamahasızlık ve baskı
- 2) Dini konuda desteksizlik
- 3) Modern hayatın çekiciliği
- 4) Teori-pratik çelişkisi
- 5) Dini kötü temsil edenlerin varlığı.¹⁵⁷

---

¹⁵⁶ Hökekleli, *agt.*, ss. 29-34.

Gençlerin genel gelişim ve dini gelişim özellikleri bu şekilde ele alınıp incelendikten sonra konuyu şu şekilde özetlemek mümkündür.

Ergenlik çağı başlangıcında gençlerin dine karşı ilgileri artarken dönemin ortalarına doğru cinsiyet duygusunun uyanması ve değer dünyasının yeterince oluşmaması nedeniyle dine karşı bir ilgisizlik ve tavır alma durumu meydana gelir. Ancak bütün bu olumsuz durumlar, daha önce belirtildiği gibi gençlerin hem genel gelişim hem de dini gelişim özelliklerini bilen ve onlara sevgi ve anlayış çerçevesinde yaklaşan yetişkinlerin rehberliği sayesinde atlatılır. Bu rehberlik olumlu ve yeterli düzeyde yerine getirilirse, dönemin sonuna doğru gencin dini tercihleri netleşmeye başlar. Bu rehberlik sayesinde gençler dine karşı olumsuz tavırlarını bir kenara bırakırlar. Bu devrede gençler, artık dini benimsemiş ve daha önceki bunalım ve şüphelerinden kurtulmuşlardır. Son ergenlik döneminde, kimlik gelişiminde önemli mesafeler katetmiş olan gençler, dini kimliklerinde ve değer anlayışlarında da belli bir olgunluğa ulaşmış ve yetişkinlik hayatı boyunca yerine getirilecek dini davranışları da büyük ölçüde kazanmış olacaklardır.

---

¹⁵⁷ Hökeleli, *agt.*, s. 35-37.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN BULGULARIN ANALİZ VE YORUMU

I. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ BİLGİLER

Bu başlık altında ankete katılan 399 öğrenciye ait kişisel bilgilerle, ailelerinin sosyo-kültürel ve ekonomik durumları ve öğrenim gördükleri Kur'an Kursu ve devam ettikleri programla ilgili bilgilere yer verilecektir.

Bu bölümde cinsiyet, yaş ve öğrenim durumu bağımsız değişken olarak belirlenmiş ve ki-kare testine tabi tutularak diğer değişkenlerle ilişkileri incelenmiştir. Elde edilen bulgularla ilgili çapraz tablolar ekler bölümünde verilmiş ve araştırma bulguları yorumlanırken gerekli atıflar yapılarak kullanılmıştır. Böylece elde edilen verilerin analizinde yüzdelerin gösterilmesinin yanısıra ki-kare testi ile iki değişken arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı da incelenmiştir.

A. Öğrencilerle İlgili Bilgiler

1. Cinsiyet Durumu

Ankete katılan öğrencilerin yaşlarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4: Cinsiyetlerine Göre Dağılım

Cinsiyetiniz?	Sayı	%
Erkek	125	31,4
Bayan	274	68,6
TOPLAM	399	100

Tablo 4'ten de izlenebileceği gibi ankete katılan öğrencilerin %31,4'ü erkek, %68,6'sı bayandır. Araştırma evrenini oluşturan toplam öğrenci sayısını göz önünde bulundurduğumuzda bu oranın yüzdeler olarak örtüştüğünü söyleyebiliriz. Nitekim araştırmanın evreninin oluşturan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımında 9282 toplam öğrencinin %75,7'sini kız öğrenciler, %24,3'ünü ise erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem olarak seçilen erkek öğrencilerin sayısı evrenin yüzdesinin biraz üzerindedir. Bunun nedeni araştırmamızda ergenlik çağındaki öğrencilerin konu edinilmesidir. Evren olarak

belirtilen 9282 öğrencinin içerisinde ergenlik çağını geçmiş bayan öğrenci sayısı yüksek olmasına rağmen erkek öğrencilerin tamamına yakını ergenlik çağındadır. Bu durum dikkate alınarak erkek öğrenci oranı evren yüzdesinin üzerinde tutulmuştur.

Cinsiyete göre dağılımda Türkiye genelinde mevcut son istatistiklere bakıldığında ülke genelindeki toplam Kur'an Kursu öğrencilerinin %91'i bayan, %9'u erkek iken, araştırma yaptığımız bölgede %75'i bayan %25'i erkektir.¹

2. Yaş Durumu

Ankete katılan öğrencilerin yaş durumları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5: Öğrencilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılım

Yaşınız?	Sayı	%
14-16	176	44,2
16-18	120	30
18-21	97	24,3
Cevapsız	6	1,5
TOPLAM	399	100

Ankete katılan öğrencilerden 14-16 yaşında olanların oranı %44,2, 16-18 yaşında olanların oranı %30, 18-21 yaşında olanların oranı ise %24,3'tür. Kur'an Kurslarında 21 yaşın üzerinde öğrenciler de bulunmaktadır. Ancak araştırmamızın sınırlarını ergenlik çağındaki öğrenciler oluşturmaktadır. Bu nedenle sadece ergenlik dönemi olarak kabul edilen 14-21 yaşları arasındaki öğrenciler konu edinilmiştir. Ergenlik sonrası yani yetişkinlik dönemi öğrencileri konumuz dışındadır.

3. Öğrenim Durumu

Ankete katılan öğrencilerin öğrenim durumları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Mezun Oldukları Son Okula Göre Dağılım

Öğrenim durumunuz?	Sayı	%
İlköğretim	351	88
Başka	44	11
Cevapsız	4	1
TOPLAM	399	100

¹ DİB 2008 Yılı İstatistikleri, Ankara, 2009, s. 114-115

Bu soruda ankete katılan öğrencilerin öğrenim durumları, İlköğretim ve Başka seçenekleri altında gruplandırılmıştır. Tablo 6'dan da izlenebileceği gibi öğrencilerin çoğunluğunu oluşturan %88'lik kısmı İlköğretim seçeneğini, %11'i ise Başka seçeneğini işaretlemişlerdir.

Anket formlarında yapılan detay analizlerinde “Başka” seçeneğini işaretleyen öğrencilerin %61,4'ü Lise, %34,1'i İmam Hatip Lisesi, %4,5'i Kız Meslek Lisesi mezunu olduklarını belirtmişlerdir.

4. Mezuniyet Derecesi

Ankete katılan öğrencilerin mezuniyet dereceleri Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Mezuniyet Derecelerine Göre Dağılım

Mezuniyet dereceniz?	Sayı	%
Pekiyi	74	18,5
İyi	118	29,6
Orta	90	22,6
Cevapsız	117	29,3
TOPLAM	399	100

Tabloya göre öğrencilerin %29,6'sı “iyi”, %22,6'sı “orta”, %18,5'i ise “pekiyi” dereceyle mezun olmuşlardır. Ankete katılan öğrencilerin %29,3'ü ise bu soruyu boş bırakmışlardır. Soruya cevap vermeyen öğrencilerin mezuniyet dereceleri muhtemelen belirtilen derecelerin altıdır. Verilen cevaplar dikkate alındığında öğrencilerin yarıya yakınının mezuniyet dereceleri itibariyle iyi olduğu görülmektedir.

Kur'an Kurslarıyla ilgili yapılan başka araştırmalarda öğrencilerin “pekiyi” ve “iyi” dereceyle mezun olma durumları araştırmamıza göre daha yüksek bulunmuştur.²

Araştırmalarda kur'an Kursu öğrencileri arasında mezuniyet dereceleri bakımından görülen farklılığın araştırmanın yapıldığı tarih ve bölgesel faktörlerden kaynaklandığı düşünülebilir.

² Bayraktar, *age*, s. 8; Yaşar Yürük, *Kur'an Kursu Öğrencilerinin Psiko-Sosyal Problemleri*, (basılmamış yüksek lisans tezi), OMÜSBE, Samsun 1992, s. 23; Koç, *age*, s. 44-45.

B. Öğrencilerin Aileleri İle İlgili Bilgiler

1. Ailenin Yaşadığı Yer

Öğrencilerin ailelerinin yaşadığı yer Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8: Ailelerinin Yaşadığı Göre Dağılım

Ailenin yaşadığı yer?	Sayı	%
Köy-Belde	260	65,1
İlçe merkezi	74	18,5
İl merkezi	62	15,4
Yurt dışı	-	-
Cevapsız	3	1
TOPLAM	399	100

Tabloya göre öğrencilerin %65,1’inin ailesi köy ya da beldelede yaşamaktadır. Bu oran örneklemin yarıdan fazlasına karşılık gelmektedir.. Ailesi İlçe merkezinde yaşayanların oranı %18,5, İl merkezinde yaşayanların oranı ise %15,4’tür. Yurt dışı seçeneğini ise işaretleyen olmamıştır.

Bu bulgu, öğrencilerin genelde kırsal kesimde yaşayan ailelere mensup oldukları yönündeki hipotezimizi desteklemektedir.

2004 yılında aynı bölgede yapılan bir araştırmada “köy-belde” seçeneği biraz düşük (%50,1) olmakla beraber benzer sonuçlar bulunmuştur.³

2. Annelerin Öğrenim Durumu

Ankete katılan öğrencilerin annelerinin öğrenim durumları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 9: Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılım

Annelerin öğrenim durumu?	Sayı	%
Okur-yazar değil	149	37,4
İlkokul mezunu	218	54,6
Ortaokul mezunu	23	5,8
Lise veya dengi okul mezunu	6	1,5
Üniversite/Yüksek okul mezunu	1	0,2
Cevapsız	2	0,5
TOPLAM	399	100

³ Koç, *age.*, s. 45.

Tabloya göre araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin %54,6'sı İlkokul mezunudur, %37,4'ü ise okur-yazar değildir. Annelerin %5,8'i Ortaokul, %1,5'i Lise ve %0,2'si Üniversite/Yüksek okul mezunudur.

Bu bulgu, Kur'an Kursu öğrencilerinin kültürel bakımdan orta ve alt düzeyde olan aile çevrelerinden geldikleri yönündeki hipotezimizi desteklemektedir.

3. Babaların Öğrenim Durumu

Ankete katılan öğrencilerin babalarının öğrenim durumları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 10: Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Dağılım

Babanızın öğrenim durumu?	Sayı	%
Okur-yazar değil	18	4,5
İlkokul mezunu	227	57
Ortaokul mezunu	66	16,5
Lise veya dengi okul mezunu	57	14,3
Üniversite/Yüksek okul mezunu	27	6,7
Cevapsız	4	1
TOPLAM	399	100

Tablo dan da izlenebileceği gibi ankete katılan öğrencilerin babaların%57'si İlkokul, %16,5'i Ortaokul, %14,3'ü Lise, %6,7'si Üniversite/Yüksek okul mezunudur. %4,5'i ise okur-yazar değildir.

Bu bulgu, Kur'an Kursu öğrencilerinin kültürel bakımdan orta ve alt düzeyde olan aile çevrelerinden geldikleri yönündeki hipotezimizi desteklemektedir.

4. Annelerin Mesleği

Ankete katılan öğrencilerin annelerinin mesleği şöyledir:

Tablo 11: Annelerinin Mesleğine Göre Dağılım

Annenizin mesleği	Sayı	%
Ev kadını	393	98,4
İşçi	3	0,8
Memur	-	-
Serbest meslek	3	0,8
Çiftçi	-	-
Emekli	-	-
Başka	-	-
Cevapsız	-	-
TOPLAM	399	100

Tabloya göre annelerin %98,4'ü ev hanımı, %0,8'i İşçi, %0,8'i serbest meslek grubundadır.

Kur'an Kurslarıyla ilgili yapılan diğer çalışmalarda da annelerin çoğunluğunun mesleği "ev hanımı" olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴ Ancak bizim araştırmamızda bu oran çok daha yüksektir. Bu durum, bölgesel faktörlerden kaynaklanabileceği gibi ailelerin çoğunluğunun daha önceki sorularda görüldüğü üzere "köy ve belde"lerde ikamet etmesi de etkili olabilmektedir.

5. Babaların Mesleği

Ankete katılan öğrencilerin babalarının mesleği ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 12: Babaların Mesleğine Göre Dağılımları

Babanızın mesleği?	Sayı	%
İşçi	74	18,5
Memur	53	13,2
Serbest Meslek	155	39
Çiftçi	46	11,5
Emekli	56	14
Başka	-	-
TOPLAM	399	100

Tablo 12'den de izlenebileceği gibi babaların meslek durumu şu şekildedir: %39'u Serbest meslek, %18,5'i İşçi, %14'ü emekli, %13,2'si Memur, %11,5'i Çiftçidir.

Bu konuda yapılmış başka araştırmalarda Kur'an Kursu öğrencilerinin babalarının meslek durumu genelde esnaf, çiftçi ve işçi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵

Bölgede daha önce yapılan araştırmada ise benzer sonuçlar elde edilmiştir.⁶

⁴ Bayraktar, *age.*, s. 11; Ay, *age.*, s. 50; Yusuf Genç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Toplum*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Sakarya 1997, s. 54; Koç, *age.*, s. 49.

⁵ Bayraktar, *age.*, s. 12; Ay, *age.*, s. 50; Şen *agt.*, s. 35; Genç, *agt.*, s.54; Büyükdinç, *agt.*, s. 35.

⁶ Koç, *age.*, s. 50.

6. Ailenin Ekonomik Durumu

Ailenin ekonomik durumu ile ilgili veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo13: Öğrencilerin Ailelerinin Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı

Ailenizin ekonomik durumu?	N	%
Zayıf	28	7
Orta	192	48,1
İyi	170	42,7
Çok İyi	9	2,2
Cevapsız	-	-
TOPLAM	399	100

Tablodan da izlenebileceği gibi ankete katılan öğrencilerin ailelerinin ekonomik durumları “orta” ve “iyi” seçeneklerinde yoğunlaşmıştır. Ailesinin ekonomik durumunu “orta” olarak işaretleyenler %48,1 ile en yüksek orana sahiptir. Bunu, ailesinin durumunu “iyi” olarak tanımlayanlar izlemektedir ki bu oran %42,7’dir. Ailesinin ekonomik durumunu “zayıf” olarak tanımlayanların oranı %7, “çok iyi” olarak tanımlayanların oranı ise %2,2’dir.

Bu bulgu, Kur’an Kursu öğrencilerinin çoğunluğunun ekonomik bakımdan orta ve alt düzeyde olan ailelere mensup oldukları yönündeki hipotezimizi desteklemektedir.

Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda da Kur’an Kursu öğrencilerinin çoğunun ailelerinin “orta” gelir grubuna mensup olduğu belirlenmiştir.⁷

Araştırmamızda “iyi” seçeneğini işaretleyenlerin oldukça yüksek olmasında bölgesel faktörlerin ve gelir kaynaklarının çeşitliliği etki etmektedir.

C. Öğrencilerin Okudukları Kur’an Kursuyla İlgili Bilgiler

1. Kur’an Kursunun Bulunduğu Yer

Ankete katılan öğrencilerin okudukları kursun bulunduğu yere göre dağılımları Tablo14’de gösterilmiştir.

⁷ Ay, *age.*, s. 52; Genç, *agt.*, s. 55.

Tablo 14: Okudukları Kur'an Kursunun Bulunduğu Yere Göre Dağılım

Okuduğunuz Kur'an Kursunun bulunduğu yer?	Sayı	%
Köy	135	33,9
Belde	88	30,1
İlçe merkezi	120	22
İl merkezi	56	14
TOPLAM	399	100

Araştırmamıza katılan öğrencilerin %77,8'i köy, %44,2'si belde %37,1'i ilçe merkezi ve %4,4'ü il merkezlerindeki Kur'an Kurslarında öğrenim görmektedirler.

2008 yılı istatistiklerine göre Trabzon ilinde 150 Kur'an Kursu bulunmakta, bu kursların 45'i İl ve İlçe merkezlerinde, 42'si Beldelerde, 63'ü Köylerde. Rize ilinde ise, toplam 69 Kur'an Kursu bulunmakta, bu kursların 21'i İl ve İlçe merkezlerinde, 11'i Beldelerde, 37'si Köylerde.⁸

İl merkezlerinde çoğunlukla yetişkinlerin devam ettiği gündüzlü öğrenim yapılan kurslar mevcuttur. Köy ve beldelerdeki kurslar, yatılı ve hafızlığa çalışan öğrenciler de genellikle bu kurslarda öğrenim görmektedirler. Nitekim aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi araştırmamıza katılan öğrencilerin büyük bir kısmı yatılı kurslara devam etmektedir.

2. Öğrencilerin Kursa Devam Ederken Kaldıkları Yer

Ankete katılan öğrencilerin kursa devam ederken kaldıkları yer Tablo 15'de gösterilmiştir

Tablo 15: Okudukları Kursa Devam Ederken Kaldıkları Yere Göre Dağılım

Kursa Devam Ederken Kaldığımız Yer?	Sayı	%
Aile yanı	42	10,5
Yatılı	352	88,2
Akraba yanı	3	0,8
Öğrenci evi	2	0,5
Başka	-	-
Cevapsız	-	-
TOPLAM	399	100

Buna göre öğrencilerin %88,2'si yatılı, %10,5'i aile yanı, %0,8'i akraba yanı, %0,5'i öğrenci evinde kalmaktadır.

⁸ DİB 2008 Yılı İstatistikleri, Ankara, 2009, s. 116.

3. Masraflarını Nasıl Karşıladıkları

Ankete katılan öğrencilerin Kurs tahsili esnasında masraflarını nasıl karşıladıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo16: Kurs Tahsili Esnasında Masraflarını Karşılama Durumuna Göre Dağılım

Kurs tahsili esnasında masraflarınızı nasıl karşılıyorsunuz?	Sayı	%
Ailem karşılıyor	332	83,3
Akrabalarım karşılıyor	2	0,5
Burs vb. alıyorum	54	13,5
Başka	-	-
Cevapsız	11	2,8
TOPLAM	399	100

Tabloya göre öğrencilerin %83,3'ünün masraflarını aileleri karşılamaktadır. %13,5'i "burs vb alıyorum" seçeneğini işaretlemişlerdir. Öğrencilerin %0,5'inin ise masrafları ise akrabaları tarafından karşılanmaktadır.

Konuyla ilgili bölgede yapılan araştırmada, kurs tahsili esnasında masraflarının aileleri tarafından karşılandığını söyleyenlerin oranı bizim araştırmamızla aynıdır. Masraflarının akrabaları tarafından karşılandığını veya burs vb yardım aldığını söyleyenlerin oranında da kısmî benzerlikler mevcuttur.⁹

4. Kursta Devam Ettikleri Program Türü

Devam ettikleri program ile ilgili durumları Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17: Devam Ettikleri Programa Göre Dağılım

Kurstaki Öğrenim Durumunuz?	Sayı	%
Yüzünden Kur'an okuma programındayım	237	59,4
Hafızlık yapıyorum	128	32,1
Hafızlığımı tamamladım	34	8,5
Cevapsız	-	-
TOPLAM	399	100

Tabloya göre öğrencilerin %59,4'ü yüzünden Kur'an Okuma Programına, yaklaşık %32'si ise Hafızlık Programına devam etmektedir. %8,5'i ise hafızlığını tamamlamıştır.

⁹ Koç, *age*, s. 55.

II. ÖĞRENCİLERİN KUR'AN KURSLARI VE BURALARDA YAPILAN EĞİTİM ÖĞRETİMİLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ, SORUNLARI VE BEKLENTİLERİ

Günümüzde öğrenci merkezli eğitim anlayışlarında öğrenciyi çeşitli yönlerden tanıyarak eğitim ortamlarını ona göre düzenlemenin gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Bu yaklaşıma göre eğitim-öğretim faaliyetleri plânlanırken, değişen şartlara ve yeni gelişmelere bağlı olarak öğrencilerin ne tür sorunları, istek ve ihtiyaçları olduğunun belirlenmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu başlık altında öğrencilerin Kur'an Kursuna gelmeden önce ve geldikten sonraki düşünce ve kanaatleri, öğreticilerle ilişkileri, program ve uygulanmasına ilişkin yaklaşımları ve Kur'an Kurslarının öğrencilerin dini duygu ve yaşayışlarına etkisi gibi hususlar incelenecektir.

A. Öğrencilerin Kur'an Kursuna Gelmeden Önce ve Geldikten Sonraki Düşünce ve Kanaatleri

1. İlköğretimden Sonra Gitmek İstedikleri Öğretim Kurumu

İlköğretimden sonra en çok gidilmek istenen öğretim kurumu Tablo 18'de gösterilmiştir.

Tablo 18: İlköğretimden Sonra Gitmek İstedikleri Öğretim Kurumuna Göre Dağılım

İlköğretimden sonra gitmeyi en çok arzu ettiğiniz öğretim kurumu hangisi idi?	Sayı	%
Kuran Kursu	195	48,9
İmam Hatip Lisesi	70	17,6
Lise	58	14,5
Anadolu Lisesi	42	10,5
Başka	22	5,5
Cevapsız	12	3
TOPLAM	399	100

Buna göre ilköğretimden sonra en çok gidilmek istenen öğretim kurumu %48,9 ile Kur'an Kursu, %17,6 ile İmam Hatip Lisesi, %14,5 ile Lise, %10,5 ile Anadolu Lisesi olmuştur. Başka seçeneğini işaretleyenlerin oranı ise %5,5'tir.

Anket formlarında yapılan detay analizlerde "Başka" seçeneğini işaretleyen öğrencilerin %40'ı Sağlık Meslek Lisesi, %22,7'si Anadolu Öğretmen Lisesi, %18,1'i Polis Okulu, %9,1'i Kız Meslek Lisesi, %4,5'i Fen Lisesi olarak tercihlerini belirtmişlerdir.

Cinsiyet ile ilköğretimden sonra gidilmek istenen okul arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu $p<0.001$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Buna göre erkek öğrenciler %67,2 oranında Kur'an Kursunu tercih etmişlerdir. Bayan öğrenciler %40,9 oranında yine Kur'an Kursunu tercih etmelerine rağmen erkek öğrencilerle aralarında önemli bir oran farkı göze çarpmaktadır. Buna karşılık İlköğretimden sonra gidilmek istenen okul olarak İmam Hatip Lisesini tercih eden kız öğrenciler %21,2 iken, erkek öğrenciler %9,6'dır.¹³

Öğrencilerin yaşları ve ilköğretimden sonra en çok gitmek istedikleri okul arasındaki ilişki de yine ki-kare testi sonucu $p<0.001$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu sonuca göre 14-16 yaş grubundakiler %58,5 oranında Kur'an Kursunu işaretlemişlerdir. Bu gruptakilerin Liseyi tercih etme oranları %13,6, İmam Hatip Lisesini tercih etme oranları %11,9, Anadolu Lisesini tercih etme oranları %8,5'tir.

16-18 yaş grubundakiler %47,5 oranında Kur'an Kursunu tercih etmişlerdir. Kur'an Kursunu, %20 ile İmam Hatip Lisesi, %14,2 ile lise, %11,7 ile Anadolu Lisesi izlemiştir.

18-21 yaş grubundaki öğrenciler %32,7 oranında Kur'an Kursunu, %24,5 oranında İmam Hatip Lisesini %16,3 oranında Liseyi, %13,3 ile Anadolu Lisesini tercih etmişlerdir.¹⁴

---

¹³ bk. Ek 1 /Çapraz Tablo 1.

¹⁴ bk. Ek 1 /Çapraz Tablo 2.

Öğrenim durumu ile ilköğretimden sonra en çok gidilmek istenen öğrenim kurumu arasındaki ilişki $p<0.001$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. İlköğretim mezunu öğrencilerin %52,7'si Kur'an Kursunu, %16,7'si İmam Hatip Lisesini, %13 ile Liseyi, %10,2 ile Anadolu Lisesini tercih etmişlerdir.

Başka seçeneğini işaretleyen ve çeşitli liselerden mezun olan öğrencilerin %27,3'ü Liseyi, %22,7'si İmam Hatip Lisesini, %20,5'i Kur'an Kursunu, %11,4'ü Anadolu Lisesini tercih etmişlerdir.¹⁵

Bu sonuçlara göre erkek öğrencilerin ilköğretimden sonra Kur'an Kursunu tercih etme oranları kız öğrencilerden daha fazladır. Öğrencilerin yaşları ile Kur'an Kursunu tercih etmeleri arasında ters orantı söz konusudur. Buna göre yaş düzeyi yükseldikçe öğrencilerin Kur'an Kursunu tercih etmeleri düşmektedir. Öğrenim durumu ile ilköğretimden sonra Kur'an Kursunu tercih etme arasında da benzer bir durum söz konusudur. Nitekim ilköğretim mezunu öğrencilerin yarıdan fazlası Kur'an Kursuna gelmek isterken Lise mezunu olanların ancak 1/4'ü Kur'an Kursunu tercih etmektedirler. Bu verilerden yola çıkılarak öğrencilerin eğitim durumu yükseldikçe Kur'an Kursunu tercih etme oranlarının düştüğü söylenebilir.

2. Kur'an Kursuna Gelmekte Kararlılık Durumları

Öğrencilerin Kur'an Kursuna gelme hususundaki kararlılıkları Tablo 19'da verilmiştir

Tablo 19: Kur'an Kursuna Gelmekte Kararlılık Durumları ile İlgili Dağılım

Başka bir okula gitme imkânınız olsaydı yine de Kur'an Kursuna gelir miydiniz?	Sayı	%
Kesinlikle gelirdim	162	40,6
Gelirdim	127	31,8
Belki gelirdim	77	19,2
Gelmezdim	25	6,2
Asla gelmezdim	5	1,2
Cevapsız	3	1
TOPLAM	399	100

¹⁵ bk. Ek 1 /Çapraz Tablo 3.

Buna göre ankete katılan öğrencilerin %40,6'sı “kesinlikle gelirdim”, %31,8'i “gelirdim”, %19,2'si “belki gelirdim” seçeneklerini işaretlemiştir. Olumsuz görüş bildirenlerin oranı ise %6,2 “gelmezdim”, %1,2'si “asla gelmezdim” şeklinde olmuştur.

Buna göre, ankete katılan öğrencilerin %72,4'ü başka bir imkânı olsaydı bile Kur'an Kursuna gelme konusunda kararlı bir tutum sergilemiştir. Öğrencilerin %19'u kararsız bir tutum içerisinde iken sadece %7,5'i bu konuda olumsuz görüş belirtmişlerdir. Bu sonuç, öğrencilerin Kur'an Kursuna genellikle kendi istekleriyle geldiğine dair hipotezimizi destekler niteliktedir.

Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda kararlı bir tutum sergileyenlerin oranı daha yüksek, olumsuz görüş bildirenlerin oranı daha düşük bulunmuştur.¹⁶

3. Kur'an Kursuna Gelmelerinde Etkili Olan Kişiler

Ankete katılan öğrencilerin Kur'an Kursuna gelmelerinde kimin etkili olduğu Tablo 20'de verilmiştir.

Tablo 20: Kursa Gelmelerinde Kimin Etkili Olduğuna Dair Dağılım

Kur'an Kursuna gelmenizde kim etkili oldu?	Sayı	%
Tamamen kendi isteğimdi	200	50,1
Ailem	162	40,6
Arkadaşlarım	11	2,8
Öğretmenlerim	9	2,2
Akrabalarım	15	3,8
Cevapsız	2	0,5
TOPLAM	399	100

Ankete katılan öğrencilerin %50,1'i kursa kendi istekleriyle, %46,6'sı kursa ailesinin etkisiyle, %3,8'i akrabalarının etkisiyle, %2,8'i arkadaşlarının etkisiyle, %2,2'si öğretmenlerinin etkisiyle kursa geldiklerini belirtmişlerdir.

Bu bulgu öğrencilerin Kur'an Kursuna genellikle kendi istekleriyle geldiklerine dair hipotezimizle paralellik arz etmektedir.

¹⁶ Bayraktar, *age.*, s. 28; Ay, *age.*, s. 64.

¹⁹ bk. Ek 1 /Çapraz Tablo 4, 5, 6.

Kur'an Kursuna gelmede kimin etkili olduğu sorusunun; cinsiyet, yaş ve öğrenim durumu olarak belirlenen bağımsız değişkenlerle uygulanan ki-kare testi sonucu anlamlı çıkmamıştır.¹⁹

Konuyla ilgili araştırmalarda da öğrencilerin çoğunluğu “kendi istekleriyle” kursa geldiklerini belirtmişlerdir. Bu seçeneği aile isteğiyle gelenler takip etmekte, bu iki seçenek dışındakilerin toplamı ise % 10'dan azdır.²⁰

4. Kur'an Kursuna Gelme Amaçları

Ankete katılan öğrencilerin kursa gelmelerinde etkili olan faktörler Tablo 21'de verilmiştir.

Tablo 21: Kursa Gelmelerinde Etkili Olan En Önemli Faktörlere Göre Dağılım

Kur'an Kursuna gelmenizdeki etkili olan faktörler nelerdir?	Sayı	%
Kur'an'ı doğru okumayı öğrenmek	207	51,8
Temel dini ve ahlâkî bilgileri öğrenmek	115	28,8
İbadetler için gerekli olan sure ve duaları ezberlemek ve bunların meallerini öğrenmek	90	22,5
Hz. peygamberi tanımak ve onu sevmek	86	21,5
Hafızlık yapmak	211	52,8
İleride yapmayı düşündüğüm din hizmetleri mesleğine hazırlanmak	140	35
Başka okullara gitme imkânı bulamamak	11	2,7
Sadece ailemin arzusunu yerine getirmek	23	5,7
Cevapsız	-	-
TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI	399	

Bu soruda birden fazla seçenek işaretlendiği için her seçeneğin oranı ankete katılan toplam öğrenci sayısına göre ayrı ayrı hesaplanmıştır. Tablodan da izlenebileceği gibi öğrencilerin %52,8'i Kur'an Kursuna “hafızlık yapmak” için gelmiştir. Bu seçeneği %51,8 ile “Kur'an'ı doğru okumayı öğrenmek”, %35 ile “ileride yapmayı düşündüğüm din hizmetleri mesleğine hazırlanmak”, %28,8 ile “temel dini ve ahlâkî bilgileri öğrenmek”, %22,5 ile “ibadetler için gerekli olan

²⁰ Bayraktar, *age.*, s. 29; Ay, *age.*, s. 63; Ayhan Ergün, *Kur'an Kursu Öğrencilerinde Dini Tutum ve Davranışlar*, (basılmamış yüksek lisans tezi), SDÜSBE, Isparta 2002, s. 26; Koç, *age.*, s. 62.

sure ve duaları ezberlemek ve bunların meallerini öğrenmek” seçenekleri takip etmektedir. Öğrencilerin, %21,5 ile Hz Peygamberi tanımak ve onu sevmek”, %5,7’si ailenin arzusunu yerine getirmek, %2,7’si ise başka okullara gitme imkânı bulamama nedeniyle kursa gelmiştir.

Bu bulgu, ergenlik çağındaki Kur’an Kursu öğrencilerinin büyük bir bölümünün hafızlık yapmayı düşündükleri yönündeki hipotezimizi desteklemektedir.

Öğrencilerin yarıdan fazlası “hafızlık yapmak” amacıyla Kur’an Kursuna gelmişlerdir. Konuyla ilgili olarak yapılan diğer araştırmalarla karşılaştırıldığında bu oldukça yüksek bir orandır. Bu araştırmalarda öğrenciler kursa gelmedeki en önemli amaçlarının “Kur’an okumayı öğrenmek” olduğunu belirtmişlerdir.²¹

Hafızlık yapmak isteyen öğrencilerin bu denli yüksek oluşu araştırmamızı ergenlik çağı ile sınırlandırmış olmamızın etkisi büyüktür. Bir başka etki ise, bölgenin hafızlık konusunda köklü bir geçmişe sahip olması ve bu kültürün günümüzde de etkisini devam ettirmesidir.

Kursa gelme amaçlarının ikincisi “Kur’an okumayı öğrenmek”, üçüncüsü ise “İleride yapmayı düşündüğüm din hizmetleri mesleğine hazırlanmak” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu seçeneğe göre öğrencilerin %35’i ilerde din hizmetleri mesleğini seçmeyi düşünmektedir. Kur’an Kursuna da bu mesleğe hazırlanmak için gelmişlerdir.

“Sadece ailesinin arzusunu yerine getirmek için” veya “Başka okullara gitme imkânı bulamamak” seçenekleri oldukça azdır. Konuyla ilgili yapılan başka bir araştırmada ailenin isteğini yerine getirme seçeneği bizim araştırmamıza nazaran oldukça yüksektir.²²

---

²¹ Bayraktar, *age.*, s. 35; Ay, *age.*, s. 65; Şen, *agt.*, s. 25; Genç, *agt.*, s. 65.

²² Ay, *age.*, s. 65.

5. Kursa Gelirken ve Geldikten Sonraki Duyguları

Ankete katılan öğrencilerin kursa gelirken ve geldikten sonraki duyguları Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo22 Kurla İlgili Kanaatlerine Göre Dağılım

Şu anda kurs ile ilgili kanaatleriniz nedir?	Sayı	%
İsteyerek geldim ve memnunum	302	75,7
İsteyerek geldim ama memnun değilim	40	10
İstemeyerek geldim ama memnunum	50	12,5
İstemeyerek geldim ve memnun değilim	7	1,8
Cevapsız	-	-
TOPLAM	399	100

Tabloya göre öğrencilerin büyük bir bölümü (%75,7’si) Kur’an Kursuna “isteyerek geldiklerini ve kurstan memnun olduklarını” belirtmişlerdir. “İstemeyerek geldim ama memnunum” diyenlerin oranı da %12,5’tir. Bu oran öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun kursla ilgili şu andaki kanaatlerinin olumlu olduğunu göstermektedir. “İsteyerek geldiğini ancak memnun olmadığını” belirtenlerin oranı %10, “istemeyerek geldiğini ve memnun olmadığını” belirtenlerin oranı sadece %1,8’dir.

Bu bulgu öğrencilerin çoğunluğunun Kur’an Kursunda bulunmaktan memnun oldukları yönündeki hipotezimizi desteklemektedir.

6. Kurs Disiplini Hakkındaki Görüşleri

Ankete katılan öğrencilerin kurs disiplini hakkındaki düşünceleri Tablo 23’de verilmiştir.

Tablo 23: Kursun Disiplini Hakkındaki Düşüncelerine Göre Dağılım

Kur’an Kursundaki disiplin anlayışını nasıl buluyorsunuz?	Sayı	%
Çok İyi	144	36
Biraz iyi ve faydalı buluyorum	182	45,6
Oldukça sert ve katı buluyorum	17	4,3
Biraz sert ve katı buluyorum	27	6,8
Başka	17	4,3
Cevapsız	12	3
TOPLAM	399	100

Buna göre öğrencilerin %45,6’sı “biraz iyi ve faydalı buluyorum”, %36’sı “çok iyi” seçeneğini işaretlemişlerdir. Buna göre öğrencilerin büyük

çoğunluğunun Kur'an Kurslarının disiplini hakkında olumlu düşüncelere sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Ankete katılan öğrencilerin %6,8'i "biraz sert ve katı buluyorum", %4,3'ü "oldukça sert ve katı buluyorum" seçeneklerini işaretlemişlerdir.

Anket formlarında yapılan detay analizlerinde "Başka" seçeneğini işaretleyen %4,3'lük kısım ise Kur'an Kursunun disiplinini "yetersiz" ve "iyi değil" şeklinde tanımlamışlardır.

Bu sonuçlara göre öğrencilerin çoğunluğunun kursun disiplininden memnun oldukları ve bu konuda sıkıntı yaşamadıkları görülmektedir. Kursun disiplinin çok sıkı olduğunu söyleyen öğrenciler %10 civarındadır. Buna karşılık yaklaşık %5'lik bir kısımda kursun disiplininin istenen düzeyde olmadığını belirtmişlerdir.

Ergenlik döneminde kurallara ve otoriteye karşı olan öğrenciler bu konuda farklı bir tutum sergileyerek disiplinin var olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu duruma, öğrencilerin çoğunluğunun yatılı olması ve herhangi bir disiplinsizlik durumunda kendilerinin de bundan olumsuz etkilenmesi neden olabilir.

7. Kursta En Fazla Eksiklik Hissedilen Konular

Ankete katılan öğrencilerin Kur'an Kursunda en çok eksiklik hissettikleri konular ile ilgili dağılımları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 24: Kursta En Çok Eksiklik Hissettiği Konulara Göre Dağılım

Kur'an Kursunda en çok eksiklik hissettiğiniz konular nelerdir?	Sayı	%
Kurs binasının fizikî yetersizliği	30	7,5
Aşçı -temizlikçi-bekçi vb. eleman eksikliği	93	23,3
Oyun bahçesi kantin, bilgisayar lâboratuvarı vb alanların eksikliği	134	33,6
Kültürel faaliyetlerin bulunmayışı	61	15,3
Mezuniyet sonrası durum belirsizliği	31	7,8
Cevapsız	50	12,5
TOPLAM	399	100

Tablodan da izlenebileceği gibi %33,6 ile "Oyun bahçesi, kantin, Bilgisayar lâboratuvarı vb alanların eksikliği", %23,3 ile "Aşçı -temizlikçi-bekçi vb eleman eksikliği", %15,3 ile "kültürel faaliyetlerin bulunmayışı", %7,8 ile "mezuniyet

sonrası durum belirsizliği”, %7,5 ile “kurs binasının fizikî yetersizliği” öğrencilerin kurslarda eksiklik hissettiği konular arasında yer almıştır.

Elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin yarıya yakını kurs binalarının fizikî veya teknik eksikliğini en önemli sorun olarak görmektedir. Bunları eleman eksikliği takip etmektedir. Bu bulgu, kurs binalarının oyun alanları, bilgisayar laboratuvarı kütüphane vb. yönlerden yeterli olmadığına dair hipotezimizi desteklemektedir.

Konuyla ilgili bir başka araştırmada Kur’an Kursu öğretmenlerine görev yaptıkları Kursun eğitim ve sağlık açısından yeterli olup olmadığı sorulmuş ve öğretmenlerin yaklaşık %50’si “yeterli olmadığı” yönünde görüş bildirmişlerdir.²³

Öğrencilerin en çok yakındığı konulardan birisi de aşçı temizlikçi, kaloriferci vb eleman eksikliğidir. Konuyla ilgili araştırmalar bu konuyu dile getirmesine²⁴ rağmen henüz bir önlem alınmış değildir.

8. Kursta Olmasını İstedikleri Ders Dışı Etkinlikler

Ankete katılan öğrencilerin Kur’an Kurslarında ders dışı ne tür faaliyetler istedikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 25: Kursta Olmasını İstedikleri Etkinliklere Göre Dağılım

Kursunuzda ne tür etkinliklerin olmasını isterdiniz?	Sayı	%
Bilgisayar-internet kullanımı	81	20,3
Belli aralıklarla ders dışı dini programlar yapılmasını	105	26,3
Piknik ve geziler düzenlenmesini	107	26,8
Kurslar arası bilgi, şiir- kompozisyon yarışmaları gibi kültürel etkinlikler ve çeşitli sportif faaliyetler düzenlenmesini	67	16,8
Başka	-	-
Cevapsız	39	9,8
TOPLAM	399	100

Tabloya göre öğrencilerin %26,8’i “piknik ve geziler düzenlenmesini”, %26,3’ü “Belli aralıklarla ders dışı dini programlar yapılmasını”, %20,3’ü

²³ Ramazan Buyrukçu, *Kur’an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2001, s. 150.

²⁴ Ay, *age.*, s. 94.

²⁶ bk. Ek1 /Çapraz Tablo 7.

“bilgisayar-internet kullanımı”, %16,8’i ise “kurslar arası bilgi, şiir- kompozisyon yarışmaları gibi kültürel etkinlikler ve çeşitli sportif faaliyetler düzenlenmesini” istemektedir.

Öğrenciler Kur’an Kurslarında ders dışı çeşitli kültürel ve sportif faaliyetlerin olmasını istemektedir. Yukarıda sıralanan faaliyetler birbirine yakın oranla dile getirilmiştir. En çok istenen faaliyetler ise “gezi düzenlenmesi ve ders dışı dini programların olmasıdır.” Bu bulgu, kurslarda mevcut eğitimin yanında çeşitli faaliyetlerin düzenlenmesi gerektiğine dair hipotezimizi desteklemektedir.

Öğrencilerin çoğunluğunun yatılı olduğu dikkate alınırsa bu bulgu, oldukça normal bir durumdur. Öğrenciler yatılı ortamda uzun süre kalmakta, değişik ortamlar ve değişik programlar istemektedirler. İllerde müftülüklerce belli aralıklarla düzenlenen konferanslar, kandil gecesi programları vb. programlarla bu isteğin karşılanması mümkündür. İlçelerde ise bu istek ancak öğrencileri il merkezine taşımak gibi zor bir şekilde karşılanabilmektedir. Belde ve köylerdeki Kur’an Kurslarında bu durum daha da çıkmaza girmektedir. Yetkililerin bu durumu da dikkate alarak özellikle köy ve beldelerdeki öğrencileri bu programlara götürmeleri veya bizzat bu programları Kur’an Kurslarında yapmaları bu eksikliği belli ölçüde telafi edebilecektir.

9. Kursu Bitirdikten Sonra Ne Yapmayı Düşündükleri

Öğrencilerin kurs eğitiminden sonra ne yapmak istedikleri ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 26: Kurs Öğreniminden Sonra Yapmak İstediklerine Göre Dağılım

Kursu bitirdikten sonra ne yapmayı düşünüyorsunuz?	Sayı	%
İmam-Hatip Lisesine gitmeyi	138	34,6
Herhangi bir Liseye gitmeyi	7	1,8
Açıköğretim Lisesine gitmeyi	29	7,3
Şartlarıma uygun herhangi bir işe girmeyi	56	14
Özel işlerimle meşgul olmayı	23	5,8
Hiçbir fikrim yoktur	70	17,5
Başka	42	10,5
Cevapsız	34	8,5
TOPLAM	399	100

Tabloya göre öğrencilerin %34,6’sı “İmam-Hatip Lisesine gitmeyi” düşünmektedir. %17,5’inin ne yapacağı hakkında “hiçbir fikri yoktur”. Öğrencilerin %14’ü “şartlarıma uygun herhangi bir işe girmeyi”, %7,3’ü “Açıköğretim Lisesine gitmeyi”, %5,8’i “Özel işlerimle meşgul olmayı”, %1,8’i “Herhangi bir Liseye

gitmeyi” düşünmektedir. Ankete katılan öğrencilerin %10,5’i “Başka” seçeneğini işaretlemişlerdir.

Anket formlarında yapılan detay analizlerde “Başka” seçeneğini işaretleyen öğrencilerin %59,5’i “sınavlara hazırlanıp Kur’an Kursu öğreticisi veya din görevlisi olmak” istediklerini belirtmişlerdir. %23,8’i “üniversite okumak” istediklerini ve %16,6’sı “ilimlerini artırmayı ve dine hizmet etmeyi” düşündüklerini belirtmişlerdir.

Kurs öğreniminden sonra yapılması plânlanan iş ile cinsiyet arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu $p<0.001$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Erkek öğrencilerin %68’i, kız öğrencilerin %36,1’i öğrenimlerine devam etmeyi düşünmektedirler. Erkek öğrencilerin çoğunluğu öğrenimlerine devam etmeyi düşünürken kız öğrencilerin çoğunluğu ise öğrenime devam etme dışında sıralanan faaliyetleri düşünmektedir.²⁶

Kız öğrencilerin %23,4’ü mezuniyet sonrası ne yapacağı konusunda “hiçbir fikrim yoktur” seçeneğini işaretlemişlerdir. Erkek öğrencilerin sadece %4’ü bu seçeneği işaretlemişlerdir. Öğrenime devam etme hususunda olduğu gibi burada da önemli bir oran farkı göze çarpmaktadır.

Bu sorunun yaş gruplarına göre dağılımı da $p<0.001$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Buna göre 14-16 yaş grubu öğrencilerin %57,9’u, 16-18 yaş grubu öğrencilerin %42,5’i ve 18-21 yaş grubu öğrencilerin %20’si eğitimlerine devam etmeyi düşünmektedirler.

14-16 yaş grubu öğrencilerin %36,5’i, 16-18 yaş grubundaki öğrencilerin %46,6’sı, 18-21 yaş grubu öğrencilerin %71,9’u öğrenime devam etme dışında sıralanan faaliyetleri düşünmektedirler.²⁷

Verilerden de anlaşılacağı gibi öğrencilerin yaş seviyesi yükseldikçe öğrenimlerine devam etme düşünceleri azalmakta, yaş seviyeleri azaldıkça öğrenime devam etme düşüncesi artmaktadır. Öğrenim dışı faaliyetleri düşünme

---

²⁷ bk. Ek1 /Çapraz Tablo 8.

hususunda ise tam tersi bir durum söz konusudur. Öğrencilerin yaş seviyeleri yükseldikçe öğrenime devam etme dışındaki faaliyetleri düşünenlerin oranı artmakta, yaş seviyesi azaldıkça azalmaktadır.

Aynı sorunun öğrenim durumuna göre dağılımı da $p < 0.001$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. İlköğretim mezunu öğrencilerin %48,6'sı, lise mezunu öğrencilerin %27,2'si öğrenimlerine devam etmeyi düşünmektedirler.

İlköğretim mezunu öğrencilerin %43,3'ü, lise mezunu öğrencilerin %84,1'i öğrenime devam etme dışında sıralanan faaliyetleri düşünmektedirler. Lise mezunu öğrencilerin %50'si “başka” seçeneğini işaretlemişlerdir.²⁸ Anket formlarında yapılan detay analizlerde ise bu seçeneği işaretleyen öğrenciler “sınavlara hazırlanıp Kur'an Kursu öğreticisi veya din görevlisi olmayı, üniversite okumayı, ilimlerini artırmayı ve dine hizmet etmeyi” düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Bu sonuçlara göre ilköğretim mezunu öğrencilerin çoğunluğu öğrenimlerine devam etmeyi, lise mezunu öğrencilerin çoğunluğu ise çalışmayı (görev yapmayı) düşünmektedirler.

10. Dini Bir Meslek Düşünüp Düşünmedikleri

Ankete katılan öğrencilerin gerekli eğitimi alarak din görevlisi olmayı düşünüp-düşünmedikleri ile ilgili veriler aşağıdaki Tablo'da verilmiştir.

Tablo 27: Kurstan Sonra Dini Bir Meslek Düşünüp-Düşünmediklerine Göre Dağılım

İleride gerekli eğitimi alarak dini bir meslek edinmeyi düşünüyor musunuz?	Sayı	%
Kesinlikle evet	173	43,4
Evet	118	29,4
Belki	80	20
Hayır	22	5,5
Kesinlikle hayır	6	1,5
TOPLAM	399	100

²⁸ bk. Ek1 /Çapraz Tablo 9.

Bu verilere göre öğrencilerin %43,4'ü “kesinlikle evet” seçeneğini, %29,4'ü “evet” seçeneğini %20'si ise “belki” seçeneğini işaretlemişlerdir. Bu soruya olumsuz cevap verenlerin oranları ise şöyledir:

Deneklerin %5,5'i “hayır” seçeneğini, %1,5'i ise “kesinlikle hayır” seçeneğini işaretlemişlerdir. Bu sonuçlar öğrencilerin büyük çoğunluğunun dini bir meslek seçmeyi düşündüklerine dair hipotezimizi desteklemektedir.

İlerde gereken eğitimi alarak dini bir meslek seçmeyi düşünmeyle cinsiyet arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu $p < 0.001$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Buna göre erkek öğrencilerin %87,2'si, kız öğrencilerin %66,8'i “dini bir meslek edinmeyi” düşünmektedir.

Erkek öğrencilerin %10,4'ü, kız öğrencilerin %24,1'i kararsız bir tutum içerisindeyler.

Dini bir meslek seçmeyi düşünmeyenlerin oranı erkek öğrencilerde %2,4, kız öğrencilerde ise %9,8'dir.²⁹

Verilere göre erkek öğrencilerden dini bir meslek seçmeyi düşünenlerin oranı kız öğrencilere göre daha yüksektir.

Bu sorunun yaş gruplarına göre dağılımı $p < 0.05$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. 14-16 yaş grubu öğrencilerin %74,7'si, 16-18 yaş grubu öğrencilerin %74,2'si, 18-21 yaş grubu öğrencilerin %66'sı “dini bir meslek edinmeyi” düşünmektedirler.

14-16 yaş grubu öğrencilerin %16,3'ü, 16-18 yaş grubu öğrencilerin %20,8'i, 18-21 yaş grubu öğrencilerin %25,8'i kararsız bir tutum sergilemektedirler.

14-16 yaş grubu öğrencilerin %7,8'i, 16-18 yaş grubu öğrencilerin %5'i, 18-21 yaş grubu öğrencilerin %8,2'si ise “dini bir meslek edinmeyi” düşünmemektedir.³⁰

---

²⁹ bk. Ek1 /Çapraz Tablo 10.

³⁰ bk. Ek1 /Çapraz Tablo 11.

Elde edilen verilere göre, öğrencilerin yaş seviyeleri yükseldikçe dini bir meslek edinme konusundaki düşünceleri azalmaktadır. Yaş seviyesi düşük olan öğrenciler bu konuda daha kararlı, yaş seviyesi yüksek olan öğrenciler ise kısmen kararsız bir tutum sergilemektedirler.

Aynı sorunun öğrenim durumuna göre dağılımı ise istatistiksel bir anlamlılık arz etmemektedir.³¹

B.Öğrencilerin Öğreticilerle İlişkileri

1. Öğreticilerle İlişkilerden Memnuniyet Durumları

Ankete katılan öğrencilerin Kurs öğretmenlerinin kendileri ile ilişkilerinden memnun olup olmama durumları Tablo 28’de gösterilmiştir.

Tablo: 28 Öğreticilerle İlişkilerden Memnuniyet Durumuna Göre Dağılım

Kurs hocalarının öğrencilerle ilişkilerinden memnun musunuz?	Sayı	%
Çok memnunuz	158	39,6
Memnunuz	183	45,9
Memnun değilim	37	9,3
Hiç memnun değilim	17	4,2
Cevapsız	4	1
TOPLAM	399	100

Elde edilen sonuçlara göre öğretmenlerin kendileri ile ilişkilerinden “memnun” olanların oranı %45,9, “çok memnun” olanların oranı ise %39,6’dır. Bu iki seçeneğin toplamı ise %85,5’tir. Bu sonuç öğrencilerin büyük çoğunluğunun kurs öğretmenlerinin kendileriyle olan ilişkilerinden memnun olduklarını göstermektedir.

Aynı soruda “memnun değilim” diyenlerin oranı %9,3, “hiç memnun değilim” diyenlerin oranı ise %4,2’dir. Buna göre kurs öğretmenlerinin kendileriyle olan ilişkilerinden memnun olmayanların toplamı ankete katılan öğrencilerin %13,5’idir.

Başka araştırmalarda da oranlarda kısmî değişiklikler olmakla birlikte öğrencilerin, öğretmenlerin kendileriyle ilişkilerinden büyük ölçüde memnun oldukları görülmüştür.³²

³¹ bk. Ek1 /Çapraz Tablo 12.

2. Öğreticileri En Çok Eleştirdikleri Hususlar

Ankete katılan öğrencilerin kurs öğretmenlerini en çok hangi konularda eleştirdikleri Tablo 29’da verilmiştir.

Tablo 29: Kurs Hocalarını En Çok Eleştirdikleri Konulara Göre Dağılım

Kurs hocalarınızı en çok hangi konularda eleştiriyorsunuz?	Sayı	%
Bilgi konusunda yetersizlik	31	7,8
Ders işleme şeklinin sıkıcı ve monotonluğu	56	14
Arkadaşlarının yanında aşağılayıcı tutumlarda bulunması	77	19,3
Öğrenciler arasında ayırım yapması	98	24,5
Öğrencilerin ihtiyaç ve isteklerini anlamaması ve önemsememesi	61	15,3
Başka	51	12,8
Cevapsız	120	30
TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI	399	

Bu soruda birden fazla seçenek işaretlendiği için her seçeneğin oranı ankete katılan toplam öğrenci sayısına göre ayrı ayrı hesaplanmıştır. Buna göre öğrenciler öğretmenleri en çok şu konularda eleştirmektedir

“Öğrenciler arasında ayırım yapması” (%24,59)

“Arkadaşlarının yanında aşağılayıcı tutumlarda bulunması” (%19,3)

“Öğrencilerin ihtiyaç ve isteklerini anlamaması ve önemsememesi”
(%15,3)

“Ders işleme şeklinin sıkıcı ve monotonluğu” (%14)

“Bilgi konusunda yetersizlik” (%7,8)

“Başka”(%12,8)seçeneğini işaretleyenlerin %98’i hocalarını eleştirmediklerini, %2’si ise hocaların güvenilir olmadığını belirtmişlerdir.

Bu bulgu, öğrencilerin “arkadaşlarının yanında uyarılmaktan” ve “öğrencilere karşı farklı davranışlardan oldukça rahatsız oldukları” yönündeki hipotezimizi destekler niteliktedir.

Konuyla ilgili yapılan başka araştırmalarda da “öğrencileri en çok üzen öğrenci davranışları” sorulmuş ve bu soruya verilen cevaplar arasında “öğretmenin arkadaş yanında ceza vermesi” en fazla işaretlenen seçenek

³² Bayraktar, *age.*, s. 39; Şen, *agt.*, s. 31; Genç, *agt.*, s. 71; Büyükdinç, *agt.*, s. 47; Koç, *age.*, s. 74.

olmuştur.³³ Araştırmamızda olduğu gibi tarih itibariyle günümüze yakın olan iki araştırmada da³⁴ öğrencilerin en çok eleştirdikleri öğretmen davranışları arasında öğretmenin öğrenciler arasında ayırım yapması ilk sırada yer almıştır.

Daha önce de dile getirildiği gibi ergenlik dönemi gençleri adalet ve hakperestlik duygularını oldukça yoğun yaşamakta ve bunun aksi davranışları da büyük tepkiyle karşılamaktadırlar. Araştırmamızın konusunu ergenlik dönemi öğrencilerinin olması dikkate alındığında bu bulgu, olağan bir durumu gösterdiği anlaşılabilir.

3. Öğreticilerde Aradıkları En Önemli Nitelikler

Ankete katılan öğrencilerinin Kur'an Kursu hocalarında aradıkları en önemli özellikler Tablo 30'da verilmiştir.

Tablo 30: Kurs Hocalarında Aradıkları En Önemli Özelliklere Göre Dağılım

Kur'an Kursu hocalarında size göre en önemli özellikler neler olmalıdır.	Sayı	%
Bilgili olmak	273	68,4
Öğrenciye değer vermek	248	62,1
Söz ve Davranışlar arasında tutarlılık	113	28,3
İşini severek ve içtenlikle yapmak	234	58,6
Örnek bir kişilik ve karakter sahibi olmak	172	43,1
Hoşgörülü ve alçakgönüllü olmak	185	46,3
Anlatma ve öğretme yeteneğine sahip olmak	187	46,8
Başka	-	-
Cevapsız	11	2,7
TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI	399	

Bu soruda birden fazla seçenek işaretlendiği için her seçeneğin oranı ankete katılan toplam öğrenci sayısına göre ayrı ayrı hesaplanmıştır. Buna göre ankete katılan öğrenciler Kur'an Kursu hocalarında olması gereken en önemli özellikleri oran yüksekliğine göre şöyle sıralamış olmaktadır:

“Bilgili olmak” (%68,4)

“Öğrenciye değer vermek” (%62,1)

³³ Bayraktar, *age.*, s. 39; Şen, *agt.*, s. 31; Genç, *agt.*, s. 71; Büyükdinç, *agt.*, s. 47.

³⁴ Büyükdinç, *agt.*, s. 48; Koç, *age.*, s. 76.

“İşini severek ve içtenlikle yapmak” (%58,6)

“Anlatma ve öğretme yeteneğine sahip olmak” (%46,8)

“Hoşgörülü ve alçakgönüllü olmak” (%46,3)

“Örnek bir kişilik ve karakter sahibi olmak” (%43,1)

“Söz ve Davranışlar arasında tutarlılık” (%28,3)

Bu soruya verilen cevaplar dikkate alınarak şu sonuca varılabilir. Kurs öğretmenlerinin, bilgili olma yanında, öğrenciye değer verme, mesleğini severek ve içtenlikle yapma, anlatma ve öğretme yeteneğine sahip olma, hoşgörülü ve alçakgönüllü olma, örnek bir kişilik ve karakter sahibi olma gibi kişisel ve meslekî niteliklere birlikte sahip olması beklenmektedir. Öğreticilerin mesleklerinde başarılı olması bu niteliklere hangi oranda sahip oldukları ile yakından ilişkilidir. Nitelikler yükseldikçe eğitimde başarı ve verimlilik artacaktır.

4. Sorunlarını Öğreticilerle Paylaşabilme Durumları

Ankete katılan öğrencilerin sorunlarını kurs öğretmenleriyle paylaşabilme durumları Tablo 31’de verilmiştir.

Tablo 31: Sorunlarını Kurs Hocalarıyla Paylaşabilme Durumuna Göre Dağılım

Kursta bir sıkıntınız ve sorununuz olduğunda bunu hocalarınıza açabiliyor musunuz?	Sayı	%
Rahatlıkla açabiliyorum	64	16
Açabiliyorum	108	27,1
Biraz zorlanıyorum	158	39,6
Kesinlikle açamıyorum	69	17,3
Cevapsız	-	-
TOPLAM	399	100

Buna göre öğrencilerin %39,6’sı “biraz zorlanıyorum”, %27,1’i “açabiliyorum”, %17,3’ü “kesinlikle açamıyorum”, %16’sı “rahatlıkla açabiliyorum” şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Öğrencilerin sorunlarını kurs hocalarıyla paylaşabilme durumları ile cinsiyetleri arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu $p < 0.05$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Buna göre erkek öğrencilerin sorunlarını hocalarıyla paylaşabilme

durumu kız öğrencilere göre daha yüksektir.³⁵ Erkek öğrencilerin %51'i, kız öğrencilerin %39,4'ü sorunlarını kurs hocalarına “açabildiklerini” ifade etmişlerdir. Sıkıntılarını hocalarla paylaşma hususunda “biraz zorlandığını” belirten erkek ve kız öğrencilerin oranları (erkek öğrenciler %39,2, kız öğrenciler %39,8) ise birbirine yakındır. Sorunlarını hocalarına “kesinlikle açamadığını” belirten kız öğrenciler %20,8, erkek öğrenciler %9,6'dır.

Öğrencilerin sorunlarını kurs hocalarıyla paylaşabilme durumları ile yaş ve öğrenim durumları arasındaki ilişki, ki-kare testi sonucu anlamlı bulunmamıştır.³⁶

Konuyla ilgili araştırmalarda sorunlarını kurs öğretmenleriyle paylaşabilme oranı bizim araştırmamıza göre daha olumlu bir tablo arz etmektedir.³⁷ Buna rağmen öğrenci-öğretici diyalogu istenen seviyede değildir. Bu durumun çeşitli nedenleri olabilmektedir. Öğrencilere göre bunun nedenleri aşağıdaki tabloda ele alınmıştır.

5. Öğreticilerle İletişimi Engelleyen Faktörler

Ankete katılan öğrencilerin, öğretmenlerle iletişimini engelleyen sebepler Tablo 32'de verilmiştir.

Tablo 32: Öğreticilerle İletişim Engellerine Dair Dağılım

Hocalarla iletişim kurmakta zorlanmanızın sebepleri nelerdir?	Sayı	%
Hocaların bize zaman ayırmaması	26	6,5
Hocaların soğuk ve mesafeli tutumu	45	11,3
Hocaların yeterince güven vermemesi	57	14,3
Benim sıkılgan ve alıngan oluşum	180	45,1
Başka	20	5
Cevapsız	71	17,8
TOPLAM	399	100

Tabloya göre öğrencilerin yarıya yakın bir bölümü (%45) iletişime engel olarak kendi sıkılgan ve alıngan yapısını göstermektedir. Öğreticilerden kaynaklanan nedenler ise şu şekilde sıralanmıştır.

³⁵ bk. Ek1 /Çapraz Tablo 13.

³⁶ bk. Ek1 /Çapraz Tablo 14, 15.

³⁷ Bayraktar, *age.*, s. 40; Şen, *agt.*, s. 32; Büyükdinç, *agt.*, s. 48; Koç, *age.*, s. 79.

“Hocaların yeterince güven vermemesi” (%14,3)

“Hocaların soğuk ve mesafeli tutumu” (%11,3)

“Hocaların bize zaman ayırmaması” (%6,5)

Anket formlarında yapılan detay analizlerde “Başka” seçeneğini işaretleyen %5’lik kısım ise “hocalarıyla iyi anlaştıklarını” ve “iletişimde zorlanmadıklarını” belirtmişlerdir.

Cevaplara göre öğrencilerin öğreticilerle iletişim engellerinin daha çok kendilerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Öğreticilerden kaynaklanan en önemli iletişim sorununun “güven sorunu” olması dikkat çekmektedir. Konuyla ilgili yapılan bazı araştırmalarda da, iletişim engeli en yüksek oranda “hocalarına güvenmeme” olarak tespit edilmiştir.³⁸

6. Hatalı Davranışta Bulunan Öğrenciye Nasıl Davranıldığı

Ankete katılan öğrencilerin kurslarında hatalı davranışta bulunan öğrencilere nasıl davranıldığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 33: Hatalı Davranışta Bulunan Öğrencilere Gösterilen Tepkilere Dair Dağılım

Hatalı davranışta bulunan bir öğrenciye kursta genellikle nasıl davranılıyor?	Sayı	%
İsim vermeden genel öğüt veriliyor	253	63,4
Nazikçe uyarılıyor	108	27
Özel görüşme ile yanlış davranışın nedenleri araştırılıyor ve rehberlik yapılıyor	101	25,3
Ceza olarak fazladan ödev veriliyor	16	4
İzin, oyun, TV, sohbet vb. şeyler geçici olarak yasaklanıyor	13	3,2
Dinlenme, yemek, uyku vb. şeyler geçici olarak kısıtlanıyor	6	1,5
Arkadaşlarının huzurunda azarlanıyor	51	12,8
Dayak atılıyor	13	3,2
Başka	-	-
Cevapsız	16	4
TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI	399	

³⁸ Ergün, *agt.*, s. 65; Koç, *age*, s. 81.

Bu soruda birden fazla seçenek işaretlendiği için her seçeneğin oranı ankete katılan toplam öğrenci sayısına göre ayrı ayrı hesaplanmıştır. Buna göre hatalı davranışta bulunan öğrencilere gösterilen tepkiler şu şekilde sıralanmıştır.

“İsim vermeden genel öğüt veriliyor”(63,4),

“Nazikçe uyarılıyor”(27),

“Özel görüşme ile yanlış davranışın nedenleri araştırılıyor ve rehberlik yapılıyor”(25,3)

“Arkadaşlarının huzurunda azarlanıyor”(12,8)

“Ceza olarak fazladan ödev veriliyor”(4)

“Dayak atılıyor”(3,2)

“İzin, oyun, TV, sohbet vb. şeyler geçici olarak yasaklanıyor” (3,2)

“Dinlenme, yemek, uyku vb. şeyler geçici olarak kısıtlanıyor”(1,5)

Bu bulgu, hatalı davranışta bulunan öğrencilere karşı genellikle öğüt ve uyarı metodu kullanıldığı ancak davranışları hakkında yeterince rehberlik yapılamadığı yönündeki hipotezimizi desteklemektedir.

Konu ile ilgili yapılmış araştırmalarda bu soru sorulmuş; hepsinde de farklı sonuçlar bulunmuştur. Bir araştırmada “ikaz” birinci, “azarlama” ikinci sıradayken başka bir araştırmada da “öğüt-nasihat” birinci, “ikaz” ikinci sırada yer almıştır.³⁹

Araştırmamızda dikkat çeken bir konu da dayakla cezalandırma olayıdır. Dayakla cezalandırma çok düşük bir orandır ve sadece erkek öğrencilerin bu seçeneği işaretledikleri görülmüştür. Kur'an Kurslarıyla ilgili yapılan araştırmaların tarihi geriye doğru gittikçe dayakla cezalandırma artmakta

---

³⁹ Bayraktar, *age.*, s. 42; Ay, *age.*, s. 142.

günümüze yaklaşıldıkça bu oran düşmektedir.⁴⁰ Buna rağmen günümüzde de bu tür cezalandırma, çok az da olsa varlığını sürdürmektedir.

C. Öğrencilerin Program ve Uygulanmasına İlişkin Yaklaşımları

1. Kurslarda Okutulmakta Olan Derslerden Memnuniyet Durumları

Ankete katılan öğrencilerin Kur'an Kursunda okutulan derslerden memnun olma durumları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 34: Derslerden Memnuniyet Durumuna Göre Dağılım

Kur'an Kursunda okutulan derslerden ve bu derslerde işlenen konulardan memnun musunuz?	Sayı	%
Çok memnunum	198	49,6
Memnunum	188	47,1
Memnun değilim	11	2,8
Hiç memnun değilim	-	-
Cevapsız	2	0,5
TOPLAM	399	100

Buna göre öğrencilerin %49,6'sı okutulan derslerden "çok memnun", %47,1'i "memnun"dir. Bu iki seçeneğin toplamı %96,7'dir. Buna göre öğrencilerin tamamına yakını Kur'an Kursunda okutulan derslerden memnundurlar. Öğrencilerin sadece %2,8'i memnun olmadıklarını belirtmişlerdir.

Bu bulgu öğrencilerin çoğunluğunun Kur'an Kursunda okutulan derslerden memnun olduklarına dair hipotezimizi doğrulamaktadır.

Kur'an Kursunda okutulan derslerden memnun olma durumu ile cinsiyet arasındaki ilişki ki-kare testi sonucunda $p < 0.01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Erkek öğrencilerin %62,4'ü, kız öğrencilerin %43,8'i "çok memnunum" seçeneğini tercih etmişlerdir. Erkek öğrencilerin bu seçenekteki oranları kız öğrencilere göre daha yüksektir. Buna karşılık "memnunum" seçeneğinde kız öğrencilerin oranı daha fazladır. Kız öğrencilerin %52,6'sı, erkek öğrencilerin %34,4'ü "memnunum" seçeneğini tercih etmişlerdir.

⁴⁰ Bayraktar, *age.*, s. 42; Yürük *agt.*, s. 40-41; Şen, *agt.*, s. 36; Ay, *age.*, s. 142; Büyükdinç, *agt.*, s. 49; Koç, *age.*, s. 84.

Kur'an Kursunda okutulan derslerden memnun olmayanlar ise toplam öğrenci sayısına göre çok düşüktür. "Memnun değilim" seçeneğini kız öğrencilerin %3,3'ü, erkek öğrencilerin 1,6'sı işaretlemişlerdir.⁴¹

Kur'an Kursunda okutulan derslerden memnun olma durumu ile yaş arasındaki ilişki $p<0,001$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Buna göre 14-16 yaş grubundaki öğrencilerin %63,1'i, 16-18 yaş grubundaki öğrencilerin %45,5'i, 18-21 yaş grubundaki öğrencilerin %27,8'i Kur'an Kursunda okutulan derslerden "çok memnun" olduklarını belirtmişlerdir.

14-16 yaş grubundaki öğrencilerin %35,2'si, 16-18 yaş grubundaki öğrencilerin %48,8'i, 18-21 yaş grubundaki öğrencilerin %66'sı Kur'an Kursunda okutulan derslerden "memnun" olduklarını belirtmişlerdir.

14-16 yaş grubundaki öğrencilerin %1,1'i, 16-18 yaş grubundaki öğrencilerin %4,1'i, 18-21 yaş grubundaki öğrencilerin %5,2'si Kur'an Kursunda okutulan derslerden "memnun olmadıkları"nı belirtmişlerdir.⁴²

Kur'an Kursunda okutulan derslerden memnun olma durumu ile öğrenim durumu arasındaki ilişki $p<0,001$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Buna göre İlköğretim mezunu öğrencilerin %54,1'i "çok memnun" olduğunu belirtirken Başka seçeneğini işaretleyen ve çeşitli Liselerden mezun olan öğrencilerden sadece %15,2'si "çok memnun" olduğunu belirtmiştir.

Buna karşılık İlköğretim mezunu öğrencilerin %42,2'si "memnun" olduklarını ifade ederken Lise mezunu öğrencilerde bu oran %78,3'tür.

Kur'an Kursunda okutulan derslerden "memnun olmadıklarını" ifade eden öğrencilerin oranları birbirine yakındır. İlköğretim mezunu öğrencilerin %2,8'i, Lise mezunu öğrencilerin %2,2'si "memnun olmadıklarını" ifade etmişlerdir.⁴³

Bu sonuçlara göre erkek öğrencilerin Kur'an Kursunda okutulan derslerden "memnun olma" durumları kız öğrencilerden daha yüksektir. Öğrencilerin yaş

---

⁴¹ bk. Ek 1 /Çapraz Tablo 16.

⁴² bk. Ek 1 /Çapraz Tablo 17.

⁴³ bk. Ek 1 /Çapraz Tablo 18.

durumları ve Kur'an Kursunda okutulan derslerden "memnun olma" durumları ters orantılıdır. Öğrencilerin yaş seviyesi yükseldikçe derslerden memnun olma durumları azalmaktadır.

Öğrencilerin mezuniyet durumlarıyla derslerden memnun olma durumları arasında da benzer bir ilişki söz konusudur. Öğrencilerin öğrenim seviyesi yükseldikçe derslerden memnun olma oranları azalmaktadır.

Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda da öğrencilerin çoğunluğunun Kur'an Kurslarında okutulan derslerden memnun oldukları gözlenmiştir. Olumsuz görüş bildiren öğrencilerin oranı oldukça düşüktür.⁴⁴

2. Kurslarda Öğrenmekten En Çok Hoşlandıkları Konular

Ankete katılan öğrencilerin Kur'an Kursunda en çok hangi konularda bilgi beceri edinmekten hoşlandıkları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 35: En Çok Hangi Konulardan Hoşlandıklarına Dair Dağılım

Kursta en çok hangi konularda bilgi, beceri edinmekten hoşlanıyorsunuz?	Sayı	%
Kur'an okumayı öğrenmek	223	55,9
İbadetler için gerekli olan sure ve dualar ezberlemek	75	18,8
Ezberlenen sure ve duaların anlamlarını öğrenmek	99	24,8
İslâm Dini'nin inanç, ibadet ve ahlâk esaslarını öğrenmek	132	33
Hız. Peygamber'in hayatı ve örnek ahlâkı hakkında bilgi edinmek	190	47,6
Cevapsız	2	0,5
TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI	399	

Bu soruda birden fazla seçenek işaretlendiği için her seçeneğin oranı ankete katılan toplam öğrenci sayısına göre ayrı ayrı hesaplanmıştır. Buna göre Kur'an Kurslarının amaçlarına uygun olarak verilen seçenekler içerisinde öğrencilerin en çok hoşlandıkları konular şöyle sıralanmıştır.

"Kur'an okumayı öğrenmek"(%55,9)

"Hz. Peygamber'in hayatı ve örnek ahlâkı hakkında bilgi edinmek"(%47,6)

"İslâm Dini'nin inanç, ibadet ve ahlâk esaslarını öğrenmek"(%33)

⁴⁴ Bayraktar, *age.*, s. 46; Büyükdiñç, *agt.*, s. 51-52; Koç, *age.*, s. 86.

“Ezberlenen sure ve duaların anlamlarını öğrenmek”(%24,8)

“İbadetler için gerekli olan sure ve dualar ezberleme”(%18,8)

Kur'an okumayı öğrenmek en fazla benimsenen konu olmasına rağmen, bu konuyla bağlantı arz eden sure ve dua ezberleme seçeneği ise en az hoşlanılan bir konu olmuştur. Bir önceki bölümde ise öğrencilerin yarısından fazlasının hafızlık yapmayı, %35'inin de dini bir meslek seçmeyi düşündüğü göze çarpmaktadır. Bu durum sure ve duaların ezberletilmesinde klâsik yöntemlerin ötesinde ezberlemeyi daha zevkli hale getirecek yöntem ve tekniklerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

3. Öğreticilerin Ders İşleme Tarzından Memnun Olup Olmadıkları

Ankete katılan öğrencilerin hocaların ders işleyiş şeklinden memnuniyet durumları Tablo 36'da verilmiştir.

Tablo 36: Öğreticilerin Ders İşleme Şeklinden Memnuniyet Durumuna Göre Dağılım

Hocaların ders işleme şeklinden memnun musunuz?	Sayı	%
Çok memnunum	156	39,1
Memnunum	208	52,1
Memnun değilim	29	7,3
Hiç memnun değilim	4	1
Cevapsız	2	0,5
TOPLAM	399	100

Buna göre ankete katılan öğrencilerin %52,1'i kurs hocalarının ders işleyiş şeklinden “memnun”, %39,1'i ise “çok memnun”dur. Buna göre ankete katılan toplam öğrencinin %91,2'si kurs hocalarının ders işleyiş şeklinden memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Kurs hocalarının ders işleyiş şeklinden memnun olmayanların oranı %8,3'dür. Burada da “memnun değilim” diyenler %7,3, “hiç memnun değilim” diyenlerin oranı ise sadece %1'dir.

Başka araştırmalarda da oranlar farklı olmakla birlikte öğrencilerin kurslarda okutulan derslerden genellikle memnun oldukları görülmektedir.⁴⁵

⁴⁵ Bayraktar, *age.*, s. 48; Ay, *age.*, s. 148; Koç, *age.*, s. 86.

Araştırmalardaki farklı oranlar, araştırma yapılan tarihin ve bölgelerin farklılığından kaynaklanabilmektedir.

4. Dersleri Anlayabilme Durumları

Ankete katılan öğrencilerin dersleri anlayabilme durumları Tablo 37’de verilmiştir.

Tablo 37: Dersleri Anlama Durumlarına Göre Dağılım

Dersleri anlayabiliyor musunuz?	Sayı	%
Oldukça iyi anlıyorum	194	48,6
Normal anlıyorum	184	46
Az anlıyorum	13	3,2
Anlayamıyorum	5	1,2
Cevapsız	3	1
TOPLAM	399	100

Buna göre ankete katılan öğrencilerin %48,6’sı “oldukça iyi anlıyorum” şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu seçeneği %46 ile “normal anlıyorum” takip etmektedir. Olumluluk arz eden bu iki seçeneğin toplamı %94,6’dır. Bu rakam ise öğrencilerin tamamına yakının dersleri normal bir şekilde anladıklarını göstermektedir. Öğrencilerin sadece %3,2’si “az anlıyorum”, %1,2’si ise “anlayamıyorum” seçeneklerini işaretlemişlerdir.

Bu durum, ankete katılan öğrencilerin derslerin işlenişi ve dersleri anlayabilme konusunda önemli bir sorun yaşamadıklarını göstermektedir.

Bu bulgu çok az öğrencinin dersleri anlama konusunda sıkıntı yaşadığı yönündeki hipotezimizi desteklemektedir.

5. Sınıftaki Heyecan Durumları

Ankete katılan öğrencilerin heyecan durumlarına göre dağılımları Tablo 38’de verilmiştir.

Tablo 38: Sınıftaki Heyecan Durumuna Göre Dağılım

Sınıfta siz okurken veya hocanızın sorduğu bir soruya cevap verirken nasıl bir duygu içinde olursunuz?	Sayı	%
Çok heyecanlanıyorum	132	33,1
Çok korkuyorum	5	1,2
Bazen heyecanlanıyor bazen de korkuyorum	98	24,6
Gayet sakin olurum	155	38,9
Başka	-	-
Cevapsız	9	2,2
TOPLAM	399	100

Buna göre ankete katılan öğrencilerin %38,9'u "gayet sakin oldukları"nı heyecanlanmadıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin %33,1'i "çok heyecanlanıyorum", %24,6'sı "bazen heyecanlanıyor bazen de korkuyorum", %1,2'si ise "çok korkuyorum" seçeneğini işaretlemişlerdir.

Öğrencilerin sadece %38,9'unun bu durumda gayet sakin olduklarını belirtmeleri oldukça anlamlı bir durumdur. Ergenlik dönemi heyecan dengesinin henüz oluşmaya başladığı bir evredir. Bu nedenle "yetişkin insanlarda heyecandan eser olmadığı durumlarda, gençlerde büyük heyecan belirtileri görülebilmektedir."⁴⁶ Bu husus öğrenciler tarafından dikkate alınmalı, öğrencilere güven verilerek korku ve heyecanlarını yenmelerine yardımcı olunmalıdır.

D. Kursların Öğrencilerin Dini Duygu, Düşünce ve Yaşayışlarına Etkisi

1. Kur'an Kursunun Dini İnançlarını Nasıl Etkilediği

Ankete katılan öğrencilerin dini inançları üzerinde Kur'an Kursunun etkisi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 39: Kur'an Kursunun Dini İnançlar Üzerindeki Etkisine Göre Dağılım

Kur'an Kursu dini inançlarımızı nasıl etkiledi?	Sayı	%
Kuvvetlendirdi	364	91,2
Değiştirmede	26	6,5
Zayıflattı	5	1,3
Başka	-	-
Cevapsız	4	1
TOPLAM	399	100

Buna göre Kur'an Kursu öğrencilerin tamamına yakının dini inançlarının üzerinde müspet etki yapmıştır. Ankete katılan öğrencilerin %91,2'si "kuvvetlendirdi" şeklinde görüş bildirirken %6,5'i ise "değiştirmede" seçeneğini işaretlemişlerdir. Ankete katılan öğrencilerin sadece %1,3'ü Kur'an Kursu eğitiminin dini inançlarını "zayıflattı"ğını belirtmişlerdir.

Bu sonuç, Kur'an Kursunun öğrencilerin büyük bir bölümünün dini inançlarını olumlu yönde etkilediğine dair hipotezimizi desteklemektedir.

⁴⁶ Jersild, *age.*, s. 219.

Kur'an Kursunun dini inançları nasıl etkilediği ile cinsiyet arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu anlamlı bulunmamıştır.⁴⁷

Kur'an Kursunun dini inançları nasıl etkilediği ile yaş arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu $p < 0.001$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

14-16 yaş grubu öğrencilerin %93,3'ü, 16-18 yaş grubu öğrencilerin %91,6'sı, 18-21 yaş grubu öğrencilerin %85,6'sı "kuvvetlendirdi" seçeneğini işaretlemişlerdir.

14-16 yaş grubu öğrencilerin %3,9'u, 16-18 yaş grubu öğrencilerin %7,6'sı, 18-21 yaş grubu öğrencilerin %10,3'ü "değiştirmede" seçeneğini ve 14-16 yaş grubu öğrencilerin %0,6'sı, 16-18 yaş grubu öğrencilerin %0,8'i, 18-21 yaş grubu öğrencilerin %3,1'i "zayıflattı" seçeneğini işaretlemişlerdir.⁴⁸

Bu verilere göre öğrencilerin yaş seviyesi arttıkça Kur'an Kursunun dini inançlar üzerindeki olumlu etkisi azalmaktadır. Yaş seviyesi düşük öğrenciler olumlu yönde etkilenirken, özellikle 18-21 yaş grubundaki öğrencilerde bu durum daha da belirgindir. Bu yaş grubundaki öğrencilerin cevaplarına göre yaklaşık %15'inin dini inançları üzerinde Kur'an Kursunun olumlu bir etkisi söz konusu değildir.

Kur'an Kursunun dini inançları nasıl etkilediği ile öğrenim durumu arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu $p < 0.01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Lise mezunu öğrencilerin olumlu yönde etkilenme oranları, ilköğretim mezunu öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.⁴⁹

İlköğretim mezunu öğrencilerin %91,2'si, Lise mezunu öğrencilerin %93,2'si "kuvvetlendirdi" seçeneğini, İlköğretim mezunu öğrencilerin %6,3'ü, Lise mezunu öğrencilerin %6,8'i "değiştirmede" seçeneğini işaretlemişlerdir. İlköğretim mezunu öğrencilerin %1,4'ü "zayıflattı" seçeneğini işaretlerken Lise mezunu öğrencilerden bu seçeneği işaretleyen olmamıştır.

---

⁴⁷ bk. Ek1 /Çapraz Tablo 19.

⁴⁸ bk. Ek1 /Çapraz Tablo 20.

⁴⁹ bk. Ek1 /Çapraz Tablo 21.

2. Dini Kavramları Öğrenmenin Öğrenciler Üzerindeki Etkileri

Ankete katılan öğrencilerin dini kavramları öğrenmelerinin psikolojik etkileri ile ilgili veriler Tablo 40’da gösterilmiştir

Tablo 40: Dini Kavramları Öğrendiklerinde Neler Hissettiklerine Dair Dağılım

Dini kavramları (cennet-cehennem, mahşer, kıyamet vb) öğrendiğinizde nasıl bir duygu içerisinde bulunursunuz?	Sayı	%
Korkuyorum	94	23,6
Bu kavramlar üzerinde düşünmeye dalıyorum	208	52,1
İçimde bir ferahlık hissediyorum	52	13
Bir değişiklik hissetmiyorum	34	8,5
Bazen bunlardan şüphe ediyorum	8	2
Cevapsız	3	0,8
TOPLAM	399	100

Buna göre öğrencilerin %52,1’i “bu kavramlar üzerinde düşünmeye dalıyorum”, %23,6’sı “korkuyorum” %13’ü “içimde bir ferahlık hissediyorum”, %8,5’i “bir değişiklik hissetmiyorum”, %2’si ise “bazen bunlardan şüphe ediyorum” seçeneğini işaretlemişlerdir.

Öğrencilerin yaklaşık 1/4’ü dini kavramları öğrendiğinde korktuğunu belirtmiştir. Bu oldukça önemli sayılabilecek bir bulgudur. Öğrencilerin korkularında daha önce bu kavramlar hakkında öğrendikleri geleneksel bilgilerin yanında öğreticilerin bu konuların korkutucu ve tehdit edici yönlerini önplana çıkararak anlatması da etkili olabilir.

Gelişim dönemi itibariyle en sorunlu dönemlerden birini yaşayan ergen öğrencilere dini konular anlatılırken, sevgi prensibinden hareket edilmeli bazı sorunları konusunda dinden yardım bekleyen bu dönemdeki öğrenciler, aksi durumda dinden tamamen soğuyabilmektedir. Bu durum öğreticiler tarafından dikkate alınmalı öğrenciler din ile veya dini bir olguyla asla korkutulmamalı varsa bu konudaki kaygılar da giderilmelidir.

3. İbadet Anındaki Psikolojik Durumları

Ankete katılan öğrencilerin ibadet anındaki psikolojik durumları Tablo 41’de verilmiştir.

Tablo 41: İbadetlerini Yerine Getirirken Neler Hissettiklerine Dair Dağılım

İbadetlerinizi yerine getirirken zorlanıyor musunuz?	Sayı	%
İbadetlerimi zevkle ve zorlanmadan yerine getiririm	338	84,7
İbadetlerimi yerine getirirken zorlanıyorum. Hele bu konudaki baskılara hiç tahammül edemiyorum.	22	5,5
İbadetlerimi yaparken bazen çok zorlanıyorum. Günah işlediğimi bile bile yerine getiremiyorum.	31	7,8
Hiç ibadet yapmak istemiyorum. Âdeta isyan ediyorum	1	0,2
Cevapsız	7	1,8
TOPLAM	399	100

Buna göre öğrencilerin büyük çoğunluğu (%84,7) “ibadetlerimi zevkle ve zorlanmadan yerine getiririm” seçeneğini işaretlemişlerdir. Ankete katılan öğrencilerin %7,8’i “İbadetlerimi yaparken bazen çok zorlanıyorum. Günah işlediğimi bile bile yerine getiremiyorum”, %5,5’i “İbadetlerimi yerine getirirken zorlanıyorum. Hele bu konudaki baskılara hiç tahammül edemiyorum” seçeneğini işaretlemişlerdir.

İbadetleri yerine getirirken zorlanma durumu ile cinsiyet ve yaş arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu anlamlı bulunmamıştır.⁵⁰

İbadetleri yerine getirirken zorlanma durumu ile öğrenim durumu arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu $p < 0.01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Buna göre İlköğretim mezunu öğrencilerin %83,5’i, Lise mezunu öğrencilerin %90,9’u “ibadetlerimi zevkle ve zorlanmadan yerine getiririm” seçeneğini işaretlemişlerdir.

“İbadetlerimi yerine getirirken zorlanıyorum. Hele bu konudaki baskılara hiç tahammül edemiyorum” seçeneğinde ise yaklaşık oranlar (İlköğretim %5,4, Lise %4,5) mevcuttur.

İlköğretim mezunu öğrencilerin %8,8’i, lise mezunu öğrencilerin %2,3’ü “ibadetlerimi yaparken bazen çok zorlanıyorum. Günah işlediğimi bile bile yerine getiremiyorum” seçeneğini ve ilköğretim mezunu öğrencilerin %0,3’ü “hiç ibadet yapmak istemiyorum. Âdeta isyan ediyorum” seçeneğini işaretlemiştir.⁵¹

⁵⁰ bk. Ek1 /Çapraz Tablo 22, 23.

⁵¹ bk. Ek1 /Çapraz Tablo 24.

Bu sonuçlar; Lise mezunu öğrencilerin ibadetlerini yerine getirirken, İlköğretim mezunu öğrencilere göre daha istekli olduğunu ve ibadetlerini yerine getirirken daha az zorlandıklarını göstermektedir.

4. İbadetleri Yerine Getirmemenin Öğrenciler Üzerindeki Etkileri

Ankete katılan öğrencilerin ibadetlerini yerine getirmediğinde neler hissettikleri Tablo 42’de verilmiştir.

Tablo 42: İbadetlerini Yerine Getiremediklerinde Neler Hissettiklerine Dair Dağılım

İbadetlerinizi yapmadığınızda veya bir yasağı işlediğinizde kendinizi nasıl hissedersiniz?	Sayı	%
Kendimi suçlu ve günahkâr hisseder manevî olarak rahatsızlık duyarım	268	67,2
Allahın bağışlayıcı olmasına güvenir tevbe ederim	106	26,6
Bize anlatılana göre her şey günah olduğundan umutsuzluğa ve karamsarlığa kapılırım	11	2,8
Bazı şeylerin yasak olmasına anlam veremediğim için hiç bir şey hissetmem	9	2,2
Cevapsız	5	1,2
TOPLAM	399	100

Tabloya göre öğrencilerin %67,2’si “kendimi suçlu ve günahkâr hisseder manevî olarak rahatsız olurum” seçeneğini, %26,6’sı “Allah’ın bağışlayıcı olmasına güvenir, tevbe ederim”, seçeneğini işaretlemişlerdir. %2,8’i “bize anlatılanlara göre her şey günah olduğundan umutsuzluğa ve karamsarlığa kapılırım”, %2,2’si ise “bazı şeylerin yasak olmasına anlam veremediğim için hiç bir şey hissetmem” seçeneklerini işaretlemişlerdir.

Bu bulgu, öğrencilerin gelişim dönemleri itibarıyla bazen dini kurallarla karşı karşıya geldiği, ancak aldıkları din eğitiminin de etkisiyle işledikleri bu hatalardan manevî olarak rahatsız oldukları yönündeki hipotezimizi desteklemektedir.

5. İbadetlerin İnsana Güven Verip Vermemesi ile İlgili Kanaatler

Ankete katılan öğrencilerin ibadetlerin insana güven verip vermemesi ile ilgili kanaatleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 43: İbadetlerin İnsana Güven Vermesi Hakkındaki Düşüncelerine Göre Dağılım

İbadetlerin insana güven verdiğine inanır mısınız?	Sayı	%
Evet, ibadetler insanın huzur kaynağıdır.	368	92,2
Bazen ibadetler insanı mutlu edebilir.	20	5
İbadetlerimi yerine getirdiğim halde mutsuzum	2	0,5
İbadetin insanı mutlu ettiğine inanmıyorum	3	0,8
Cevapsız	6	1,5
TOPLAM	399	100

Buna göre öğrencilerin tamamına yakın bir kısmı(%92,2) “Evet, ibadetler insanın huzur kaynağıdır” seçeneğini işaretlemişlerdir. Bu oran diğer seçeneklere göre çok yüksektir. İbadetlerin her zaman olmasa bile insanı mutlu ettiğini düşünen öğrencilerin oranı %5’tir. Öğrencilerin sadece %1,3’ü bu konuda olumsuz görüş belirtmişlerdir.

Ergenlik, insan hayatının sığınma ve bağlanma duygularının en yoğun şekilde hissedildiği dönemdir. Bu dönemde ibadetler, gencin ruhi özlem ve ihtiyaçlarını yatıştıran eşsiz bir kaynaktır.⁵² Ergenlik dönemi öğrencilerini konu alan araştırmamızda elde edilen bulgular da bunu desteklemektedir. Öğrencilerin çok büyük bir kısmı ibadetlerin kendilerine huzur verdiğini ve onları mutlu ettiğini belirtmişlerdir.

Ergenlik döneminin başlangıcında olan İlköğretim son sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada da öğrencilerin büyük çoğunluğu (%74,8) ibadetlerin kendilerini mutlu ettiğini belirtmişlerdir.⁵³ Ancak araştırmamızla karşılaştırıldığında önemli bir oran farkı göze çarpmaktadır. Bu verilerden hareketle Kur’an Kurslarının öğrencilerin ibadet hayatına önemli katkıların olduğu söylenebilir.

III. ÖĞRENCİLERİN PSİKO-SOSYAL TUTUM VE DAVRANIŞLARI

Araştırma konumuzu oluşturan ergen öğrenciler, gelişim açısından sorunlu bir dönemden geçmektedirler. Onlar bir yandan kendi bedensel ve duygusal değişimlerine ayak uydurmaya çalışmakta, bir yandan da çevreleriyle ilişkilerini düzenlemeye çalışmaktadır. Bu sırada öğrenciler, çevreleriyle çatışmaya girmekte, aile ve arkadaşlarıyla çeşitli sorunlar yaşayabilmektedir. İçinde buldukları bu şartlar, onların moral durumlarını ve gelecekle ilgili düşüncelerini de etkilemektedir. Bu durum dikkate alınarak bir başlık oluşturulmuş ve araştırmamızın evrenini oluşturan ergenlik çağındaki Kur’an Kursu öğrencilerinin psiko-sosyal tutum ve davranışları ele alınmıştır.

---

⁵² Hökelekli, *agt.*, s. 83.

⁵³ Yıldız, *agt.*, s. 102.

Bu başlık altında öğrencilerin aile ilişkileri, Kur'an Kurslarındaki arkadaşlarıyla ilişkileri, toplumda nasıl karşılandıkları, Kur'an Kursu öğrencisi kimliklerini gizleyip gizlemedikleri, öfkelerini kontrol edebilme durumları, moral durumları ve gelecekleri ile ilgili düşünceleri incelenecektir.

A. Aileleri ile İlişkileri

Ankete katılan öğrencilerin aile ilişkilerine göre dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 44: Aile İlişkilerine Göre Dağılım

Aile ilişkileriniz nasıldır?	Sayı	%
Ailemle çok iyi anlaşırım.	301	75,4
Ailemle çok iyi anlaşmama rağmen bazen bu konuda sıkıntı yaşıyorum.	75	18,8
Ailemle genellikle anlaşamam. Bazı kuralları sıkıcı ve mantıksız bulurum.	9	2,3
Ailemle hiç anlaşamam. Çünkü onlar beni anlamıyorlar.	10	2,5
Başka	-	-
Cevapsız	4	1
TOPLAM	399	100

Bu verilere göre öğrencilerin %75,4'ü "ailemle çok iyi anlaşırım" seçeneğini, %18,8'i "ailemle çok iyi anlaşmama rağmen bazen bu konuda sıkıntı yaşıyorum" seçeneğini, %2,5'i "ailemle hiç anlaşamam. Çünkü onlar beni anlamıyorlar" seçeneğini ve %2,3'ü "ailemle genellikle anlaşamam. Bazı kuralları sıkıcı ve mantıksız bulurum" seçeneğini işaretlemişlerdir.

Bu verilerden yola çıkarak öğrencilerin büyük çoğunluğunun aile ilişkilerinin iyi olduğu söylenebilir. Ailesi ile anlaşmada problem yaşayan öğrencilerin oranı oldukça düşüktür. Bu durum öğrencilerin çoğunluğunun aile ilişkilerinin olumlu olduğu yönündeki hipotezimizi desteklemektedir.

Bölgede yapılan başka bir araştırmada da öğrencilerin %77'lik kısmı "hiçbir ailevi sorunun olmadığını" belirtmiştir.⁵⁴

⁵⁴ Koç, *age.*, s. 102.

Ergenlik döneminin ilk devresinde olan ilköğretim son sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada “ailesinin kendisini anlamadığını düşünen” öğrencilerin oranı (%44,4) araştırmamıza göre oldukça yüksektir.⁵⁵

B. Kur'an Kurslarındaki Arkadaşlarıyla İlişkileri

Ankete katılan öğrencilerin Kur'an Kurslarındaki arkadaşlık ilişkilerini nasıl değerlendirdikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 45: Arkadaşlık ilişkileri ile ilgili Dağılımları

Kur'an Kursundaki arkadaşlık ilişkilerini nasıl buluyorsunuz?	Sayı	%
Çok iyi	106	26,6
Genellikle iyi	150	37,6
Bazen iyi	86	21,5
Arkadaşlık ilişkilerini beğenmiyorum	54	13,5
Cevapsız	3	0,8
TOPLAM	13	100

Buna göre öğrencilerin %37,6'sı “genellikle iyi”, %26,6'sı “çok iyi”, %21,5'i “bazen iyi” şeklinde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin %13,5'i ise “arkadaşlık ilişkilerini beğenmediğini” söylemiştir.

Bu durum, öğrencilerin çoğunluğunun arkadaşlık ilişkilerinin olumlu olduğuna dair hipotezimizi desteklemektedir.

Kur'an Kursundaki arkadaşlık ilişkilerinin değerlendirilme biçimiyle cinsiyet arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu $p < 0.05$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Erkek öğrencilerin %70,4'ü kız öğrencilerin %61,7'si arkadaşlık ilişkilerini “iyi” olarak tanımlamışlardır. Arkadaşlık ilişkilerini “bazen iyi” olarak nitelendiren erkek ve kız öğrencilerin oranları (erkek öğrenciler %20,8 kız öğrenciler %21,5) birbirine yakındır. “Arkadaşlık ilişkilerini beğenmiyorum” seçeneğini işaretleyen erkek öğrencilerin oranı %7,2, kız öğrencilerin oranı ise %16,4'tür.⁵⁶

⁵⁵ Yıldız, *agt.*, s. 91.

⁵⁶ bk. Ek1 /Çapraz Tablo 25.

Bu sonuçlara göre erkek öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerinde kız öğrencilere göre kısmen daha başarılı olduğu ve arkadaşlık ilişkilerinin erkek öğrencilerde daha olumlu bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Kur'an Kursundaki arkadaşlık ilişkilerinin değerlendirilme biçimiyle yaş arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu $p < 0.05$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Buna göre öğrencilerin yaş seviyesi yükseldikçe arkadaşlık ilişkilerinden memnun olma durumu azalmaktadır. Arkadaşlık ilişkilerini beğenmeyen öğrencilerin %40,7'si 18-21 yaş grubundadır. 14-16 yaş grubundaki öğrencilerin ise yaklaşık 1/4'ü arkadaşlık ilişkilerini beğenmediğini söylemiştir ki bu oran 18-21 yaş grubunun yaklaşık yarısına denk gelmektedir.⁵⁷

Kur'an Kursundaki arkadaşlık ilişkilerinin değerlendirilme biçimiyle öğrenim durumu arasındaki ilişki ki-kare testi sonucunda istatistiksel bir anlamlılık gözlenmemiştir.⁵⁸

C. Toplumda Nasıl Karşılandıkları

Ankete katılan öğrencilerin çevrelerinin Kur'an Kursunda okumalarına nasıl baktıklarına dair veriler Tablo 46'da verilmiştir.

Tablo 46: Toplumun Kuran Kursunda Okumalarını Nasıl Karşıladığına Dair Dağılım

Sizi tanıyanlar Kur'an Kursunda okumanızı nasıl karşılıyorlar?	Sayı	%
İyi karşılıyorlar	300	75,2
İyi karşılamıyorlar	10	2,5
Bazıları iyi karşılıyor	60	15
“Başka bir okula gitseydiniz daha iyi olurdu “diyorlar.	24	6
Cevapsız	5	1,3
TOPLAM	399	100

Buna göre öğrencilerin %75,2'si “İyi karşılıyorlar”, %15'si “bazıları iyi karşılıyor.”, %6'sı “başka bir okula gitseydiniz daha iyi olurdu “diyorlar.” %2,5'i “iyi karşılamıyorlar” seçeneklerini işaretlemişlerdir.

⁵⁷ bk. Ek1 /Çapraz Tablo 26.

⁵⁸ bk. Ek1 /Çapraz Tablo 27.

Bu veriler, Kur'an Kurslarının toplumda genellikle iyi karşılandığını göstermektedir. Öğrencilerin az bir bölümü ise iyi karşılanmadığını belirtmektedir. Bu duruma, Kur'an Kurslarından verilen bitirme belgelerinin pratikte bir yararının olmamasının rolü düşünülebilir.

D. Kur'an Kursu Öğrencisi Kimliklerini Gizleyip-Gizlemedikleri

Ankete katılan öğrencilerin Kur'an Kursu öğrencisi kimliklerini gizleyip gizlememe durumları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 47: Toplumda Kimliklerini Açıklama Durumlarına Göre Dağılım

Kur'an Kursu öğrencisi olduğunuzu her ortamda rahatlıkla söylüyor musunuz?	Sayı	%
Her zaman	280	70,2
Çoğu zaman	55	13,8
Ara-sıra	58	14,5
Hiçbir zaman	4	1
Cevapsız	2	0,5
TOPLAM	399	100

Buna göre öğrencilerin çoğunluğu (%70,2'si) Kur'an Kursu öğrencisi olduklarını her ortamda rahatlıkla söylediklerini belirtmişlerdir. Ankete katılan öğrencilerin %14,5'i "ara sıra" söylediklerini, %13,8'i ise "çoğu zaman" söylediklerini belirtmişlerdir. Ankete katılan öğrencilerin sadece %1'lik kısmı ise Kur'an Kursu öğrencisi olduklarını "hiçbir zaman" söylemediklerini belirtmişlerdir. Bu bulgu öğrencilerin "Kur'an Kursu öğrencisi kimliğini" genellikle benimsedikleri yönündeki hipotezimizi desteklemektedir.

Konuyla ilgili yapılan diğer araştırmalarda Kur'an Kursu öğrencisi kimliğini gizleyenlerin oranı araştırmamıza göre yüksektir.⁵⁹

E. Öfkelerini Kontrol Edebilme Durumları

Ankete katılan öğrencilerin kırgınlık anındaki davranışları ile ilgili veriler Tablo 38'de verilmiştir.

⁵⁹ Bayraktar, *age.*, s. 34; Şen, *agt.*, s. 30; Büyükdinç, *agt.*, s. 45; Koç, *age.*, s. 106.

Tablo 48: Kızgınlık Anında Arkadaşlarına Karşı Davranışları ile İlgili Dağılım

Arkadaşınıza kızdığınızda ona karşı nasıl davranırsınız?	Sayı	%
Kavga ederim	26	6,5
Arkadaşımla konuşarak öfkemi yenerim	209	52,4
Arkadaşıma küserim	58	14,5
Bazen hiç kimse beni anlamıyor. Bu nedenle kendimi değersiz buluyorum.	90	22,6
Cevapsız	16	4
TOPLAM	399	100

Tabloya göre öğrencilerin yarıdan fazlası(%52,4) “Arkadaşımla konuşarak öfkemi yenerim” seçeneğini, %22,6’sı “Bazen kimse beni anlamıyor. Bu nedenle kendini değersiz görüyorum” seçeneğini işaretlemişlerdir. Ankete katılan öğrencilerin %14,5’i “arkadaşıma küserim”, %6,5’i “kavga ederim” seçeneklerini işaretlemişlerdir.

Öğrencilerin 1/4’lük kısmı tarafından işaretlenen “Bazen hiç kimse beni anlamıyor. Bu nedenle kendimi değersiz buluyorum” seçeneği oldukça dikkat çekmektedir. Buna göre yaklaşık olarak her dört öğrenciden biri kendisini yalnız ve çaresiz hissetmektedir. Bir kimsenin çoğu zaman kendisini çaresiz hissetmesi duygusal yönden sağlıklı olmadığının bir göstergesi sayılabilmektedir. Kur’an Kursu öğrencilerinin psikolojik durumlarını ve depresyona yatkınlık düzeylerini inceleyen bir araştırma sonucunda bu kurumların öğrencilerinin orta düzey depresyon grubuna girdikleri ileri sürülmüştür.⁶⁰

Ergenlik çağının ilk devresinde bulunan İlköğretim öğrencilerini konu alan benzer bir araştırmada da öğrencilerin büyük bir kısmının aynı problemi yaşadıkları tespit edilmiştir.⁶¹

F. Moral Durumları

Ankete katılan öğrencilerin moral durumlarına göre dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

⁶⁰ bk. Özlem Öztürk, *Kur’an Kursu Öğrencilerinde Depresyon Düzeyi Üzerine Bir Araştırma(Konya Örneği)*, (basılmamış yüksek lisans tezi), SÜSBE, Konya 2007.

⁶¹ Yıldız, *agt.*, s. 87.

Tablo 49: Moral Durumlarının Nasıl Olduğu ile İlgili Dağılım

Moral durumunuz genellikle nasıldır?	Sayı	%
Çok iyi	44	11
Genellikle iyi	157	39,3
Fena değil	161	40,4
Çok kötü	18	4,5
Genellikle kötü	16	4
Cevapsız	3	0,8
TOPLAM	399	100

Tabloya göre örneklem olarak seçilen öğrencilerin %40,4'ü "fena değil", %39,3'ü "genellikle iyi", %11'i "çok iyi", %4,5'i "çok kötü", %4'ü "genellikle kötü" seçeneklerini işaretlemişlerdir.

Öğrencilerin moral durumuyla cinsiyet, yaş ve öğrenim durumu arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu anlamlı bulunmamıştır.⁶²

Öğrencilerin büyük çoğunluğu moral durumlarını iyiye dönük olarak belirtmişlerdir. Morallerini kötü olarak belirten öğrencilerin oranı düşüktür.

Ergenlik dönemi genelde bunalımların, sorunların yoğun olarak yaşandığı dönemdir. Bu dönemde bireyler hem aileleriyle hem de toplumsal çevreyle çatışmaya girmektedir. Ayrıca bu dönemde gençler, büyümekte ve gelişmekte olan bedenlerine uyum sağlamaya çalışırken, hızlı beden gelişimine karşılık geri kalan ruhsal olgunlaşma nedeniyle de düşünceleri ile davranışları arasında çelişkiler meydana gelmektedir. Kısaca bu dönemde gençler kendileriyle ve çevreleriyle sürekli bir savaş halindedirler. Bu karmaşık durumdan gencin moral durumu da nasibini almaktadır.⁶³ Bu dönem boyunca gençler, kişiden kişiye şiddeti değişen bir ruhsal çalkantı içindedirler.⁶⁴

Araştırma konumuzu oluşturan öğrenciler de ergenlik döneminin bu sorunlarını yaşamalarına rağmen moral bakımından iyi seviyede oldukları gözlenmektedir.

⁶² bk. Ek1 /Çapraz Tablo 28, 29, 30.

⁶³ Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayınları, Ankara 1998, s. 377.

⁶⁴ Yörükoğlu, ay.

G. Gelecekleri ile İlgili Düşünceleri

Ankete katılan öğrencilerin gelecekleri ilgili düşünceleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 50: Gelecekle İlgili Düşüncelerine Göre Dağılım

Geleceğe nasıl bakıyorsunuz?	Sayı	%
Şevk ve heyecan doluyum	55	13,8
Ümitliyim	210	52,6
İşi oluruna bıraktım	64	16
Gelecekle ilgili kaygılarım var	51	12,8
Dünyadan nefret ediyorum, gelecekte hiçbir beklentim yoktur	15	3,8
Cevapsız	4	1
TOPLAM	399	100

Buna göre öğrencilerin yarısından fazlası “ümitliyim” seçeneğini işaretlemişlerdir. Ankete katılan öğrencilerin %16’sı “iş oluruna bıraktım”, %13,8’i “şevk ve heyecan doluyum”, %12,8’i “gelecekle ilgili kaygılarım var”, %3,8’i “dünyadan nefret ediyorum. gelecekte hiçbir beklentim yoktur.” Seçeneğini işaretlemişlerdir.

Bu bulgulara göre, öğrencilerin çoğunluğunun gelecekle ilgili düşüncelerinin olumluluk arz ettiği söylenebilir. Buna karşılık iş oluruna bırakanların, gelecekle ilgili kaygıları olanların, hatta dünyadan nefret edenlerin oranları da üzerinde durmayı gerektirecek kadar yüksektir. Bunlar, ergenlik döneminin genel özellikleri çerçevesinde değerlendirilmelidir. Nitekim bundan önceki soruya verilen cevaplar incelendiğinde öğrencilerin moral durumlarının genelde iyi olduğu görülmektedir.

IV. KUR’AN KURSLARIYLA İLGİLİ GENEL SORUNLARI ve BEKLENTİLERİ

Ankete katılan Kur’an Kursu öğrencilerine yukarıda sorulan kapalı uçlu soruların dışında “*Elinizde imkân olsaydı kendi hayatınızda ya da sosyal hayatta en çok neyi değiştirmek isterdiniz?*” ve “*Bir Kur’an Kursu öğrencisi olarak beklenti ve sorunlarınız nelerdir?*” şeklinde iki tane açık uçlu soru yönelttik. Öğrencilerin bu sorulara verdikleri cevaplar tasnif edilerek önem sırasına göre aşağıda sunulmuştur.

A. Öğrencilerin Kendi Hayatlarında ve Sosyal Hayatta En Çok Değiştirmek İstedikleri Şeyler

“Hak ve özgürlükleri kısıtlayan anti-demokratik uygulamalar”

“Savaşları sona erdirmek ve dünya barışını sağlamak”

“Arkadaş çevresini ve yaşadığı yeri”

“Kendi kişisel özelliklerini”

“Geçmişteki yaşantısını”

“Ailesini”

“Kadın-erkek eşitsizliğini”

“Yaşadığı zamanı”

“Kur’an Kurslarının fizikî ve kültürel yetersizliklerini”

“İçinde bulunduğu maddî imkânsızlıkları”

B. Bir Kur’an Kursu Öğrencisi Olarak Sorunları

“Kur’an Kurslarına devletin yeterince önem vermemesi”

“Kursun oyun bahçesi ve bilgisayar l boratuvarının olmaması”

“Kurs  ğreticilerinin adaletsiz davranması”

“Kurs  ğreticilerinin bağıırıp çağırması ve ceza vermesi”

“Ezber yaparken zorlanma, dersleri iyi anlayamama”

“Kur’an Kursundaki disiplinin yetersizliğı”

“Kur’an Kursundaki tekdüze ortamdan sıkılma”

“ ğretici- ğrenci ilişkilerinin istenen düzeyde olmaması”

“ ğreticilerin öğrencilere karşı yeterince anlayışlı olmaması”

“Kur’an Kursundaki arkadaş ortamının iyi olmaması”

“Aile  zlemi”

“Yeterince uyuyamama”

“Tatil günlerinin yetersiz oluşu”

“Kursun temizliğinin iyi olmaması”

“Kur’an Kurslarının fizikî yetersizliği”

“Maneviyat eksikliği”

“Öğretici sayısının yetersizliği ve mevcut öğretmenlerin yeterince bilgili olmaması”

“Kendine güveninin az olması”

“Maddî sıkıntılar”

C. Bir Kur’an Kursu Öğrencisi Olarak Beklentileri

“Hafızlığı bitirmek ve iyi bir din görevlisi, iyi bir vatandaş olmak”

“Kur’an Kurslarına devletin sahip çıkması ve ihtiyaçlarını karşılaması”

“Gelecekte iyi bir yaşantıya sahip olmak”

“Öğreticilerin öğrencilerle daha fazla ilgilenmesi”

“İyi bir eğitim almak”

“Kur’an Kurslarında sosyal ve kültürel faaliyetlerin olması”

“Toplumun Kur’an Kurslarına yeterince önem vermesi”

“Cep telefonlarının kursta serbest olması”

“Kur’an Kurslarında daha özgür bir ortamın oluşturulması”

“Kur’an Kursu öğrencilerine, okulda okuyan öğrencilerin imkânlarının sağlanması”

“Öğrencilerin sorunlarıyla ilgilenen özel bir görevlinin olması”

“Kur’an Kurslarında kütüphane ve yeterince kitabın olması”

“Teneffüs saatlerinin daha fazla olması”

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kur'an Kursları, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren yaygın din eğitimi kurumlarıdır. Bu kurumların amacı, vatandaşlara usulüne uygun olarak yüzünden Kur'an okumayı öğretmek, İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlâk esasları ile Hz Peygamber'in hayatı ve örnek ahlâkı hakkında temel bilgiler vermek ve hafızlık yaptırmaktır. Amaçları bu şekilde belirlenen Kur'an Kurslarının, yaygın din eğitimi kurumu olarak çeşitli sorunları bulunmaktadır. Bu kurumların sorunları ile ilgili daha önce de çeşitli araştırmalar yapılmış ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler sunulmuştur.

Bu çalışmada, Kur'an Kurslarında öğrenim gören ergenlik çağı gençlerinin sorunları ve beklentileri araştırılmıştır. Araştırmada, Doğu Karadeniz Bölgesinden seçilen Trabzon ve Rize illerinde Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren 22 Kur'an Kursundan 399 öğrenci örneklem olarak alınmıştır.

Araştırma sonunda elde edilen bulgular yukarıda ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir. Bu bulgulardan hareketle araştırmada ulaşılan sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

-Araştırmada örneklem grubumuzu oluşturan Kur'an Kursu öğrencilerinin cinsiyete göre dağılımında kız öğrenciler, yaşa göre dağılımında 14-16 yaş grubu, mezuniyete göre dağılımında ilköğretim mezunları çoğunluktadır.

-Öğrencilerin çoğunluğu daha önce yapılan araştırmalarda elde edilen sonuçlara paralel biçimde kent merkezlerinden daha çok kırsal kesimlerde yaşayan, ekonomik ve sosyo-kültürel bakımdan genellikle orta ve alt düzeyde olan aile çevrelerinden gelmektedir. Bununla birlikte kurs öğrenimi sırasındaki masrafları büyük oranda aileleri tarafından karşılanmaktadır.

-İlköğretimi bitirdikten sonra gidilmek istenen öğretim kurumu sıralamasında en yüksek oran, "Kur'an Kursu" seçeneğindedir. İlköğretimden sonra Kur'an Kursunu tercih eden erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha fazladır. Kur'an Kursuna gelme konusunda öğrencilerin genel olarak istekli ve kararlı bir tutum içerisinde olduğu görülmüştür.

-Öğrencilerin çoğunluğu yatılı kurslarda öğrenim görmektedir. Bu durum, araştırma yapılan bölgede Kur'an Kursu öğrencilerinden ergenlik çağındakilerin hafızlığa çalışma oranlarının yüksekliği ve hafızlık kurslarının daha çok yatılı olması ile açıklanabilir.

-Öğrencilerin çoğunluğu Kur'an Kursuna kendi istekleriyle gelmektedir ve Kur'an Kursunda bulunmaktan memnun görünmektedir. Kursu istemeyerek geldiğini belirten öğrenciler de kursa geldikten sonra memnuniyet düzeylerinin arttığını belirtmişlerdir.

-İlköğretimin kesintisiz ve zorunlu olarak uygulanması Kur'an Kursu öğrencilerinin yaş seviyesini yükseltmiştir. Araştırmamızda "yaş" faktörü bağımsız değişken kabul edilerek uygulanan ki-kare testinde önemli ayrıntılar ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin yaş düzeyi yükseldikçe Kur'an Kursunu tercih etme oranı düşmekte, bu kurumlarda okutulan derslerden memnun olma oranı azalmakta, dini bir meslek seçmeyi düşünme ve Kur'an Kursu öğreniminden sonra öğrenime devam etme düşüncesi azalmaktadır.

-Kur'an Kursu eğitiminin, öğrencilerin dini inançları üzerindeki etkisinde de benzer bir durum söz konusudur. Öğrencilerin yaş seviyeleri yükseldikçe Kur'an Kursunun amaçlarını gerçekleştirme oranı, bir başka ifadeyle öğrenim çağını geçmiş öğrencilerin kurslardan yararlanma düzeyleri düşmektedir.

-“Öğrenim durumu” bağımsız değişken olarak kabul edilip uygulanan ki-kare testi sonucunda da “yaş” değişkeniyle benzer bulgular vardır. Öğrenim durumu yükseldikçe Kur'an Kursunu tercih etme oranlarının düştüğü, bu kurumlarda okutulan derslerden memnun olma durumlarının azaldığı, Kur'an Kursu Öğreniminden sonra öğrenimlerine devam düşüncelerinin azaldığı görülmektedir.

-Araştırma örneklemini oluşturan öğrencilerin yarıdan fazlası hafızlık yapmayı düşünmektedir. Bununla bağlantılı olarak, yine öğrencilerin çoğunluğu dini bir meslek seçmeyi düşünmektedirler. Buna rağmen öğrencilerin yaklaşık 3/4'ünün ezber yapmayı sevmedikleri ve ezber yaparken zorlandıkları tespit edilmiştir.

-Kur'an Kursu öğrencisi kimliğinin benimsendiği ve öğrencilerin çoğunluğu her ortamda rahatlıkla Kur'an Kursu öğrencisi olduklarını söyledikleri tespit edilmiştir.

-En çok şikâyet edilen öğretici davranışları; “öğrenciler arasında ayırım yapmak”, “arkadaşlarının yanında aşağılayıcı tutumlarda bulunmak” ve “öğrenci istek ve ihtiyaçlarını anlamamak” iken; “bilgili olmak”, “öğrenciye değer vermek”, “işini severek ve içtenlikle yapmak”, “anlatma ve öğretme yeteneğine sahip olmak” ve “hoşgörülü ve alçakgönüllü olmak” öğretmenlerde aranan en önemli niteliklerdir.

-Kur'an Kurslarında hatalı davranışta bulunan öğrencilere genellikle öğüt ve uyarı metoduna başvurulmakta ve öğrenciler Kur'an Kursunun disiplininden memnun görünmektedirler.

-Öğrenciler, öğretmenlerle ilişkilerinden genellikle memnun olmakla birlikte önemli bir kısmı öğretmenlerle iletişim problemi yaşamakta, bu oran kız öğrencilerde erkek öğrencilerden daha fazla görülmektedir. Bu durumun nedeni öğrencilere göre kendi sıkılgan ve alıngan yapılarıdır.

-Öğrencilerin çoğunluğunun, Kur'an Kursunda okutulan derslerden ve öğretmenlerin ders işleme şekline memnun oldukları, dersleri anlayabilme konusunda önemli bir sorun yaşamadıkları tespit edilmiştir.

-Sınıf içerisindeki herhangi bir faaliyette öğrencilerin aşırı heyecanlı oldukları hatta bazılarının korktukları, dini kavramları öğrenirken de önemli bir kısmın korktuğu dikkat çekmektedir.

-Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğrenim görmeleri çevreleri tarafından da iyi karşılanmaktadır. İyi karşılanmadığını belirtenlerin oranı oldukça azdır.

-Öğrencilerin çoğunluğu, öfkelendiklerinde arkadaşlarıyla konuşarak öfkelerini yenmeye çalıştıklarını belirtirken yaklaşık 1/4'ü anlayamamaktan ve yalnızlıktan şikâyetçidir.

-Öğrenciler, hem moral bakımından hem de gelecekle ilgili düşünceleri açısından oldukça olumlu bir tablo sergilemektedirler.

-Aile ve arkadaşlık ilişkilerinin de oldukça iyi olduğu görülmektedir. Öğrencilerin 3/4'lük kısmının aileleriyle çok iyi anlaştığını ve hiçbir sorunlarının olmadığını belirtmesi de dikkate değer bir durumdur.

-Öğrencilerin çoğunluğu ibadetlerini zevkle ve zorlanmadan yerine getirdiklerini, ibadetlerini yerine getiremediklerinde veya bir yasağı işlediklerinde manevî olarak rahatsız olduklarını ve Allah'ın bağışlayıcı olmasına güvenerek tevbe ettiklerini, ibadetlerin insana huzur ve güven verdiğine inandıklarını belirtmişlerdir. Bu konularda olumsuz görüş bildirenlerin oranı oldukça düşüktür.

-Kurs öğreniminden sonra ne yapmayı düşündükleri cinsiyet değişkenine göre farklılık arz etmektedir. Erkek öğrencilerin çoğunluğu öğrenimine devam etmeyi düşünürken kız öğrenciler bu konuda kararsız bir tutum sergilemektedirler.

-Kurs öğreniminden sonra gerekli eğitimi alıp dini bir meslek edinmeyi düşünen erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha fazladır. Kız öğrenciler bu konuda kararsız bir tutum içerisindeyler. Öğrencilerin yaş seviyesi yükseldikçe dini bir meslek edinme hususundaki istekleri azalmaktadır.

-Kur'an Kurslarında aşçı, müstahdem, bekçi vb. eleman eksikliğinin yanı sıra kurs binalarının oyun alanları, bilgisayar laboratuvarı, kütüphane gibi destek üniteleri bakımından yetersiz olduğu öğrenciler tarafından dile getirilmiştir. Öğrencilere göre eleman eksikliği, zaman zaman bu görevlerin kendileri tarafından yerine getirilmesine ve derslerin aksamasına yol açmaktadır.

-Öğrenciler, Kur'an Kurslarında ders dışı faaliyetlerin olmasını istemekte özellikle yatılı kurslarda öğrenim gören öğrenciler bu tür faaliyetlerin olmamasından şikâyetçi olmaktadır.

Bu sonuçları dikkate alarak konuyla ilgili önerilerimizi de şöyle sıralayabiliriz:

-Kur'an Kursları, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yaygın din eğitimi alanında faaliyet gösteren eğitim kurumlarımızdır. Bugüne kadar milletimizin din eğitimi alanındaki ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışan bu kurumlara günümüzde de ihtiyaç vardır. Ancak Kur'an Kurslarının eğitim sistemimiz içerisindeki statüsünün ve işlevinin belirsizliği, bu kurumlarda çalışan personeli ve öğrencileri

moral ve motivasyon açısından etkilemektedir. Bu nedenle öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren Kur'an Kurslarının yasal zemininin ve statüsünün netleştirilmesi gerekmektedir.

-Kur'an Kurslarına sadece ilköğretim mezunu veya öğrenim çağını geçmiş öğrencilerin gelebilmesi, bu kurumlarda yürütülen eğitim-öğretim faaliyetinin verimliliği açısından yeniden gözden geçirilmesi gereken bir husustur.

-Kur'an Kursu öğrencilerinin çoğunluğu kız olmasına rağmen, bunların Kurs öğreniminden sonra öğrenimlerine devam etme konusunda erkek öğrencilere göre oldukça kararsız bir tutum içerisinde olmaları genel eğitim sorunlarımız açısından yeniden ele alınmalı ve tartışılmalıdır.

-Kur'an Kurslarında aşçı, müstahdem, bekçi vb elaman eksikliği dikkat çekmektedir. Bu durum zaman zaman öğrencilerin bu görevleri yerine getirmesine ve derslerinin aksamasına yol açmaktadır. Bu nedenle Kur'an Kurslarının yardımcı personel ihtiyacının karşılanması, yürütülen eğitim faaliyetinin kalitesinin yükselmesine katkıda bulunacaktır.

-Devletin Kur'an Kurslarının maddî giderleriyle ilgilenmemesi kurum çalışanlarında rahatsızlık meydana getirmektedir. Devletin bu kurumların maddî giderlerini karşılaması, yapılan eğitimin verimliliği açısından önem arz etmektedir.

-Öğrencilerin çoğunluğunun ezber yapmayı sevmeyişi ve bu konuda zorlandığı dikkati çeken bir husustur. Bu nedenle ezber yapmayı daha zevkli hale getirecek tekniklerin uygulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda Diyanet İşleri Başkanlığı ve İlâhiyat Fakültelerinin işbirliğiyle yeni yöntemler geliştirilmeli ve öğretmenler bu gelişmelerden haberdar edilmelidir.

-Kurs binaları gerek fizikî ve teknik açıdan gerekse çevre bakımından yeniden gözden geçirilmeli ve bu konudaki sıkıntılar çözüme kavuşturulmalıdır.

-Özellikle yatılı öğrenciler, kurslarda ders dışı faaliyetlerin olmamasından şikâyetçidirler. Öğrenciler belli aralıklarla da olsa ders dışı dini programlar, sohbetler ve kültürel faaliyetler istemektedirler. Bu husus dikkate alınarak müftülüklerin düzenlediği kutlu doğum haftası, kandil vb. dini programlara

öğrencilerin götürülmesi veya bizzat müftülüklerce görevlendirilecek elamanların kurslara giderek bu programları orada yapmaları yararlı olacaktır.

-Kur'an Kursu öğrencilerinin sorunlarını paylaşmada çekinceleri olduğu, gerek arkadaşları gerekse öğretmenleri ile iletişim problemleri yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu durum göz önüne alınarak bu kurumlarda psikolojik danışmanların görevlendirilmesi özellikle ergenlik dönemindeki öğrenciler açısından yararlı olacaktır.

-Öğrencilerin önemli bir bölümünün dini kavramları öğrendiklerinde korktukları gözlenmiştir. Kur'an Kurslarına öğrencilerin belli yaş seviyesinde geldikleri de dikkate alınarak onların dini bilgi birikimi mutlaka sorgulanmalı ve öğrencide yerleşmiş yanlış inançlar düzeltilmelidir. Bunun yanı sıra dini kavramlar anlatılırken, onların korkutucu yönleri ön plâna çıkarılmamalıdır. Ergenlik döneminin dini sorgulama dönemi olduğu da dikkate alınarak sevgi prensibi çerçevesinde konular ele alınmalıdır. Aksi bir durum gençlerin dinden tamamen uzaklaşmasına neden olabilmektedir.

-Öğrencilerin büyük bölümünün sınıf içerisindeki faaliyetlerde çok heyecanlandıkları ve bazılarının korktuğu tespit edilmiştir. Bu durum öğretmenler tarafından dikkate alınmalı öğrencilerin heyecan ve korkularını yenmeleri için rehberlik yapılmalı ve onlara güven verilmelidir.

-Öğreticiler imkânlar dahilinde hizmet içi eğitim programlarına alınmalı ve bu programlarda diğer öğretim konuları arasında yeni öğretim yöntem ve teknikleri, etkili iletişim becerileri, materyal geliştirme, modern eğitim araç ve gereçlerinin kullanımı ile ergenlik psikolojisine de yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Ahmet, “Ergenlerin Dini Gelişiminde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli, Dem Yayınları, İstanbul 2002, ss. 369-404.
- Arı, Ramazan - Üre, Ömer - Yılmaz, Hasan, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Mikro Yayınları, Konya 1999.
- Arslantürk, Zeki, *Araştırma Metot ve Teknikleri*, İFAV Yayınları, İstanbul 1993.
- Ay, M. Emin, *Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Kur'an Kurslarının Problemleri ve Beklentileri*, Uludağ Yayınları, Bursa 1995.
- Ayhan, Halis, *Türkiyede Din Eğitimi*, İFAV Yayınları, İstanbul, 1999.
- Bahadır, Abdulkerim, “Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli, Dem Yayınları, İstanbul 2006, ss. 307-366.
- Baltacı, Cahit, “Türk Eğitim Sisteminde Kur'an Kurslarının Yeri”, *Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu*, (24-25 Mayıs 1997, İstanbul), Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, ss. 15-18.
- _____, “Cumhuriyet Döneminde Kur'an Kursları”, *DEAD*, sy. 6, ss. 181-186.
- Başaran, İbrahim Ethem, *Eğitim Psikolojisi*, Aydan Web Tesisleri, Ankara 1998.
- Baymur, Feriha Balkış, *Genel Psikoloji*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, ts.
- Bayraklı, Bayraktar, *İslam'da Eğitim*, İstanbul 2002.
- Bayraktar, M. Faruk, *Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul 1992.
- _____, “Beklentileri Doğrultusunda Kur'an Kursu Öğrencilerinin Yönlendirilmesi”, *Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu*, (24-25 Mayıs 1997, İstanbul), Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, ss. 153-161.
- Bilgin, Beyza - Selçuk, Mualla, *Din Öğretimi*, Akid Yayınları, Ankara 1991.

- Binbaşıoğlu, Cavit, *Gelişim Psikolojisi*, Hacettepe Taş Matbaacılık, Ankara 1990.
- Bozkurt, Nebi, “Daru’l-Kurra”, *DİA*, C. VIII, İstanbul 1993, ss. 543-548.
- Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sahihu’l-Buhari*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Buyrukçu, Ramazan, *Kur’an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2001.
- Büyükdinç, Mustafa, *Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Temel Eğitim Sonrası Kur’an Kurslarında Eğitim ve Öğretim*, (basılmamış yüksek lisans tezi), SAÜSBE, Sakarya 2001.
- Cebeci, Suat, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.
- Cevizci, Ahmet, *Etiğe Giriş*, Paradigma Yayınları, İstanbul 1992.
- Clark, W.H., “Erginlik ve Gençlik Çağında Din”, çev. Mehmet Dağ, *Eğitim Hareketleri Dergisi*, sy. 256-257, C. XXII, ss.11-21.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002.
- Çağrııcı, Mustafa, “Kuran Kursu”, *DİA*, C. XXVI, İstanbul 2002, ss. 423-426.
- Çelebi, Ahmet, *İslamda Eğitim Öğretim Tarihi*, çev. Ali Yardım, Damla Yayınevi, İstanbul 1983.
- Çileli, Meral, *Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi*, V Yayınları, Ankara 1986.
- Dağ, Mehmet - Öymen, Raşit, *İslam Eğitim Tarihi*, MEB Yayınları, Ankara 1974.
- DİB, *1996 Yılı İstatistikleri*, Ankara 1997.
- DİB, *1997 Yılı İstatistikleri*, Ankara 1998.
- DİB, *1998 Yılı İstatistikleri*, Ankara 1999.
- DİB, *1999 Yılı İstatistikleri*, Ankara 2000.
- DİB, *2005 Yılı İstatistikleri*, Ankara 2006.
- DİB, *2006 Yılı İstatistikleri*, Ankara 2007.

- DİB, *2008 Yılı İstatistikleri*, Ankara, 2009.
- DİB, *İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı*, Ankara 1990.
- Dodurgalı, Abdurrahman, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, İFAV Yayınları, İstanbul 1996.
- Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as, *Sünenü Ebi Davud*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Ergün, Ayhan, *Kur'an Kursu Öğrencilerinde Dini Tutum ve Davranışlar*, (basılmamış yüksek lisans tezi), SDÜSBE, Isparta 2002.
- Ergün, Mustafa, *Bilimsel Araştırmalarda İstatistik Uygulamaları*, Ocak Yayınları, Ankara 1995.
- Fersahoğlu, Yaşar, *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, Marifet Yayınları, İstanbul 1998.
- Gander, Mary J.-Gardiner, Harry W., *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, çev. Bekir Onur, İmge Kitabevi, Ankara 1993.
- Genç, Yusuf, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Toplum*, (basılmamış yüksek lisans tezi), SAÜSBE, Sakarya 1997.
- Gözütok, Şakir, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, Fecr Yayınları, Ankara 2002.
- Gündüz, Turgay, *İslam Gençlik ve Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi, Bursa 2002.
- Güngör, Erol, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1995.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İmaj Baskı, Ankara 2003.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yayınları, Ankara 2001.
- _____, *Ergenlik Çağı Gençlerinin Dini Gelişimi*, (basılmamış doktora tezi), Bursa 1983.
- Hurlock, Elizabeth E., "Ergenlikte Beden Gelişimi", çev. Gülseren Günçe, *Ergenlik Psikolojisi*, derleyen. Bekir Onur, Hacettepe Taş Kitapçılık, Ankara 1987, ss.105-139.

- Işık, Emin, “Tarihi Gelişimi İçinde Kur’an Öğretimi”, *Kur’an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu*, (24-25 Mayıs 1997, İstanbul), Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, ss. 65-69.
- İbn Mace, Muhammad b. Yezid el Kazvini, *Sünenü İbn-i Mace*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Jaschke, Gotthard, *Yeni Türkiye’de İslamlik*, çev. Hayrullah Örs, Ankara 1972.
- Jersild, Artur T., *Gençlik Psikolojisi*, çev. İbrahim N. Özgür, Gün Matbaası, İstanbul 1973.
- Kaptan, Saim, *Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemleri*, Rehber Yayınları, Ankara, ty.
- Karataş, Birgül, *Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemleri*, İstanbul 1984.
- Kazıcı, Ziya, “Bir Eğitim Kurumu Olarak Daru’l Kurra”, *Kur’an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu*, (24-25 Mayıs 1997, İstanbul), Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, ss. 33-39
- Kılavuz, M.Akif, “Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli, Dem Yayınları, İstanbul 2002, ss. 251-305.
- Koç, Ahmet, *Kuran Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, İlahiyat Yayınları, Ankara 2005.
- Köknel, Özcan, “Ergenlik Dönemi”, *Ana-Baba Okulu*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994, ss. 85-96.
- Kula, Naci, “Gençlik Döneminde Kimlik ve Din”, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli, Dem Yayınları, İstanbul 2002, ss. 33-81.
- Kulaksızoğlu, Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005.
- Louis, Guittard, “Gençlerde Dini Gelişim”, çev. Ömer Özyılmaz, *UÜİFD*, C. II, sy. II, ss. 229-232.

- Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay - Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999.
- Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, *Sahihu Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Origlia, D.- Ouillon H., “Ergenlikte Kişilik”, çev. Bekir Onur, *Ergenlik Psikolojisi*, Derleyen, Bekir Onur, Hacettepe Taş Kitapçılık Ankara 1987, ss. 159-170.
- Öcal, Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, TDV Yayınları, Ankara 2007.
- Öztürk, Özlem, *Kur'an Kursu Öğrencilerinde Depresyon Düzeyi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)*, (basılmamış yüksek lisans tezi), SÜSBE, Konya 2007.
- Öztürk, Şükrü, “Kur'an Kurslarının Eğitim ve Kültür Hayatımıza Katkıları”, *Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu*, (24-25 Mayıs 1997, İstanbul), Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, ss. 173-179.
- Özyılmaz, Ömer, *Çocukluk ve Gençlik Çağında İslami Eğitim ve Psikolojik Temelleri*, Pınar Yayınları, İstanbul 2003.
- Parmaksızoğlu, İsmet, *Türkiye'de Din Eğitimi*, MEB. Yayınları, Ankara 1966.
- Schwarz, Oswald, *Cinsiyet Psikolojisi*, çev. Halis Özgü, Özgü Yayınevi, İstanbul 1971.
- Selçuk, Ziya, *Eğitim Psikolojisi*, Pegem Yayınları, Ankara 1997.
- Sitembölükbaşı, Şaban, *Türkiye'de İslam'ın Yeniden İnkişafı*, TDV Yayınları, Ankara 1974.
- Şemin, Refia Uğurel, *Gençlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992.
- Şen, Süleyman Zihni, *Kur'an Kursu Öğrenci ve Öğreticilerinin Beklenti ve Sorunları*, (basılmamış yüksek lisans tezi), UÜSBE, Bursa 1995.
- Tarhan, Nevzat, *Kadın Psikolojisi*, Nesil Yayınları, İstanbul 2007.
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed, *Sünenü't Tirmizi*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Vergote, Antoine, "Ergenlikte Din", çev. Erdoğan Fırat, *AÜİFD*, sy. 24, Ankara 1981, ss. 583-592.

Yavuzer, Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994.

Yıldız, Nezahat, *Ergenlik Çağında Din Eğitimi*, (basılmamış yüksek lisans tezi), SAÜSBE, Sakarya 2002.

Yörükoğlu, Atalay, *Gençlik Çağı*, Özgür Yayınevi, İstanbul 1993.

_____, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayınları, Ankara 1998.

Yürük, Yaşar, *Kur'an Kursu Öğrencilerinin Psiko-Sosyal Problemleri*, (basılmamış yüksek lisans tezi), OMÜSBE, Samsun 1992.

EKLER:

EK 1: ÇAPRAZ TABLOLAR

Tablo 1: İlköğretimden Sonra Gidilmek İstenen Okulla Cinsiyet Arasındaki İlişki

İlköğretimden sonra gitmeyi en çok arzu ettiğiniz öğretim kurumu hangisi idi?		Cinsiyet		TOPLAM
		Erkek	Kız	
Kur'an Kursu	Sayı	84	112	196
	Süt.%	67,2	40,9	49,1
	Sat.%	42,9	57,1	100
İmam Hatip Lisesi	Sayı	12	58	70
	Süt.%	9,6	21,2	17,5
	Sat.%	17,1	82,9	100
Lise	Sayı	8	49	57
	Süt.%	6,4	17,9	14,3
	Sat.%	14	86	100
Anadolu Lisesi	Sayı	14	28	42
	Süt.%	11,2	10,2	10,5
	Sat.%	33,3	66,7	100
Başka	Sayı	3	19	22
	Süt.%	2,4	6,9	5,5
	Sat.%	13,6	86,4	100
Cevap vermeyen	Sayı	4	8	12
	Süt.%	3,2	2,9	3
	Sat.%	33,3	66,7	100
TOPLAM		125	274	399
Satır %		100	100	100
Sütun %		31,3	68,7	100

sd: 5

χ^2 : 29,8816

p <0.001 anlamlı

Tablo 2: İlköğretimden Sonra Gidilmek İstenen Okulla Yaş Arasındaki İlişki

İlköğretimden sonra gitmeyi en çok arzu ettiğiniz öğretim kurumu hangisi idi?		Yaş				TOPLAM
		14-16	16-18	18-21	Cevapsız	
Kur'an Kursu	Sayı	103	57	32	3	195
	Süt.%	58,5	47,5	32,7	60	48,9
	Sat.%	52,8	29,2	16,4	1,5	100
İmam Hatip Lisesi	Sayı	21	24	24	1	70
	Süt.%	11,9	20	24,5	20	17,5
	Sat.%	30	34,3	34,3	1,4	100
Lise	Sayı	24	17	16	1	58
	Süt.%	13,6	14,2	16,3	20	14,5
	Sat.%	41,4	29,3	27,6	1,7	100
Anadolu Lisesi	Sayı	15	14	13	-	42
	Süt.%	8,5	11,7	13,3	-	10,5
	Sat.%	35,7	33,3	31	-	100
Başka	Sayı	10	6	6	-	22
	Süt.%	5,7	5	6,1	-	5,5
	Sat.%	45,5	27,3	27,3	-	100
Cevap vermeyen	Sayı	3	2	7	-	12
	Süt.%	1,7	1,7	7,1	-	3
	Sat.%	25	16,7	58,3	-	100
TOPLAM		176	120	98	5	399
Satır %		100	100	100	100	100
Sütun %		44,1	30,1	24,6	1,3	100

sd: 6

χ^2 : 24,4478

p <0.001 anlamlı

Tablo 3: Öğrenim Durumu ile İlköğretimden Sonra Gidilmek İstenen Okul Arasındaki İlişki

İlköğretimden sonra gitmeyi en çok arzu ettiğiniz öğretim kurumu hangisi idi?		Öğrenim durumu			TOPLAM
		İlköğretim	Başka	Cevapsız	
Kur'an Kursu	Sayı	186	9	-	195
	Süt.%	52,7	20,5	-	48,9
	Sat.%	95,4	4,6	-	100
İmam Hatip Lisesi	Sayı	59	10	1	70
	Süt.%	16,7	22,7	50	17,5
	Sat.%	84,3	14,3	1,4	100
Lise	Sayı	46	12	-	58
	Süt.%	13	27,3	-	14,5
	Sat.%	79,3	20,7	-	100
Anadolu Lisesi	Sayı	36	5	1	42
	Süt.%	10,2	11,4	50	10,5
	Sat.%	85,7	11,9	2,4	100
Başka	Sayı	20	2	-	22
	Süt.%	5,7	4,5	-	5,5
	Sat.%	90,9	9,1	-	100
Cevap vermeyen	Sayı	6	6	-	12
	Süt.%	1,7	13,6	-	3
	Sat.%	50	50	-	100
TOPLAM		353	44	2	399
Satır %		100	100	100	100
Sütun %		88,5	11	0,5	100

sd: 10

 χ^2 : 38,8870

p <0.001 anlamlı

Tablo 4: Kursa Gelmede Kimin Etkili Olduğu ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

Kur'an Kursuna gelmenizde kim etkili oldu?		Cinsiyet		TOPLAM
		Erkek	Kız	
Tamamen kendi isteğimdi	Sayı	53	147	200
	Süt.%	42,4	53,6	50,1
	Sat.%	26,5	73,5	100
Ailem	Sayı	59	102	161
	Süt.%	47,2	37,2	40,4
	Sat.%	36,6	63,4	100
Arkadaşlarım	Sayı	3	8	11
	Süt.%	2,4	2,9	2,8
	Sat.%	27,3	72,7	100
Öğretmenlerim	Sayı	2	7	9
	Süt.%	1,6	2,6	2,3
	Sat.%	22,2	77,8	100
Akrabalarım	Sayı	7	8	15
	Süt.%	5,6	2,9	3,8
	Sat.%	46,7	53,3	100
Cevap vermeyen	Sayı	1	2	3
	Süt.%	0,8	0,7	0,8
	Sat.%	33,3	66,7	100
TOPLAM		125	274	399
Satır %		100	100	100
Sütun %		31,3	68,7	100

sd: 5

 χ^2 : 6,3603

p >0.05

Tablo 5: Kursa Gelmede Kimin Etkili Olduğu ile Yaş Arasındaki İlişki

Kur'an Kursuna gelmenizde kim etkili oldu?		Yaş				TOPLAM
		14-16	16-18	18-21	Cevapsız	
Tamamen kendi isteğimdi	Sayı	92	54	54	1	201
	Süt.%	52	45	55,7	20	50,4
	Sat.%	45,8	26,9	26,9	0,5	100
Ailem	Sayı	72	51	37	2	162
	Süt.%	40,7	42,5	38,1	40	40,6
	Sat.%	44,4	31,5	22,8	1,2	100
Arkadaşlarım	Sayı	4	4	1	1	10
	Süt.%	2,3	3,3	1	20	2,5
	Sat.%	40	40	10	10	100
Öğretmenlerim	Sayı	2	3	4	-	9
	Süt.%	1,1	2,5	4,1	-	2,3
	Sat.%	22,2	33,3	44,4	-	100
Akrabalarım	Sayı	6	8	-	1	15
	Süt.%	3,4	6,7	-	20	3,8
	Sat.%	40	53,3	-	6,7	100
Cevap vermeyen	Sayı	1	-	1	-	2
	Süt.%	0,6	-	1	-	0,5
	Sat.%	50	-	50	-	100
TOPLAM	Sayı	177	120	97	5	399
Satır %	Süt.%	100	100	100	100	100
Sütun %	Sat.%	44,4	30,1	24,3	1,3	100

sd: 15

 χ^2 : 23,5439

p > 0,05

Tablo 6: Öğrenim Durumu ile Kursa Gelmede Kimin Etkili Olduğu ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Kur'an Kursuna gelmenizde kim etkili oldu?		Öğrenim durumu			TOPLAM
		İlköğretim	Başka	Cevapsız	
Tamamen kendi isteğimdi	Sayı	173	27	1	201
	Süt.%	49	61,4	50	50,4
	Sat.%	86,1	13,4	0,5	100
Ailem	Sayı	146	14	1	161
	Süt.%	41,4	31,8	50	40,4
	Sat.%	90,7	8,7	0,6	100
Arkadaşlarım	Sayı	10	1	-	11
	Süt.%	2,8	2,3	-	2,8
	Sat.%	90,9	9,1	-	100
Öğretmenlerim	Sayı	7	2	-	9
	Süt.%	2	4,5	-	2,3
	Sat.%	77,8	22,2	2,4	100
Akrabalarım	Sayı	15	-	-	15
	Süt.%	4,2	-	-	3,8
	Sat.%	100	-	-	100
Cevap vermeyen	Sayı	2	-	-	2
	Süt.%	0,6	-	-	0,5
	Sat.%	100	-	-	100
TOPLAM	Sayı	353	44	2	399
Satır %	Süt.%	100	100	100	100
Sütun %	Sat.%	88,5	11	0,5	100

sd: 10

 χ^2 : 5,6141

p > 0,05

Tablo 7: Kurstan Sonra Yapılması Plânlanan İş ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

Kursu bitirdikten sonra ne yapmayı düşünüyorsunuz?	Cinsiyet		TOPLAM	
	Erkek	Kız		
İmam Hatip Lisesine gitmeyi	Sayı	76	63	139
	Süt.%	60,8	23	34,8
	Sat.%	54,7	45,3	100
Herhangi bir Liseye gitmeyi	Sayı	3	4	7
	Süt.%	2,4	1,5	1,8
	Sat.%	42,9	57,1	100
Açıköğretim Lisesine gitmeyi	Sayı	6	22	28
	Süt.%	4,8	8	7
	Sat.%	21,4	78,6	100
Şartlarıma uygun herhangi bir işe girmeyi	Sayı	19	37	56
	Süt.%	15,2	13,5	14
	Sat.%	33,9	66,1	100
Özel işlerle meşgul olmayı	Sayı	8	15	23
	Süt.%	6,4	5,5	5,8
	Sat.%	34,8	65,2	100
Hiçbir fikrim yoktur	Sayı	5	64	69
	Süt.%	4	23,4	17,3
	Sat.%	7,2	92,8	100
Başka	Sayı	2	40	40
	Süt.%	1,6	14,6	14,6
	Sat.%	4,8	95,2	100
Cevap vermeyen	Sayı	6	29	29
	Süt.%	4,8	10,6	10,6
	Sat.%	17,1	82,9	100
TOPLAM		125	274	399
Satır %		100	100	100
Sütun %		31,3	68,7	100

sd: 7

 χ^2 : 72,8845

p <0.001 anlamlı

Tablo 8: Kurstan Sonra Yapılması Plânlanan İş ile Yaş Arasındaki İlişki

Kursu bitirdikten sonra ne yapmayı düşünüyorsunuz?	Yaş				TOPLAM	
	14-16	16-18	18-21	Cevapsız		
İmam Hatip Lisesine gitmeyi	Sayı	82	42	11	-	135
	Süt.%	46,1	35	11,5	-	33,8
	Sat.%	60,7	31,1	8,1	-	100
Herhangi bir Liseye gitmeyi	Sayı	5	2	-	-	7
	Süt.%	2,8	1,7	-	-	1,8
	Sat.%	71,4	28,6	-	-	100
Açıköğretim Lisesine gitmeyi	Sayı	16	7	6	-	29
	Süt.%	9	5,8	6,3	-	7,3
	Sat.%	55,2	24,1	20,7	-	100
Şartlarıma uygun herhangi bir işe girmeyi	Sayı	19	15	19	3	56
	Süt.%	10,7	12,5	19,8	60	14
	Sat.%	33,9	26,8	33,9	5,4	100
Özel işlerle meşgul olmayı	Sayı	18	4	6	-	28
	Süt.%	10,1	3,3	6,3	-	7
	Sat.%	64,3	14,3	21,4	-	100
Hiçbir fikrim yoktur	Sayı	21	27	22	-	70
	Süt.%	11,8	22,5	22,9	-	17,5
	Sat.%	30	38,6	31,4	-	100
Başka	Sayı	7	10	22	1	40
	Süt.%	3,9	8,3	22,9	20	10
	Sat.%	17,5	25	55	2,5	100
Cevap vermeyen	Sayı	10	13	10	1	34
	Süt.%	5,6	10,8	10,4	20	8,5
	Sat.%	29,4	38,2	29,4	2,9	100
TOPLAM	Sayı	178	120	96	5	399
Satır %	Süt.%	100	100	100	100	100
Sütun %	Sat.%	44,6	30,1	24,1	1,3	100

sd: 21

 χ^2 : 79,4215

p <0.001 anlamlı

Tablo 9: Kurstan Sonra Yapılması Plânlanan İş ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Kursu bitirdikten sonra ne yapmayı düşünüyorsunuz?	Öğrenim durumu			TOPLAM	
	İlköğretim	Başka	Cevapsız		
İmam Hatip Lisesine gitmeyi	Sayı	136	2	-	138
	Süt.%	38,5	4,5	-	34,6
	Sat.%	98,6	1,4	-	100
Herhangi bir Liseye gitmeyi	Sayı	9	-	-	9
	Süt.%	2,5	-	-	2,3
	Sat.%	100	-	-	100
Açıköğretim Lisesine gitmeyi	Sayı	27	-	-	27
	Süt.%	7,6	-	-	6,8
	Sat.%	100	-	-	100
Şartlarıma uygun herhangi bir işe girmeyi	Sayı	46	8	1	55
	Süt.%	13	18,2	50	13,8
	Sat.%	83,6	14,5	1,8	100
Özel işlerimle meşgul olmayı	Sayı	22	2	-	24
	Süt.%	6,2	4,5	-	6
	Sat.%	91,7	8,3	-	100
Hiçbir fikrim yoktur	Sayı	66	5	1	72
	Süt.%	18,7	11,4	50	18
	Sat.%	91,7	6,9	1,4	100
Başka	Sayı	19	22	-	41
	Süt.%	5,4	50	-	10,3
	Sat.%	46,3	53,7	-	100
Cevap vermeyen	Sayı	28	5	-	33
	Süt.%	7,9	11,4	-	8,3
	Sat.%	84,8	15,2	-	100
TOPLAM		353	44	2	399
Satır %		100	100	100	100
Sütun %		88,5	11	0,5	100

sd: 12

x²: 100,2824

p <0.001 anlamlı

Tablo 10: İleride Gereken Eğitimi Alarak Dini Bir Mesleği Seçmeyi Düşünmekle Cinsiyet Arasındaki İlişki

İleride gereken eğitimi alarak, dini bir meslek edinmeyi düşünüyor musunuz?	Cinsiyet		TOPLAM	
	Erkek	Kız		
Kesinlikle evet	Sayı	74	100	174
	Süt.%	59,2	36,5	43,6
	Sat.%	42,5	57,5	100
Evet	Sayı	35	83	118
	Süt.%	28	30,3	29,6
	Sat.%	29,7	70,3	100
Belki	Sayı	13	66	79
	Süt.%	10,4	24,1	19,8
	Sat.%	16,5	83,5	100
Hayır	Sayı	2	20	22
	Süt.%	1,6	7,3	5,5
	Sat.%	9,1	90,9	100
Kesinlikle hayır	Sayı	1	5	6
	Süt.%	0,8	1,8	1,5
	Sat.%	16,7	83,3	100
TOPLAM		125	274	399
Satır %		100	100	100
Sütun %		31,3	68,7	100

sd: 4

x²: 24,0774

p <0.001 anlamlı

Tablo 11: İleride Gereken Eğitimi Alarak Dini Bir Mesleği Seçmeyi Düşünmekle Yaş Arasındaki İlişki

İleride gereken eğitimi alarak, dini bir meslek edinmeyi düşünüyor musunuz?		Yaş				TOPLAM
		14-16	16-18	18-21	Cevapsız	
Kesinlikle evet	Sayı	95	41	34	2	172
	Süt.%	53,4	34,2	35,1	50	43,1
	Sat.%	55,2	23,8	19,8	1,2	100
Evet	Sayı	38	48	30	1	117
	Süt.%	21,3	40	30,9	25	29,3
	Sat.%	32,5	41	25,6	0,9	100
Belki	Sayı	29	25	25	1	80
	Süt.%	16,3	20,8	25,8	25	20,1
	Sat.%	36,3	31,3	31,3	1,3	100
Hayır	Sayı	10	4	8	-	22
	Süt.%	5,6	3,3	8,2	-	5,5
	Sat.%	45,5	18,2	36,4	-	100
Kesinlikle hayır	Sayı	4	2	-	-	6
	Süt.%	2,2	1,7	-	-	1,5
	Sat.%	66,7	33,3	-	-	100
Cevap vermeyen	Sayı	2	-	-	-	2
	Süt.%	1,1	-	-	-	0,5
	Sat.%	100	-	-	-	100
TOPLAM	Sayı	178	120	97	4	399
Satır %	Süt.%	100	100	100	100	100
Sütun %	Sat.%	44,6	30,1	24,3	1	100

sd: 15

 χ^2 : 26,8901

p <0.01 anlamlı

Tablo 12: İleride Gereken Eğitimi Alarak Dini Bir Mesleği Seçmeyi Düşünmekle Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

İleride gereken eğitimi alarak, dini bir meslek edinmeyi düşünüyor musunuz?		Öğrenim durumu			TOPLAM
		İlköğretim	Başka	Cevapsız	
Kesinlikle evet	Sayı	152	20	-	172
	Süt.%	43,1	45,5	-	43,1
	Sat.%	88,4	11,6	-	100
Evet	Sayı	102	16	1	119
	Süt.%	28,9	36,4	50	29,8
	Sat.%	85,7	13,4	0,8	100
Belki	Sayı	70	5	1	76
	Süt.%	19,8	11,4	50	19
	Sat.%	92,1	6,6	1,3	100
Hayır	Sayı	20	2	-	22
	Süt.%	5,7	4,5	-	5,5
	Sat.%	90,9	9,1	-	100
Kesinlikle hayır	Sayı	5	1	-	6
	Süt.%	1,4	2,3	-	1,5
	Sat.%	83,3	16,7	-	100
Cevap vermeyen	Sayı	4	-	-	4
	Süt.%	1,1	-	-	1
	Sat.%	100	-	-	100
TOPLAM	Sayı	353	44	2	399
Satır %	Süt.%	100	100	100	100
Sütun %	Sat.%	88,5	11	0,5	100

sd: 10

 χ^2 : 5,3500

p >0.05

Tablo13: Sorunları Kurs Hocalarıyla Paylaşabilmeye Cinsiyet Arasındaki İlişki

Kursta bir sıkıntınız ve sorunuz olduğunda bunu hocalarınıza açabiliyor musunuz?		Cinsiyet		TOPLAM
		Erkek	Kız	
Rahatlıkla açabiliyorum	Sayı	28	37	65
	Süt.%	22,4	13,5	16,3
	Sat.%	43,1	56,9	100
Açabiliyorum	Sayı	36	71	107
	Süt.%	28,8	25,9	26,8
	Sat.%	33,6	66,4	100
Biraz zorlanıyorum	Sayı	49	109	158
	Süt.%	39,2	39,8	39,6
	Sat.%	31	69	100
Kesinlikle açamıyorum	Sayı	12	57	69
	Süt.%	9,6	20,8	17,3
	Sat.%	17,4	82,6	100
TOPLAM		125	274	399
Satır %		100	100	100
Sütun %		31,3	68,7	100

sd: 3

x²: 10,6744

p <0.05 anlamlı

Tablo 14: Sorunları Kurs Hocalarıyla Paylaşabilme ile Yaş Arasındaki İlişki

Kursta bir sıkıntınız ve sorunuz olduğunda bunu hocalarınıza açabiliyor musunuz?		Yaş				TOPLAM
		14-16	16-18	18-21	Cevapsız	
Rahatlıkla açabiliyorum	Sayı	28	24	10	1	63
	Süt.%	16	19,8	10,2	20	15,8
	Sat.%	44,4	38,1	15,9	1,6	100
Açabiliyorum	Sayı	44	27	35	2	108
	Süt.%	25,1	22,3	35,7	40	27,1
	Sat.%	40,7	25	32,4	1,9	100
Biraz zorlanıyorum	Sayı	74	46	36	1	157
	Süt.%	42,3	38	36,7	20	39,3
	Sat.%	47,1	29,3	22,9	0,6	100
Kesinlikle açamıyorum	Sayı	29	23	16	1	69
	Süt.%	16,6	19	16,3	20	17,3
	Sat.%	42	33,3	23,2	1,4	100
Cevap vermeyen	Sayı	-	1	1	-	2
	Süt.%	-	0,8	1	-	0,5
	Sat.%	-	50	50	-	100
TOPLAM		175	121	98	5	399
Satır %		100	100	100	100	100
Sütun %		43,9	30,3	24,6	0,5	100

sd: 12

x²: 10,6181

p >0.05

Tablo 15: Sorunları Kurs Hocalarıyla Paylaşabilme ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Kurstaki bir sıkıntınız ve sorununuz olduğunda bunu hocalarınıza açabiliyor musunuz?	Öğrenim durumu			TOPLAM	
	İlköğretim	Başka	Cevapsız		
Rahatlıkla açabiliyorum	Sayı	54	8	1	63
	Süt.%	15,3	18,2	50	15,8
	Sat.%	85,7	12,7	1,6	100
Açabiliyorum	Sayı	92	16	-	108
	Süt.%	26,1	36,4	-	27,1
	Sat.%	85,2	14,8	-	100
Biraz zorlanıyorum	Sayı	144	13	-	157
	Süt.%	40,8	29,5	-	39,3
	Sat.%	91,7	8,3	-	100
Kesinlikle açamıyorum	Sayı	61	6	1	68
	Süt.%	17,3	13,6	50	17
	Sat.%	89,7	8,8	1,5	100
Cevap vermeyen	Sayı	2	1	-	3
	Süt.%	0,6	2,3	-	0,8
	Sat.%	66,7	33,3	-	100
TOPLAM		353	44	2	399
Satır %		100	100	100	100
Sütun %		88,5	11	0,5	100

sd: 8

 χ^2 : 8,9385

p >0,05

Tablo16: Kur'an Kursunda Okutulan Derslerden ve Konularından Memnun Olup Olmama Durumuyla Cinsiyet Arasındaki İlişki

Kur'an Kursunda okutulan derslerden ve bu derslerde işlenen konulardan memnun musunuz?	Cinsiyet		TOPLAM	
	Erkek	Kız		
Çok memnunum	Sayı	78	120	198
	Süt.%	62,4	43,8	49,6
	Sat.%	39,4	60,6	100
Memnunum	Sayı	43	144	187
	Süt.%	34,4	52,6	46,9
	Sat.%	23	77	100
Memnun değilim	Sayı	2	9	11
	Süt.%	1,6	3,3	2,8
	Sat.%	18,2	81,8	100
Hiç memnun değilim	Sayı	1	-	1
	Süt.%	0,8	-	0,3
	Sat.%	100	-	100
Cevap vermeyen	Sayı	1	1	2
	Süt.%	0,8	0,4	0,5
	Sat.%	50	50	100
TOPLAM		125	274	399
Satır %		100	100	100
Sütun %		31,3	68,7	100

sd: 5

 χ^2 : 15,4237

p <0,01 anlamlı

Tablo 17: Kur'an Kursunda Okutulan Derslerden ve Konularından Memnun Olup Olmama Durumuyla Yaş Arasındaki İlişki

Kur'an Kursunda okutulan derslerden ve bu derslerde işlenen konulardan memnun musunuz?		Yaş				TOPLAM
		14-16	16-18	18-21	Cevapsız	
Çok memnunum	Sayı	111	55	27	3	196
	Süt.%	63,1	45,5	27,8	60	49,1
	Sat.%	56,6	28,1	13,8	1,5	100
Memnunum	Sayı	62	59	64	2	187
	Süt.%	35,2	48,8	66	40	46,9
	Sat.%	33,2	31,6	34,2	1,1	100
Memnun değilim	Sayı	2	5	5	-	12
	Süt.%	1,1	4,1	5,2	-	3
	Sat.%	16,7	41,7	41,7	-	100
Hiç memnun değilim	Sayı	-	1	-	-	1
	Süt.%	-	0,8	-	-	0,3
	Sat.%	-	100	-	-	100
Cevap vermeyen	Sayı	1	1	1	-	3
	Süt.%	0,6	0,8	1	-	0,8
	Sat.%	33,3	33,3	33,3	-	100
TOPLAM	Sayı	176	121	97	5	399
Satır %	Süt.%	100	100	100	100	100
Sütun %	Sat.%	44,1	30,3	24,3	1,3	100

sd: 12

χ^2 : 35,8775

p < 0,001 anlamlı

Tablo 18: Kur'an Kursunda Okutulan Derslerden ve Konularından Memnun Olup Olmama Durumuyla Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Kur'an Kursunda okutulan derslerden ve bu derslerde işlenen konulardan memnun musunuz?		Öğrenim durumu			TOPLAM
		İlköğretim	Başka	Cevapsız	
Çok memnunum	Sayı	190	7	2	199
	Süt.%	54,1	15,9	50	49,9
	Sat.%	95,5	3,5	1	100
Memnunum	Sayı	148	34	2	184
	Süt.%	42,2	77,3	50	46,1
	Sat.%	80,4	18,5	1,1	100
Memnun değilim	Sayı	10	1	-	11
	Süt.%	2,8	2,3	-	2,8
	Sat.%	90,9	9,1	-	100
Hiç memnun değilim	Sayı	1	-	-	1
	Süt.%	0,3	-	-	0,3
	Sat.%	100	-	-	100
Cevap vermeyen	Sayı	2	2	-	4
	Süt.%	0,6	4,5	-	1
	Sat.%	50	50	-	100
TOPLAM		351	44	4	399
Satır %		100	100	100	100
Sütun %		88	11	1	100

sd: 8

χ^2 : 28,4161

p < 0,001 anlamlı

Tablo 19: Kur'an Kursunun Dini İnançları Etkileme Biçimiyle Cinsiyet Arasındaki İlişki

Kur'an Kursu dini inançlarınızı nasıl etkiledi?		Cinsiyet		TOPLAM
		Erkek	Kız	
Kuvvetlendirdi	Sayı	111	254	365
	Süt.%	88,8	92,7	91,5
	Sat.%	30,4	69,6	100
Değiştirmedi	Sayı	8	17	25
	Süt.%	6,4	6,2	6,3
	Sat.%	32	68	100
Zayıflattı	Sayı	4	1	5
	Süt.%	3,2	0,4	1,3
	Sat.%	80	20	100
Cevap vermeyen	Sayı	2	2	4
	Süt.%	1,6	0,7	1
	Sat.%	50	50	100
TOPLAM		125	274	399
Satır %		100	100	100
Sütun %		31,3	68,7	100

sd: 3

 $\chi^2: 6,3019$

p > 0.05

Tablo 20: Kur'an Kursunun Dini İnançları Etkileme Biçimiyle Yaş Arasındaki İlişki

Kur'an Kursu dini inançlarınızı nasıl etkiledi?		Yaş				TOPLAM
		14-16	16-18	18-21	Cevapsız	
Kuvvetlendirdi	Sayı	166	109	83	4	362
	Süt.%	93,3	91,6	85,6	80	44,6
	Sat.%	45,9	30,1	22,9	1,1	100
Değiştirmedi	Sayı	7	9	10	-	26
	Süt.%	3,9	7,6	10,3	-	6,5
	Sat.%	26,9	34,6	38,5	-	100
Zayıflattı	Sayı	1	1	3	-	5
	Süt.%	0,6	0,8	3,1	-	1,3
	Sat.%	20	20	60	-	100
Cevap vermeyen	Sayı	4	-	1	1	6
	Süt.%	2,2	-	1	20	1,5
	Sat.%	80	-	20	16,7	100
TOPLAM		178	119	97	6	399
Satır %		100	100	100	100	100
Sütun %		44,6	29,8	24,3	1,5	100

sd: 3

 $\chi^2: 22,0724$

p < 0.001 anlamlı

Tablo 21: Kur'an Kursunun Dini İnançları Etkileme Biçimiyle Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Kur'an Kursu dini inançlarınızı nasıl etkiledi?		Öğrenim durumu			TOPLAM
		İlköğretim	Başka	Cevapsız	
Kuvvetlendirdi	Sayı	320	41	2	363
	Süt.%	91,2	93,2	50	91
	Sat.%	88,2	11,3	0,6	100
Değiştirmedi	Sayı	22	3	1	26
	Süt.%	6,3	6,8	25	6,5
	Sat.%	84,6	11,5	3,8	100
Zayıflattı	Sayı	5	-	-	5
	Süt.%	1,4	-	-	1,3
	Sat.%	100	-	-	100
Cevap vermeyen	Sayı	4	-	1	5
	Süt.%	1,1	-	25	1,3
	Sat.%	80	-	20	100
TOPLAM		351	44	4	399
Satır %		100	100	100	100
Sütun %		88	11	1	100

sd: 6

 $\chi^2: 21,6198$

p < 0.01 anlamlı

Tablo22: İbadetleri Yerine Getirirken Zorlanma Durumu ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

İbadetlerinizi yerine getirirken zorlanıyor musunuz?		Cinsiyet		TOPLAM
		Erkek	Kız	
İbadetlerimi zevkle ve zorlanmadan yerine getiririm	Sayı	102	236	338
	Süt.%	81,6	86,1	84,7
	Sat.%	30,2	69,8	100
İbadetlerimi yerine getirirken zorlanıyorum. Hele bu konudaki baskılara hiç tahammül edemiyorum.	Sayı	9	13	22
	Süt.%	7,2	4,7	5,5
	Sat.%	40,9	59,1	100
İbadetlerimi yerine getirirken bazen çok zorlanıyorum. Günah işlediğimi bile bile yerine getiremiyorum	Sayı	13	18	31
	Süt.%	10,4	6,6	7,8
	Sat.%	41,9	58,1	100
Hiç ibadet yapmak istemiyorum âdeta isyan ediyorum	Sayı	-	1	1
	Süt.%	-	0,4	0,3
	Sat.%	-	100	100
Cevap vermeyen	Sayı	1	6	7
	Süt.%	0,8	2,2	1,8
	Sat.%	14,3	85,7	100
TOPLAM		125	274	399
Satır %		100	100	100
Sütun %		31,3	68,7	100

sd: 4

 χ^2 : 4,1692

p >0.05

Tablo 23: İbadetleri Yerine Getirirken Zorlanma Durumu ile Yaş Arasındaki İlişki

İbadetlerinizi yerine getirirken zorlanıyor musunuz?		Yaş				TOPLAM
		14-16	16-18	18-21	Cevapsız	
İbadetlerimi zevkle ve zorlanmadan yerine getiririm	Sayı	150	97	85	5	337
	Süt.%	85,7	80,8	85,9	100	84,5
	Sat.%	44,5	28,8	25,2	1,5	100
İbadetlerimi yerine getirirken zorlanıyorum. Hele bu konudaki baskılara hiç tahammül edemiyorum.	Sayı	11	4	7	-	22
	Süt.%	6,3	3,3	7,1	-	5,5
	Sat.%	50	18,2	31,8	-	100
İbadetlerimi yerine getirirken bazen çok zorlanıyorum. Günah işlediğimi bile bile yerine getiremiyorum	Sayı	12	14	5	-	31
	Süt.%	6,9	11,7	5,1	-	7,8
	Sat.%	38,7	45,2	16,1	-	100
Hiç ibadet yapmak istemiyorum âdeta isyan ediyorum	Sayı	-	1	-	-	1
	Süt.%	-	0,8	-	-	0,3
	Sat.%	-	100	-	-	100
Cevap vermeyen	Sayı	2	4	2	-	8
	Süt.%	1,1	3,3	2	-	2
	Sat.%	25	50	25	-	100
TOPLAM		175	120	99	5	399
Satır %		100	100	100	100	100
Sütun %		43,9	30,1	24,8	1,3	100

sd: 12

 χ^2 : 10,3141

p >0.05

Tablo 24: İbadetleri Yerine Getirirken Zorlanma Durumu ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

İbadetlerinizi yerine getirirken zorlanıyor musunuz?		Öğrenim durumu			TOPLAM
		İlköğretim	Başka	Cevapsız	
İbadetlerimi zevkle ve zorlanmadan yerine getiririm	Sayı	294	40	1	335
	Süt.%	83,5	90,9	33,3	84
	Sat.%	87,5	11,9	0,3	100
İbadetlerimi yerine getirirken zorlanıyorum. Hele bu konudaki baskılara hiç tahammül edemiyorum.	Sayı	19	2	1	22
	Süt.%	5,4	4,5	33,3	5,5
	Sat.%	86,4	9,1	4,5	100
İbadetlerimi yerine getirirken bazen çok zorlanıyorum. Günah işlediğimi bile bile yerine getiremiyorum	Sayı	31	1	-	32
	Süt.%	8,8	2,3	-	8
	Sat.%	96,9	3,1	-	100
Hiç ibadet yapmak istemiyorum âdeta isyan ediyorum	Sayı	1	-	-	1
	Süt.%	0,3	-	-	0,3
	Sat.%	100	-	-	100
Cevap vermeyen	Sayı	7	1	1	9
	Süt.%	2	2,3	33,3	2,3
	Sat.%	77,8	11,1	11,1	100
TOPLAM		352	44	3	399
Satır %		100	100	100	100
Sütun %		88,2	11	0,8	100

sd: 8

 χ^2 : 20,8860

p >0.01 anlamlı

Tablo 25: Kur'an Kursundaki Arkadaşlık İlişkileri ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

Kur'an Kursundaki arkadaşlık ilişkilerini nasıl buluyorsunuz?		Cinsiyet		TOPLAM
		Erkek	Kız	
Çok iyi	Sayı	44	64	108
	Süt.%	35,2	23,4	27,1
	Sat.%	40,7	59,3	100
Genellikle iyi	Sayı	44	105	149
	Süt.%	35,2	38,3	37,3
	Sat.%	29,5	70,5	100
Bazen iyi	Sayı	26	59	85
	Süt.%	20,8	21,5	21,3
	Sat.%	30,6	69,4	100
Arkadaşlık ilişkilerini beğenmiyorum	Sayı	9	45	54
	Süt.%	7,2	16,4	13,5
	Sat.%	16,7	83,3	100
Cevap vermeyen	Sayı	2	1	3
	Süt.%	1,6	0,4	0,8
	Sat.%	66,7	33,3	100
TOPLAM		125	274	399
Satır %		100	100	100
Sütun %		31,3	68,7	100

sd: 4

 χ^2 : 11,8301

p <0.05 anlamlı

Tablo 26: Kur'an Kursundaki Arkadaşlık İlişkileri ile Yaş Arasındaki İlişki

Kur'an Kursundaki arkadaşlık ilişkilerini nasıl buluyorsunuz?		Yaş				TOPLAM
		14-16	16-18	18-21	Cevapsız	
Çok iyi	Sayı	28	24	10	1	63
	Süt.%	16	19,8	10,2	20	15,8
	Sat.%	44,4	38,1	15,9	1,6	100
Genellikle iyi	Sayı	44	27	35	2	108
	Süt.%	25,1	22,3	35,7	40	27,1
	Sat.%	40,7	25	32,4	1,9	100
Bazen iyi	Sayı	74	46	36	1	157
	Süt.%	42,3	38	36,7	20	39,3
	Sat.%	47,1	29,3	22,9	0,6	100
Arkadaşlık ilişkilerini beğenmiyorum	Sayı	29	23	16	1	69
	Süt.%	16,6	19	16,3	20	17,3
	Sat.%	42	33,3	23,2	1,4	100
Cevap vermeyen	Sayı	-	1	1	-	2
	Süt.%	-	0,8	1	-	0,5
	Sat.%	-	50	50	-	100
TOPLAM	Sayı	175	121	98	5	399
Satır %	Süt.%	100	100	100	100	100
Sütun %	Sat.%	43,9	30,3	24,6	0,5	100

sd: 12

 χ^2 : 10,6181

p >0.05

Tablo 27: Kur'an Kursundaki Arkadaşlık İlişkileri ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Kur'an Kursundaki arkadaşlık ilişkilerini nasıl buluyorsunuz?		Öğrenim durumu			TOPLAM
		İlköğretim	Başka	Cevapsız	
Çok iyi	Sayı	95	12	-	107
	Süt.%	26,9	27,3	-	26,8
	Sat.%	88,8	11,2	-	100
Genellikle iyi	Sayı	130	20	-	150
	Süt.%	36,8	45,5	-	37,6
	Sat.%	86,7	13,3	-	100
Bazen iyi	Sayı	79	6	-	85
	Süt.%	22,4	13,6	-	21,3
	Sat.%	92,2	7,1	-	100
Arkadaşlık ilişkilerini beğenmiyorum	Sayı	46	6	2	54
	Süt.%	13	13,6	100	13,5
	Sat.%	85,2	11,1	3,7	100
Cevap vermeyen	Sayı	3	-	-	3
	Süt.%	0,8	-	-	0,8
	Sat.%	100	-	-	100
TOPLAM	Sayı	353	44	2	399
Satır %	Süt.%	100	100	100	100
Sütun %	Sat.%	88,5	11	0,5	100

sd: 8

 χ^2 : 15,4089

p >0.05

Tablo 28: Moral Durumu ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

Moral durumunuz genellikle nasıldır?		Cinsiyet		TOPLAM
		Erkek	Kız	
Çok iyi	Sayı	18	27	45
	Süt.%	14,4	9,9	11,3
	Sat.%	40	60	100
Genellikle iyi	Sayı	55	101	156
	Süt.%	44	36,9	39,1
	Sat.%	35,5	64,7	100
Fena değil	Sayı	39	122	161
	Süt.%	31,2	44,5	40,4
	Sat.%	24,2	75,8	100
Çok kötü	Sayı	8	10	18
	Süt.%	6,4	3,6	4,5
	Sat.%	44,4	55,6	100
Genellikle kötü	Sayı	4	12	16
	Süt.%	3,2	4,4	4
	Sat.%	25	75	100
Cevap vermeyen	Sayı	1	2	3
	Süt.%	0,8	0,7	0,8
	Sat.%	33,3	66,7	100
TOPLAM		125	274	399
Satır %		100	100	100
Sütun %		31,3	68,7	100

sd: 5

 χ^2 : 8,2121

p >0.05

Tablo 29: Moral Durumu ile Yaş Arasındaki İlişki

Moral durumunuz genellikle nasıldır?		Yaş				TOPLAM
		14-16	16-18	18-21	Cevapsız	
Çok iyi	Sayı	25	12	6	1	44
	Süt.%	14,3	10	6,1	20	11
	Sat.%	56,8	27,3	13,6	2,3	100
Genellikle iyi	Sayı	72	38	44	2	156
	Süt.%	41,1	31,7	44,4	40	39,1
	Sat.%	46,2	24,4	28,2	1,3	100
Fena değil	Sayı	62	55	42	1	160
	Süt.%	35,4	45,8	42,4	20	40,1
	Sat.%	38,8	34,4	26,3	0,6	100
Çok kötü	Sayı	10	5	2	1	18
	Süt.%	5,7	4,2	2	20	4,5
	Sat.%	55,6	27,8	11,1	0,6	100
Genellikle kötü	Sayı	4	9	3	-	16
	Süt.%	2,3	7,5	3	-	4
	Sat.%	25	56,3	18,8	-	100
Cevap vermeyen	Sayı	2	1	2	-	5
	Süt.%	1,1	0,8	2	-	1,3
	Sat.%	40	20	40	-	100
TOPLAM		175	120	99	5	399
Satır %		100	100	100	100	100
Sütun %		43,9	301	24,8	1,3	100

sd: 15

 χ^2 : 20,2662

p >0.05

Tablo 30: Moral Durumu ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Moral durumunuz genellikle nasıldır?		Öğrenim Durumu			TOPLAM
		İlköğretim	Başka	Cevapsız	
Çok iyi	Sayı	41	2	-	43
	Süt.%	11,6	4,7	-	10,8
	Sat.%	95,3	4,7	-	100
Genellikle iyi	Sayı	144	15	-	159
	Süt.%	40,8	34,9	-	39,9
	Sat.%	90,6	9,4	-	100
Fena değil	Sayı	134	22	2	158
	Süt.%	38	51,2	100	39,7
	Sat.%	84,8	13,9	1,3	100
Çok kötü	Sayı	17	1	-	18
	Süt.%	4,8	2,3	-	4,5
	Sat.%	94,4	5,6	-	100
Genellikle kötü	Sayı	14	2		16
	Süt.%	4	4,7		4
	Sat.%	87,5	12,5		100
Cevap vermeyen	Sayı	3	1	-	4
	Süt.%	0,8	2,3	-	1
	Sat.%	75	25	-	100
TOPLAM		353	43	2	399
Satır %		100	100	100	100
Sütun %		88,7	10,8	0,5	100

sd: 10

 χ^2 : 8,1927

p >0.05

EK 2: ANKET FORMU

Sevgili Öğrenciler

Kur'an Kursları ile ilgili bir araştırma yapmaktayım. Araştırma sonuçlarının güvenilir olması için lütfen sorulara başkasının etkisinde kalmadan ve herhangi bir endişeye kapılmadan doğru cevaplar veriniz.

- Anket formuna adınızı yazmayınız.
- Size en uygun seçeneğin yanındaki parantezin içine **X** işareti koyunuz.
- **Başka** seçeneğini işaretlerseniz boşluk bırakılan yere görüşünüzün ne olduğunu yazınız.

İlmi bir yaklaşım dışında başka bir amaç taşımayan bu araştırmanın gerçeklere ulaşma yönündeki katkı ve yardımlarınızdan dolayı teşekkür ederim

Neslihan BAYRAKTAR

Rize Ü. Yüksek Lisans Öğrencisi

1- Cinsiyetiniz:

- Erkek
 Bayan

2- Yaşınız:

- 14-16
 16-18
 18 -21

3- Mezun olduğunuz son okul:

- İlköğretim
 Başka .....

4- Mezuniyet (diploma) dereceniz:

(Belirtiniz).....

5- Ailenizin şu anda yaşadığı yer:

- Köy/Belde
 İlçe merkezi
 İl merkezi
 Yurtdışı

6- Annenizin öğrenim durumu:

- Okuryazar değil
 İlkokul mezunu
 Ortaokul mezunu
 Lise veya dengi okul mezunu
 Üniversite/Yüksek okul mezunu

7- Babanızın öğrenim durumu:

- Okuryazar değil
 İlkokul mezunu
 Ortaokul mezunu
 Lise veya dengi okul mezunu
 Üniversite/Yüksek okul mezunu

8- Annenizin mesleği:

- Ev kadını
 İşçi
 Memur
 Serbest meslek
 Çiftçi
 Emekli
 Başka .....

9- Babanızın mesleği:

- İşçi
 Memur
 Serbest meslek
 Çiftçi
 Emekli
 Başka .....

10- Ailenizin ekonomik durumu:

- Zayıf
 Orta
 İyi
 Çok iyi

11- İlköğretimden sonra gitmeyi en çok arzu ettiğiniz öğretim kurumu hangisi idi?

- Kur'an Kursu
 İmam Hatip Lisesi
 Lise
 Anadolu Lisesi
 Başka.....

- 12-** Başka bir okula gitme imkânınız olsaydı yine de Kur'an Kursuna gelir miydiniz?
 Kesinlikle gelirdim
 Gelirdim
 Belki gelirdim
 Gelmezdim
 Asla gelmezdim
- 13-** Okuduğunuz Kur'an Kursunun bulunduğu yer:
 Köy
 Kasaba
 İlçe merkezi
 İl merkezi
- 14-** Kursa devam ederken kaldığınız yer:
 Aile Yanı
 Yatılı
 Akraba Yanı
 Öğrenci evi
 Başka .....
- 15-** Kurs tahsili esnasında masraflarınızı nasıl karşılıyorsunuz?
 Ailem karşılıyor
 Akrabalarım karşılıyor
 Burs vb. alıyorum
 Başka .....
- 16-** Kur'an Kursuna gelmenizde kim etkili oldu?
 Tamamen kendi isteğimdi
 Ailem
 Arkadaşlarım
 Öğretmenlerim
 Akrabalarım
- 17-** Kurstaki öğrenim durumunuz:
 Yüzünden Kur'an okuma programındayım
 Hafızlık yapıyorum
 Hafızlığımı tamamladım
- 18-** Kur'an Kursuna gelmenizde etkili olan en önemli faktörler nelerdir?
 Kur'an'ı doğru okumayı öğrenmek
 Temel dini ve ahlaki öğrenmek
 İbadetler için gerekli olan sure ve duaları ezberlemek ve bunların meallerini öğrenmek
 Hz. Peygamberi tanımak ve onu sevmek
 Hafızlık yapmak
 İleride yapmayı düşündüğüm din hizmetleri mesleğine hazırlanmak
 Başka okullara gitme imkânı bulamamak
 Sadece ailemin arzusunu yerine getirmek
- 19-** Şu anda kursla ilgili kanaatleriniz nelerdir?
 İsteyerek geldim ve memnunum
 İsteyerek geldim ama memnun değilim
 İstemeyerek geldim ama memnunum
 İstemeyerek geldim ve memnun değilim
- 20-** Kur'an Kursunda okutulan derslerden ve bu derslerde işlenen konulardan memnun musunuz?
 Çok memnunum
 Memnunum
 Memnun değilim
 Hiç memnun değilim
- 21-** Kur'an Kursu dini inançlarınızı nasıl etkiledi
 Kuvvetlendirdi
 Değiştirmede
 Zayıflattı
 Başka
- 22-** Kur'an Kursu öğrencisi olduğunuzu her ortamda rahatlıkla söylüyor musunuz
 Her zaman
 Çoğu zaman
 Ara sıra
 Hiçbir zaman
- 23-** Kurs hocalarının öğrencilerle ilişkilerinden memnun musunuz?
 Çok memnunum
 Memnunum
 Memnun değilim
 Hiç memnun değilim
- 24-** Kursta en çok hangi konularda bilgi, beceri edinmekten hoşlanıyorsunuz?
 Kur'an okumayı öğrenmek
 İbadetler için gerekli olan sure ve dualar ezberlemek
 Ezberlenen sure ve duaların anlamlarını öğrenmek
 İslam Dini'nin inanç, ibadet ve ahlak esaslarını öğrenmek
 Hz. Peygamber'in hayatı ve örnekahlakı hakkında bilgi edinmek

- 25-** Kurs hocalarınızı en çok hangi konularda eleştiriyorsunuz?
 Bilgi konusunda yetersizlik
 Ders işleme şeklinin sıkıcı ve monotonluğu
 Arkadaşlarının yanında aşağılayıcı tutumlarda bulunması
 Öğrenciler arasında ayırım yapması
 Öğrencilerin ihtiyaç ve isteklerini anlamaması ve önemsememesi
 Başka.....
- 26-** Kur'an Kursu hocalarında size göre en önemli özellikler neler olmalıdır? (en çok dört tanesini işaretleyiniz)
 Bilgili olmak
 Öğrenciye değer vermek
 Söz ve Davranışlar arasında tutarlılık
 İşini seyerek ve içtenlikle yapmak
 Örnek bir kişilik ve karakter sahibi olmak
 Hoşgörülü ve alçakgönüllü olmak
 Anlatma ve öğretme yeteneğine sahip olmak
 Başka.....
- 27-** Kursta bir sıkıntınız ve sorunuz olduğunda bunu hocalarınıza açabiliyor musunuz?
 Rahatlıkla açabiliyorum
 Açabiliyorum
 Biraz zorlanıyorum
 Kesinlikle açamıyorum
- 28-** Hocalarla iletişim kurmakta zorlanmanızın sebepleri nelerdir?
 Hocaların bize zaman ayırmaması
 Hocaların soğuk ve mesafeli tutumu
 Hocaların yeterince güven vermemesi
 Benim sıkılgan ve alıngan oluşum
 Başka .....
- 29-** Kurs hocalarının ders işleme şeklinden memnun musunuz?
 Çok memnunum
 Memnunum
 Memnun değilim
 Hiç memnun değilim
- 30-** Dersleri anlayabiliyor musunuz?
 Oldukça iyi anlıyorum
 Normal anlıyorum
 Az anlıyorum
 Anlayamıyorum
- 31-** Sınıfta siz okurken veya hocanızın sorduğu bir soruya cevap verirken nasıl bir duygu içinde olursunuz?
 Çok heyecanlanıyorum
 Çok korkuyorum
 Bazen heyecanlanıyor, bazen de korkuyorum
 Gayet sakin olurum
 Başka.....
- 32-** Kur'an Kursundaki disiplin anlayışını nasıl buluyorsunuz?
 Çok iyi
 Biraz iyi ve faydalı buluyorum
 Oldukça sert ve katı buluyorum
 Biraz sert ve katı buluyorum
 Başka.....
- 33-** Hatalı davranışta bulunan bir öğrenciye Kursta genellikle nasıl davranılıyor?
 İsim vermeden genel öğüt veriliyor
 Nazikçe uyarılıyor
 Özel görüşme ile yanlış davranışın nedenleri araştırılıyor ve rehberlik yapılıyor
 Ceza olarak fazladan ödev veriliyor
 İzin, oyun, TV, sohbet vb. şeyler geçici olarak yasaklanıyor
 Dinlenme, yemek, uyku vb. şeyler geçici olarak kısıtlanıyor
 Arkadaşlarının huzurunda azarlanıyor
 Dayak atılıyor
 Başka.....
- 34-** Kur'an Kursundaki arkadaşlık ilişkilerini nasıl buluyorsunuz?
 Çok iyi
 Genellikle iyi
 Bazen iyi
 Arkadaşlık ilişkilerini beğenmiyorum
- 35-** Arkadaşınıza kızdığınızda ona karşı nasıl davranırsınız?
 Kavga ederim
 Arkadaşımınla konuşarak öfkemi yenerim.
 Arkadaşıma küserim.
 Bazen hiç kimse beni anlamıyor.Bu nedenle kendimi değersiz buluyorum
- 36-** Moral durumunuz genellikle nasıldır?
 Çok iyi
 Genellikle iyi
 Fena değil
 Çok kötü
 Genellikle kötü

37- Geleceğe nasıl bakıyorsunuz?

- Şevk ve heyecan doluyum
 Ümitliyim
 İşi oluruna bıraktım
 Gelecekle ilgili kaygılarım var
 Dünyadan nefret ediyorum,
Gelecekte hiçbir beklentim yoktur

38- Dini kavramları (Cennet-Cehennem Mahşer, kıyamet, Melek Cin vb) öğrendiğinizde nasıl duygu içerisinde bulunuyorsunuz?

- Korkuyorum
 Bu kavramlar üzerinde düşünceye dalıyorum
 İçimde bir ferahlık hissediyorum
 Bir değişiklik hissetmiyorum
 Bazen bunlardan şüphe ediyorum

39 Sizi tanıyanlar Kur'an Kursunda okumanızı nasıl karşılıyorlar?

- İyi karşılıyorlar
 İyi karşılamıyorlar
 Bazıları iyi karşılıyor
 "Başka bir okula gitseydiniz daha iyi olurdu" diyorlar.

40- İbadetlerinizi yerine getirirken zorlanıyor musunuz?

- İbadetlerimi zevkle ve zorlanmadan yerine getiririm.
 İbadetlerimi yerine getirirken zorlanıyorum. Hele bu konudaki baskılara hiç tahammül edemiyorum.
 İbadetlerimi yaparken bazen çok zorlanıyorum. Günah işlediğimi bile yerine getiremiyorum.
 Hiç ibadet yapmak istemiyorum. Adeta isyan ediyorum

41- İbadetlerinizi yapamadığınızda veya bir yasağı işlediğinizde kendinizi nasıl hissedersiniz?

- Kendimi suçlu ve günahkâr hisseder, manevi olarak rahatsızlık duyarım
 Allah'ın bağışlayıcı olmasına güvenir tevbe ederim
 Bize anlatılana göre her şey günah olduğundan umutsuzluğa ve karamsarlığa kapılırım
 Bazı şeylerin yasak olmasına anlam veremediğim için hiçbir şey hissetmem

42- İbadetlerin insana güven verdiğine inanır mısınız?

- Evet, ibadetler insanın huzur kaynağıdır.
 Bazen ibadetler insanı mutlu edebilir.
 İbadetlerimi yerine getirdiğim halde mutsuzum.
 İbadetin insanı mutlu ettiğine inanmıyorum

43- Aile ilişkileriniz nasıldır?

- Ailemle çok iyi anlaşırım.
 Ailemle genellikle iyi anlaşmama rağmen bazen bu konuda sıkıntı yaşıyorum.
 Ailemle genellikle anlaşamam. Bazı kuralları sıkıcı ve mantıksız bulurum.
 Ailemle hiç anlaşamam. Çünkü onlar beni anlamıyorlar.
 Başka.....

44- Kursu bitirdikten sonra ne yapmayı düşünüyorsunuz?

- İmam Hatip Lisesine gitmeyi
 Herhangi bir Liseye gitmeyi
 Açık Öğretim Lisesine gitmeyi
 Şartlarıma uygun herhangi bir işe girmeyi
 Özel işlerle meşgul olmayı
 Hiçbir fikrim yoktur
 Başka.....

45- İleride gereken eğitimi alarak Kur'an Kursu öğreticisi, imam, müezzin, ilahiyatçı vb. dini bir meslek edinmeyi düşünüyor musunuz?

- Kesinlikle evet
 Evet
 Belki
 Hayır
 Kesinlikle hayır

46- Kur'an Kursunda en çok eksiklik hissettiğiniz konular nelerdir?

- Kurs binasının fiziki (yatakhane, yemekhane ve derslikler) yetersizliği
 Aşçı Temizlikçi Bekçi vb elaman eksikliği
 Oyun bahçesi kantin Bilgisayar laboratuvarı vb alanların eksikliği
 Kültürel faaliyetlerin bulunmaması
 Mezuniyet sonrası durum belirsizliği

- 47-** Kursunuzda ne tür etkinliklerin olmasını isterdiniz?
( ) Bilgisayar-internet kullanımı
( ) Belli aralıklarla ders dışı dini programlar yapılmasını
( ) Piknik ve geziler düzenlenmesini
( ) Kurslar arası bilgi, şiir- kompozisyon yarışmaları gibi kültürel etkinlikler ve çeşitli sportif faaliyetler düzenlenmesini
( ) Başka .....

- 48-** Elinizde imkân olsaydı kendi hayatınızda ya da sosyal hayatta en çok neyi değiştirmek isterdiniz?
Belirtiniz

.....
.....
.....
.....

- 49-** Bir Kur'an Kursu öğrencisi olarak beklenti ve sorunlarınız nelerdir?

A. Sorunlarımız:

.....
.....
.....
.....

B. Beklentileriniz:

.....
.....
.....
.....

ÖZET

“Kur’an Kurslarında Ergenlik Dönemi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları” başlığını taşıyan bu çalışma “Giriş” ve “Sonuç” bölümleri dışında iki ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, araştırmanın problemi, amaç ve önemi, yöntemi, evren ve örnekleme, hipotezleri, sınırlılıkları ve konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmalar dile getirilmiştir.

Birinci bölümde, ergenlik dönemi gençlerin genel gelişim özellikleri ve dini gelişim özellikleri incelenmiştir.

İkinci bölümde, araştırmada öğrencilerin öğrenim gördükleri Kur’an Kursları, öğrencilerin kurslar hakkındaki düşünceleri ve buralardan beklentileri ile ilgili elde edilen bulgular ele alınıp yorumlanmıştır.

Sonuç bölümünde ise araştırma sonucunda elde edilen veriler ve neticeler değerlendirilmiş, tespit edilen sorunlara yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

ABSTRACT

This study entitled “Expectations and Problems of Adolescent Students in Koran Courses” consists of two main chapters except “Introduction” and “Conclusion” chapters.

In the introduction chapter, the problem and purpose, method, system and sample, hypothesis and restraints of research and previous studies on the subject had been expressed.

In the first chapter, general development and religious development characteristics of adolescent youngs had been investigated.

In the second chapter, Koran Courses where the students study and the ideas of students about Koran Courses and expectations of students from courses had been discussed and interpreted.

In the conclusion chapter the datas and consequences that they were gained in the end of research had been assessed and according to the detected problems there had been tabled some solutions.

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Trabzon'da doğdu. 1992'de ilkokulu, 2000' yılında liseyi bitirdi. 2000 yılında öğrenimine başladığı KTÜ Rize İlahiyat fakültesinden 2004 yılında mezun oldu. 2005 yılında Kur'an Kursu Öğreticisi olarak Trabzon'da göreve başladı ve halen aynı yerde görevine devam etmektedir.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.